

Tiina Nykänen

”MÄ KUORMITUIN SIELLÄ IHAN HIRVEÄSTI”
Erityisherkkien aikuisten kokemuksia omasta
varhaiskasvatusajastaan

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Pro Gradu- tutkielma
Heinäkuu 2024

TIIVISTELMÄ

Tiina Nykänen: "Mä kuormituin siellä ihan hirveästi" - Eryisherkkien aikuisten kokemuksia omasta varhaiskasvatusajastaan
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Kasvatuksen ja yhteiskunnan tutkimuksen maisteriohjelma, varhaiskasvatus
Heinäkuu 2024

Varhaiskasvatuksen voidaan ajatella merkitsevän kasvu- ja oppimisympäristönä keskimääräistä enemmän erityisherkkälle lapselle, joka reagoi muita voimakkaammin ympäristön vaikutteisiin. Tässä tutkielmassa tutkittiin erityisherkkien aikuisten kokemuksia heidän varhaiskasvatusajastaan, jotta saataisiin konkreettista lisätietoa siitä, millaisena erityisherkkät varhaiskasvatuksen kokevat. Tutkimuskysymysten ohjaamana selvitettiin, miten erityisherkkyyden näkyminen osallistuneiden varhaiskasvatuskokemuksissa ja millaisia jännitteitä erityisherkkyyden ja varhaiskasvatuksen arjen tilanteiden välillä ilmenee. Jännitteiden tarkastelemisen kautta voitiin pohtia laajemmin, millaisia ideaalilapsen liittyviä oletuksia varhaiskasvatuksen arki tuottaa.

Tutkittavan ilmiön lähestyminen erityisherkkien aikuisten lapsuudenkokemusten kautta nojaa fenomenologiseen tutkimusperinteeseen, jonka vaikutteet johtivat tutkielmassa laadulliseen muistitietotutkimukseen. Tutkielmaan osallistui kymmenen henkilöä, jotka identifioivat itsensä erityisherkkiksi ja olivat lapsena osallistuneet kodin ulkopuoliseen varhaiskasvatukseen. Aineisto kerättiin yksilöhaastatteluilla, joissa käytettiin ennakkoon laadittua haastattelurunkoa. Aineiston analyysimenetelmäksi valittiin laadullinen sisällönanalyysi, jota ohjasi Aronin ja Aronin teoria aistitiedon käsittelyn herkkyydestä. Analyysissa hyödynnettiin lisäksi aikaisempaa tutkimusta varhaiskasvatuksen lapsikäisyyksistä ja "tavallisesta" lapsesta.

Aistitiedon käsittelyn herkkyydessä erityisherkkyyteen liitetään neljä piirrettä, jotka ovat syvälinen tiedon prosessointi, kuormittumisalttius, vahva eläytymiskyky ja tarkka havainnointikyky. Haastateltavat kuvasivat kokemuksissaan kaikkia näitä piirteitä, joista eniten korostuivat kuormittumisalttius ja vahva eläytymiskyky. Tulokset osoittivat, että lapsen piirteiden ja useiden arjen tilanteiden välille muodostui jännitteitä, mikäli piirteitä ei tunnustettu tai ymmärretty. Jännitteitä havaittiin haastateltavien ja kasvatus- ja opetushenkilöstön välisessä kanssakäymisessä, vuorovaikutuksessa toisten lasten kanssa sekä toimintaympäristöön liittyen. Jännitteiden tarkastelemisen kautta voidaan todeta, että lapseen liitetään varhaiskasvatuksessa oletuksia, joita esimerkiksi erityisherkkä lapsi ei kaikilta osin täytä. Sen lisäksi, että kasvatus- ja opetushenkilöstön tulisi olla tietoisia lapsen tarpeista ja kyetä mukauttamaan arjen toimintaa jokaisen lapsen yksilöllistä hyvinvointia tukevaksi, heidän tulisi tunnistaa institutionaalisesti rakentuneita odotuksia, jotka rajoittavat lapsen mahdollisuuksia tulla aidosti kohdatuksi ja hyväksytyksi varhaiskasvatuksen arjessa.

Avainsanat: Eryisherkkyyden, aistitiedon käsittelyn herkkyyden, laadullinen muistitietohaastattelu, kokemus, varhaiskasvatuksen tavallinen lapsi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

ABSTRACT

Tiina Nykänen: "I became extremely overwhelmed in there" – Highly sensitive adults' experiences of their early childhood education and care

Master's thesis

Tampere University

Master's Programme in Educational Studies, Early Childhood Education

July 2024

In this master's thesis, the aim was to explore the experiences of highly sensitive adults during their time in early childhood education and care (ECEC). Guided by the research questions, it was investigated how high sensitivity is manifested in the experiences of the participants and what kind of tensions can be observed between the traits of high sensitivity and everyday situations in ECEC. By analyzing the tensions, it was possible to reflect more broadly on what kind of assumptions about the ideal child are produced in the everyday life of early childhood education and care.

The data for the thesis was collected through qualitative oral history interviews using a pre-prepared interview framework. The interviews were arranged individually for each of the ten participants, all of whom identified themselves as highly sensitive and had attended ECEC outside the home as children. The data was analyzed using qualitative content analysis, guided by Aron and Aron's theory of sensory processing sensitivity. The analysis also drew on previous research on child perceptions and the ordinary child in early childhood education and care.

In sensory processing sensitivity, high sensitivity is associated with four characteristics, which are depth of processing, overstimulation, emotional reactivity and empathy, and sensing the subtle. The interviewees described all these traits in their experiences, with the most prominent being overstimulation and emotional reactivity and empathy. Tensions were observed between interviewees and educational staff, interactions with other children, and in relation to the learning environment. By examining the tensions, it is evident that children in ECEC are associated with assumptions that, for example, highly sensitive children are not able to fulfil. It is important for early childhood educators to be aware of children's needs and be able to adapt daily activities to support each child's individual well-being. They should also identify institutional expectations that may limit children's opportunities to be genuinely accepted in early childhood education and care.

Keywords: high sensitivity, sensory processing sensitivity, oral history interview, experience, ordinary child in early childhood education and care (ECEC)

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	ERITYISHERKKYYS	9
2.1	Erityisherkkyyden käsitteenä ja määritelmänä.....	9
2.2	DOES- akronyymin mukaiset erityisherkkyyden osa-alueet.....	11
2.3	Erityisherkkyyden aikaisemman tutkimuksen valossa.....	13
2.3.1	<i>Erityisherkkyyden tutkimuksellisenä ja mitattavana piirteenä</i>	13
2.3.2	<i>Erityisherkkyyden ja persoonallisuus</i>	16
2.3.3	<i>Tutkimustieto DOES-akronyymin piirteiden taustalla</i>	17
2.3.4	<i>Ympäristön vaikutukset erityisherkkäälle</i>	18
3	VARHAISKASVATUKSEN ARKI JA ODOTUKSET ERITYISHERKÄN LAPSUUTTA RAKENTAMASSA	20
3.1	Lapsuuden ehdot ja mahdollisuudet.....	20
3.2	Varhaiskasvatuksen ”tavallinen lapsi”.....	22
3.2.1	<i>Erityisherkkä ja ulkopuolisuuden tunne</i>	25
4	TUTKIELMAN TOTEUTUS	27
4.1	Tutkielman tehtävä ja tutkimuskysymykset.....	27
4.2	Kokemuksen ja muistitiedon tutkimus.....	28
4.3	Aineistonkeruu ja tutkielmaan osallistujat.....	31
4.4	Aineiston analyysi.....	35
5	TUTKIELMAN TULOKSET	38
5.1	Erityisherkkyyden ja sen erilaiset piirteet erityisherkkien aikuisten muistelemisissa varhaiskasvatuskokemuksissa.....	38
5.1.1	<i>Syvällinen tiedon prosessointi – ympäristön skannausta ja asioiden pohtimista</i> ..	38
5.1.2	<i>Kuormittumisalttius – hälinän sietämättömyyttä ja hiljaisuuden kaipuuta</i>	40
5.1.3	<i>Vahva eläytymiskyky – liikutusta ja vahvoja tunteita</i>	42
5.1.4	<i>Tarkka havainnointikyky – tunnelman aistimista ja pohjapiirustuksia</i>	44
5.2	Varhaiskasvatuksen arjen ja erityisherkkyyden väliset jännitteiset tilanteet erityisherkkien aikuisten kuvaamana.....	46
5.2.1	<i>Jännitteet erityisherkkien lapsen ja kasvatus- ja opetushenkilöstön välisissä suhteissa</i>	47
5.2.2	<i>Jännitteet erityisherkkien lapsen ja vertaisryhmäläisten välisissä suhteissa</i>	53
5.2.3	<i>Jännitteet erityisherkkien lapsen ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön välillä</i>	58
6	TUTKIELMAN POHDINTA	60
6.1	Tulosten tarkastelua.....	60
6.2	Eettisyys, uskottavuus ja luotettavuus.....	68
6.3	Johtopäätökset ja jatkotutkimusideat.....	72
	LÄHTEET	77
	LIITTEET	87
	Liite 1: Haastattelurunko.....	87
	Liite 2: Haastattelupyynnö.....	88

1 JOHDANTO

Tässä tutkielmassa selvitetään laadullisen muistitietohaastattelun avulla, millaisia kokemuksia erityisherkillä aikuisilla on heidän omasta varhaiskasvatusajastaan. Tutkimuskysymysten ohjaamana selvitetään, millä tavoilla erityisherkyys näkyy tutkielmaan osallistuneiden muistelemissa varhaiskasvatuskokemuksissa, ja millaisia jännitteitä erityisherkyiden ja varhaiskasvatuksen arjen tilanteiden välillä ilmenee. Laajempaan tutkimustehtävänä on selvittää, millaisena varhaiskasvatuksen ideaalilapsi näyttäytyy haastateltujen kuvaamien varhaiskasvatuskokemusten kautta, ja miten ideaalilapseen liitetyt oletukset potentiaalisesti marginalisoivat niitä lapsia, jotka eivät kaikilta osin tähän ideaaliin sovi.

Herkkyys on kaikissa ihmisissä esiintyvä inhimillinen ominaisuus. Lukuisat tutkimukset ovat osoittaneet, että ihmiset eroavat toisistaan sen suhteen, kuinka herkästi he reagoivat ympäristön erilaisiin vaikutteisiin (Lionetti ym., 2018; Belsky & Pluess, 2009; Ellis ym. 2011). Arviolta 15–20 % ihmisistä syntyy tavanomaista herkempinä eli erityisherkinä (Aron, 2020b). Erityisherkyys on vielä suhteellisen tuore käsite. Se on suomen arkikielessä tullut tunnetuksi tutkija Elaine Aronin käyttämän highly sensitive person (HSP) termin kautta. Kotimaista tieteellistä tutkimusta erityisherkyydestä on tehty niukasti. Kansainvälistä tutkimusta tehdään koko ajan enenevässä määrin, mutta varsinkin laadullista tutkimusta aiheesta on olemassa toistaiseksi vain vähän. Julkisuudessa aihe on herättänyt monenlaista keskustelua, ja on puhuttu jopa muoti-ilmiöstä, joka on ohimenevää. Erityisherkyteen liittyviä teemoja on tärkeää tutkia lisää, sillä erityisherkyys ei ole ohimenevä vaihe, vaan tieteellisesti todistettu temperamenttipiirre, jota tavataan myös lapsilla. Tutkielman tekijän kiinnostus aiheeseen on herännyt työskennellessä varhaiskasvatuksen eri työtehtävissä ja syventynyt erityisherkin läheisen kokemusten kautta.

Tässä tutkielmassa erityisherkyteen syvennytään lähtökohtaisesti Elaine Aronin ja hänen miehensä Arthur Aronin tutkimusten pohjalta. Tieteellistä

tutkimusta tehdessään he käyttävät erityisherkkyydestä termiä sensory processing sensitivity (SPS), joka tarkoittaa suomennettuna aistitiedon käsittelyn herkkyyttä (Aron, 2020a; Aron & Aron, 1997). Aistitiedon käsittelyn herkkyydessä erityisherkkyyden kuvaamiseen käytetään neljää piirteen taustalla olevaa osa-alueetta: syvällinen tiedon prosessointi (**D**epth of processing), kuormittumisalttius (**O**verstimulation), vahva eläytymiskyky (**E**motional **R**eactivity and **E**mpathy) ja tarkka havainnointikyky (**S**ensing the **S**ubtle) (Aron, 2011; 2020a; 2020b; 2020c). Aron on luonut osa-alueiden alkukirjaimista muodostuvan DOES- akronyymin. Tässä tutkielmassa erityisherkkyyttä kuvataan edellä esitetyn DOES-lyhennelmän mukaisesti ja käytetään pääosin käsitteitä erityisherkkä ja erityisherkkä lapsi.

Erytyisherkkyydessä ei ole kyse häiriöstä tai viasta, eikä se johda diagnoosiin, vaan sen tunnistaminen perustuu jokaisen omaan kokemukseen tai lapsen tapauksessa vanhempien ja/tai muiden lapsen kasvatukseen osallistuvien arvioon. Erytyisherkkyyden tunnistamisen avuksi on olemassa myös erilaisia tieteellisesti testattuja mittareita. Varhaiskasvatuksen näkökulmasta on merkittävää, että erityisherkkät lapset voivat hyötyä laadukkaasta kasvatuksesta ja opetuksesta keskivertoa enemmän (Aron, 2020b). Toisaalta vääränlainen kasvatusta voi aiheuttaa erityisherkkälle lapselle ylimääräistä kuormitusta ja vaikuttaa pitkälle hänen tulevaisuuteensa (Aron, 2020b). Tämän vuoksi on olennaista tutkia, miten erityisherkkyyks ilmenee varhaiskasvatuksessa ja millaiset tilanteet muodostuvat erityisherkkyyden piirteiden vuoksi jännitteisiksi, vaikuttaen samalla mahdollisesti erityisherkkän jaksamiseen ja hyvinvointiin ryhmän arjessa.

Suomessa varhaiskasvatusta ohjaa lakien ja asetusten lisäksi Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Opetushallitus, 2022). Kyse on kansallisesta normista, joka velvoittaa kasvatusta ja opetushenkilöstöä sitoutumaan varhaiskasvatukseen sekä perusteiden mukaiseen toimintaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatukseen mukaisesti ”suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka” (Opetushallitus, 2022, 8). Varhaiskasvatusta voidaan järjestää päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai avoimena varhaiskasvatustoimintana, kuten erilaisena kerho- tai leikkitoimintana. Tässä tutkielmassa

varhaiskasvatuksella tarkoitetaan edellä mainitusti järjestettyä, kodin ulkopuolista kasvatusta.

Nykykäsityksen mukaan lapset rakentavat itse omaa lapsuuttaan, mutta sitä tuotetaan lisäksi eri instituutioiden vallitsevissa käytännöissä (Alanen, 2009). Yhteiskunnan instituutiot eivät siis ole ainoastaan lapseen vaikuttavia tekijöitä, vaan esimerkiksi varhaiskasvatuksessa tuotetaan tiettyjen käytänteiden ja vakiintuneiden vuorovaikutustapojen kautta lapsuuden ehtoja ja mahdollisuuksia (Alasuutari, 2009). Suomessa jokaiselle päiväkotitai perhepäivähoitolapselle laaditaan oma varhaiskasvatussuunnitelma, joka perustuu lapsen yksilöllisiin vahvuuksiin, kiinnostuksen kohteisiin ja tarpeisiin. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmien laatiminen voidaan kuitenkin nähdä myös institutionaalisenä käytäntönä, joka tuottaa ideaaleja siitä, mihin lasten, vanhempien ja perheiden tulisi toiminnallaan pyrkiä (Alasuutari, 2010). Varhaiskasvatussuunnitelmia tehtäessä lasta ja hänen toimintaansa arvioidaan, vaikka sitä ei välttämättä suunnitelmapohjissa suoraan osoiteta (Alasuutari & Karila, 2009). Varhaiskasvatuksen kasvatustai opetushenkilöstön kuvaukset lapsesta välittävät oletuksia ja odotuksia, joiden suhteen lapsi nähdään joko edullisessa tai kriittisessä valossa verrattuna ihannekuvaan varhaiskasvatuksen "tavallisesta" tai "normaalista" lapsesta (Alasuutari, 2010; Alasuutari & Markström, 2011).

Aikaisemman tutkimuksen mukaan on tyypillistä, että varhaiskasvatuksen arjessa arvostetaan lapsen omatoimisuutta ja kykenemistä itsenäiseen toimintaan (Alasuutari, 2010). Lisäksi lasta arvioidaan pitkälti hänen sosiaalisen käyttäytymisensä ja sopeutumisensa perusteella (Alasuutari, 2010). Syvällisesti tietoa prosessoiva, ympäristöstä kuormittuva ja vahvasti eläytyvä sekä aistiva erityisherkkä ei välttämättä täytä ihannetta itsenäisestä ja omatoimisesta lapsesta, joka selviää ilman aikuisen apua erilaisissa arjen tilanteissa. Mikäli varhaiskasvatuksessa asetetut odotukset eivät ole yhdenmukaisia lapsen tarpeiden kanssa, syntyy lapsen piirteiden ja arjen tilanteiden välille jännitteitä. Näitä jännitteitä tunnistamalla voidaan tässä tutkielmassa tarkastella edelleen niitä vallitsevia lapsikäsityksiä ja oletuksia "tavallisesta" lapsesta, joita varhaiskasvatuksen arki erityisherkkien aikuisten kuvausten perusteella näyttää tuottavan.

Erityisherkkä lapsi ei kaipaa varhaiskasvatuksessa ylisuojelua, mutta kasvatusta ja opetushenkilöstön on hyvä olla tietoisia erityisherkkyyden eri piirteistä, jotta he voivat tukea lasta arjessa parhaalla mahdollisella tavalla. Erityisherkkä ei aina välttämättä koe tulevansa nähdyksi omana itsenään, erilaisine tarpeineen, mikä johtaa tuntemuksiin ulkopuolisuudesta ja erilaisuudesta (Roth ym., 2023). Kaikki kokemuksellinen tieto lasten erityisherkkyydestä on tarpeen, jotta he tulisivat kohdatuksi varhaiskasvatuksen arjessa oikealla tavalla ja heidän ainutlaatuiset vahvuutensa ja lahjansa pääsisivät esille mahdollisimman varhain. Erityisherkkien aikuisten omien kokemusten myötä on mahdollista saada arvokasta ja konkreettista lisätietoa siitä, millaisena erityisherkkät varhaiskasvatuksen kokevat.

2 ERITYISHERKKYYS

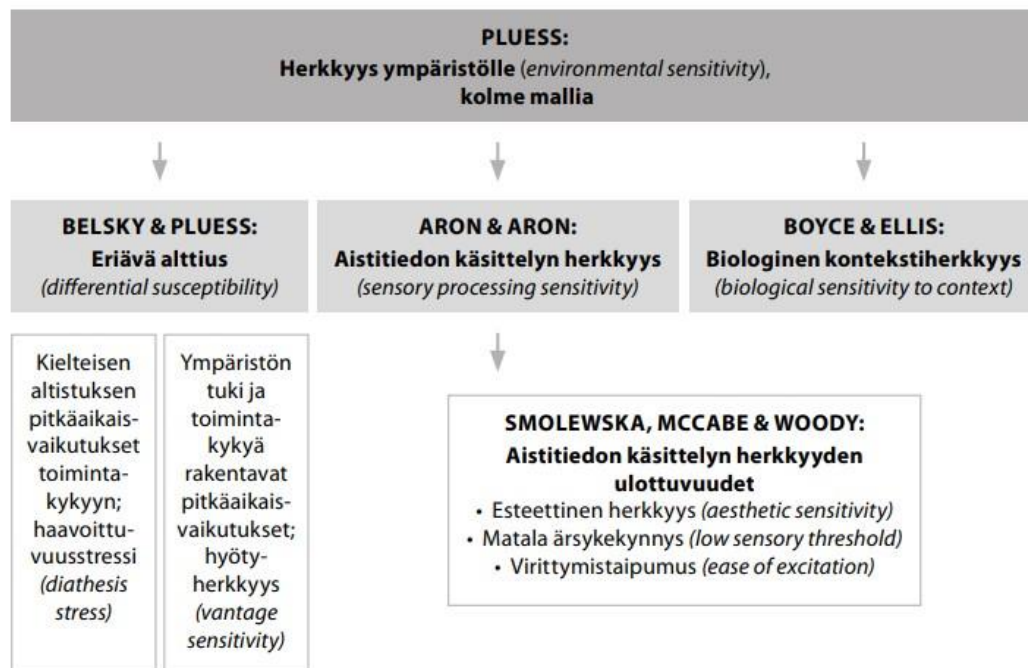
Ihmisten yksilöllisiä eroja herkkyydessä on pyritty selittämään useiden eri viitekehysten avulla, ja tutkimuksissa käytetään vaihtelevia käsitteitä, jotka viittaavat samaan herkkyyden ilmiöön eri näkökulmista (Airaksinen & Satri, 2021). Tässä luvussa tarkastellaan tutkielman käsitteellisiä lähtökohtia, taustateoriaa sekä esitellään aikaisempaa tutkimusta erityisherkkyydestä.

2.1 Erityisherkkyyden käsitteenä ja määritelmänä

Kansainvälisen herkkyydetutkimuksen uranuurtajat, Elaine ja Arthur Aron, käyttävät erityisherkkyyden liittyvissä kirjoituksissaan kahta eri käsitettä. Vähemmän tieteellisissä tietokirjoissa käytössä on jo aikaisemmin mainittu käsite highly sensitive person (HSP), mutta tutkimuksissaan Aronit hyödyntävät termiä sensory processing sensitivity (SPS), joka tarkoittaa suomennettuna aistitiedon käsittelyn herkkyyttä (Aron, 2020a; Aron & Aron, 1997). Elaine ja Arthur Aronilta on lähtöisin myös käsite highly sensitive child (HSC) eli erityisherkkä lapsi (Aron, 2020b).

Viimeaikaisissa tutkimuksissa suosituksi käsitteeksi on muodostunut environmental sensitivity, suomennettuna herkkyyys ympäristölle (Pluess, 2015). Herkkyyys ympäristölle toimii yläkäsitteenä, joka integroi eri painotuksia sisältäviä viitekehyskäsitteitä, joissa tarkastellaan ja selitetään ihmisten välisiä eroja herkkyydessä. Merkittävimmät näistä viitekehyskäsitteistä ovat edellä mainittu Aronin ja Aronin aistitiedon käsittelyn herkkyyys, Belskyn ja Pluessin eriävä alttius sekä Boycen ja Ellisen biologinen kontekstiherkkyys (Greven ym., 2019). Kaikilla kolmella eri suuntauksella on omat näkemyksensä, mutta yhtä mieltä niissä ollaan kahdesta keskeisestä näkökohdasta: herkkät yksilöt eroavat muista reaktioissaan sekä kielteisiin että myönteisiin ympäristövaikutuksiin, ja he muodostavat vähemmistön väestöstä (Greven ym., 2019). Airaksinen ja Satri

(2021) ovat koonneet keskeiset ympäristöherkkyyden mallit käsitekarttaan (kuvio 1) Greven ym. (2019) mukailleen.

KUVIO 1. Käsitekartta ympäristöherkkyyden malleista (Airaksinen & Satri, 2021)

Tässä tutkielmassa erityisherkkyyys määritellään Aronin ja Aronin aistitiedon käsittelyn herkkyyden mukaisesti. Siinä erityisherkkyyden ajatellaan olevan ainakin osittain ihmisen perinnöllinen temperamenttipiirre, jonka ydinominaisuus on taipumus huomata ympäristön hienovaraisia eroja ja käsitellä niitä (Greven ym., 2019). Aistitiedon käsittelyn herkkyys on mallina ainoa, jossa erityisherkkyyden kuvaamiseen käytetään neljää piirteen taustalla olevaa osaa: syvällinen tiedon prosessointi (**D**epth of processing), kuormittumisalttius (**O**verstimulation), vahva eläytymiskyky (**E**motional **R**eactivity and **E**mpathy) ja tarkka havainnointikyky (**S**ensing the **S**ubtle) (Aron, 2011; 2020a; 2020b; 2020c). Osa-alueiden muistamista helpottamaan Aron on luonut niiden alkukirjaimista muodostuvan DOES- akronyymin. Osa-alueet auttavat erityisherkkyyden tunnistamisessa, vaikka jokainen erityisherkkä onkin oma yksilönsä (Aron, 2011). Tässä tutkielmassa erityisherkkyyttä kuvataan edellä esitetyn DOES-

lyhennelmän mukaisesti ja käytetään pääosin käsitteitä erityisherkkä ja erityisherkkä lapsi.

2.2 DOES- akronyymin mukaiset erityisherkkyyden osa-alueet

D syvällinen tiedon prosessointi	O kuormittumis- alttius	E vahva eläytymiskyky	S tarkka havainnointikyky
<ul style="list-style-type: none"> • Keskeisin ominaisuuksista • Havainnointi ja reflektointi ennen toimintaa • Asioiden ja havaintojen tietoinen ja tiedostamaton käsittely muita syvällisemmin • Tietojen vertaileminen ja liittäminen menneisiin kokemuksiin • Eri vaihtoehtojen pohtiminen tarkasti • Hidas päätösten tekeminen • Hyvä intuitio • Taito yhdistää sisäiset ja ulkoiset havainnot kokonaisuuksiksi • Ymmärrys seuraamuksista • Luova ja laaja-alainen ajattelu • Syvä ja rikas sisäinen maailma 	<ul style="list-style-type: none"> • Ainoa negatiivinen piirre • Stressaantuminen liiallisesta tieto- ja aistimusmäärästä • Uupuminen monitahoisissa, intensiivisissä, pitkäkestoisissa tilanteissa • Ylivirittyneisyys • Tarve pysähtyä ja vetäytyä omaan rauhaan • Vaatii itselle sopivien työstämistapojen löytämistä (esimerkiksi riittävä aika päivän tapahtumien purkamiseen, meditaatio, liikunta tai ulkoilu luonnossa) 	<ul style="list-style-type: none"> • Voimakkaat tuntemukset ja tunteet • Vahva oikeudentaju • Kyky liikuttua ja vaikuttua • Myötäelämisen taito, empatia • Vahva reagoiminen sekä negatiivisiin että positiivisiin tunteisiin ja tapahtumiin • Hyvien lopputulosten vaaliminen ja niihin pyrkiminen • Epäonnistumisen ja kritiikin pelko • Hyötyminen myönteisistä olosuhteista ja ohjaamisesta 	<ul style="list-style-type: none"> • Pienten asioiden ja vivahteiden huomaaminen • Hienovaraiset aistihavainnot • Ympäristön ja sisäisten kokemusten tarkkaileminen • Hermoston herkkä reagointi ja aistitietojen huolellinen käsitteleminen • Erilaisten muutosten huomaaminen ympäristössä • Tietoisuus toisten ihmisten nonverbaaleista vihjeistä

KUVIO 2. Erityisherkkyyden osa-alueet DOES-akronyymin mukaisesti (Aron, 2011; 2020a; 2020b; 2020c)

Aron loi DOES- akronyymin alun perin auttaakseen terapeutteja erityisherkkyyden eri piirteiden arvioimisessa (Aron, 2011). Aronin esille tuomia

piirteitä on kuvattu DOES- ajattelun mukaisesti kuviossa 2. Seuraavissa kappaleissa piirteitä avataan kuvion pohjalta, tuoden esille myös, kuinka ne lapsilla usein ilmenevät.

Syvällinen tiedon prosessointi on erityisherkkyyden osa-alueista kaikkein perustavanlaatuisin. Erityisherkkä käsittelee tietoja ja havaintoja tavanomaista enemmän ja vertaa niitä menneisiin kokemuksiin. Hänellä on yleensä hyvä intuitio ja hän osaa yhdistää ulkoiset ja sisäiset havainnot kokonaisuuksiksi. Päätöksenteko saattaa viedä paljon aikaa, sillä erityisherkkä pohtii tarkasti eri vaihtoehtoja. Läpikotainen prosessointi tai taipumus pohtia asioita syvällisesti voi olla joko tiedostettua tai tiedostamatonta. Lapsella syvällinen tiedonprosessointi voi tulla esiin syvämietteisissä kysymyksissä tai nokkelassa huumorintajussa. Lapsi saattaa olla hitaasti lämpiävä uusien ihmisten ja tilanteiden parissa, sillä ennen mukaan lähtemistä hänen on rauhassa tarkkailtava ja pohdittava kaikkea näkemäänsä tarkasti.

Kuormittumisalttius on odotettavissa olevaa ihmisen kohdalla, joka käsittelee koko ajan paljon tietoa. Erityisherkkä ihminen kiinnittää huomiota jokaiseen yksityiskohtaan, ja jos tilanne on monitahoinen, pitkäkestoinen tai intensiivinen, hän väsyä ja stressaantuu liiallisesta aisti- ja tietotulvasta. Voimat palautuvat levolla, vähentämällä aistikuormitusta tai poistamalla tilanteesta. Erityisherkkä lapsi virittyy erityisen helposti yli, sillä hän havaitsee ja pohtii kaikkea uutta tarkemmin kuin muut. Ylivirittyminen on luonnollinen seuraus asioiden syvällisestä työstämisestä.

Vahva eläytymiskyky kytkeytyy läheisesti syvälliseen tiedon prosessointiin, sillä tunteet osoittavat, mihin on syytä kiinnittää erityistä huomiota. Erityisherkkän ihmisen tunteet ja tuntemukset voivat olla hyvin voimakkaita. Hänellä on kyky eläytyä ja vaikuttua syvästi sekä asettua helposti toisen asemaan, mikä kertoo myötäelämisen taidosta. Erityisherkkällä lapsella emotionaalinen vastaanottavuus ja empatia voivat tarkoittaa esimerkiksi itkuherkkyyttä, toisten ajatusten lukemista, täydellisyyden tavoittelua tai muiden huonovointisuuden vaistoamista.

Tarkka havainnointikyky on osa-alueista se, joka on usein kaikista selkein erityisherkkälle itselleen. Hän huomaa pieniä asioita, jotka muilta jäävät näkemättä. Erityisherkkä havainnoi hienovaraisesti ympäristöään ja omia sisäisiä kokemuksiaan. Piirteessä ei kuitenkaan ole kyse poikkeuksellisista aisteista, vaan hermoston herkästä reagoinnista ja aistitietojen huolellisemmasta

käsittelystä. Erityisherkkä lapsi vaistoaa herkästi äänensävyt, ilmeet ja moittivat tai rohkaisevat katseet. Hän tunnistaa pienetkin muutokset ihmisissä ja paikoissa ja vaistoaa, mitä aikuinen häneltä odottaa.

Edellä kuvatut osa-alueet auttavat ymmärtämään erityisherkkyyttä, mutta eivät kuitenkaan ole pettämätön yleissääntö. Erityisherkkyyks ei ole yksilöiden ainoa temperamenttipiirre, joten heidän välillensä on keskinäisiä eroja (Aron 2020a). Osa-alueiden ilmeneminen vaihtelee erityisherkkien kesken ja esimerkiksi kasvatuksella on merkitystä sille, millaiseksi erityisherkkyyks muokkaantuu (Aron, 2020a; Assary, 2020). Voidaan kuitenkin ajatella, että ihminen ei ole erityisherkkä, ellei hän täytä jokaista neljää tunnuspiirrettä (Aron, 2020b). Piirteiden ja tuntemusten voimakkuus saattaa vaihdella eri elämänvaiheissa ja kuormittumisen tason mukaan. Silti on epätodennäköistä, että erityisherkkyyks katoisi ihmiseltä kokonaan, koska kyse on ainakin osaksi synnynnäisestä piirteestä.

DOES-akronyymin mukaisiin erityisherkkyyden piirteisiin ei ole päädytty sattumanvaraisesti, vaan Aronin jaottelun taustalla on monin eri tavoin tutkittua tieteellistä tietoa. Seuraavassa alaluvussa tarkastellaan lähemmin erityisherkkyyden aikaisempaa tutkimusta.

2.3 Erityisherkkyyks aikaisemman tutkimuksen valossa

Erityisherkkyyttä tutkitaan varsinkin kansainvälisesti enenevässä määrin, eri tieteenaloilla. Aiempi herkkyyden tutkimus on ollut pääosin psykologista, mutta siitä on oltu kiinnostuneita myös esimerkiksi aivokuvantamis- ja perinnöllisyystutkimuksessa. Uuden näkökulman herkkyyden tarkasteluun on tuonut sosiaalipedagoginen lähestymistapa, jonka mukaan ihmisen käsitys omasta herkkyydestään muodostuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa (Airaksinen & Satri, 2021).

2.3.1 Erityisherkkyyks tutkimuksellisena ja mitattavana piirteenä

Erityisherkkyyden tutkimus on tieteellisellä mittapuulla vielä nuorta. Sitä on tutkittu eri nimikkeillä jo aikaisemminkin, mutta erityisherkkyydestä tai aistitiedon käsittelyn herkkyydestä sellaisena, kuin se nykyään ymmärretään, on puhuttu

vasta noin 25 vuotta. Tutkimusta on tehty erityisesti piirteen eri ulottuvuuksien ymmärtämiseksi ja ylipäänsä sen todentamiseksi, että ihmiset reagoivat eri herkkyydellä ympäristön erilaisiin vaikutteisiin (Lionetti ym., 2018; Belsky & Pluess, 2009; Ellis ym. 2011). Tähänastinen erityisherkkyyden tutkimus on ollut pääosin kvantitatiivista; laadullista tutkimusta aiheesta on tehty vielä vähän.

Erytyisherkkyyttä on aikaisemmin kuvattu ainakin osaksi geneettisenä ja synnynnäisenä piirteenä, joka ihmisellä joko on, tai ei ole (Aron & Aron, 1997; 2020a). Yleisesti vallalla on käsitys, että piirre esiintyy 15–20 %:lla väestöstä (Aron, 2020b). Sittemmin erityisherkkyyttä on alettu tutkia monitahoisemmin ja esimerkiksi Lionetti ym. (2018) ovat tulleet siihen tulokseen, että kyseessä on jatkuva ja normaalisti jakautunut ominaisuus, ja ihmiset voivat sijoittua herkkyydsjatkumolla eri ryhmiin. Heidän mukaansa jakoa kuvastaa suosittu orkidea- voikukka metafora, jonka mukaan orkideat edustavat herkkiä yksilöitä, jotka menestyvät erityisen hyvin ihanteellisissa ja poikkeuksellisen huonosti epäedullisissa olosuhteissa. Voikukat taas kuvaavat heitä, jotka ovat vähemmän herkkiä ympäristön laatueroille, kasvaen lähes missä tahansa. Tutkimusryhmä tunnisti aikuisiin suunnatussa tutkimuksessaan kuitenkin myös kolmannen, keskivertoherkkien ryhmän, jonka he nimesivät tulppaaneiksi. Eri ryhmien raja-arvot raportoitiin likiarvoiksi, mutta erityisherkkien orkideojen osuudeksi saatiin 31 %, matalasti herkkien voikukkien 29 % ja keskivertoherkkien tulppaanien 40 %. Myös lasten eri herkkyydsryhmiin kohdistetussa tutkimuksessa havaittiin kolme toisistaan eroavaa ryhmää: matalasti herkät (25–35 %), keskivertoherkät (41–47 %) ja erityisherkät (20–35 %) (Pluess ym., 2018).

Eri herkkyydsryhmien lisäksi tutkijoita on kiinnostanut erityisherkkyyden eri ulottuvuudet. Aikaisemmin piirrettä on kuvailtu yksiulotteisena (Aron & Aron 1997), mutta Smolewskan ym. (2006) tutkimuksen pohjalta erityisherkkyyttä on alettu eritellä lisäksi kolmen eri ulottuvuuden kautta: esteettinen herkkyyds (AES, aesthetic sensitivity), matala ärsykekyynnys (LST, low sensory threshold) ja virittymistäipumus (EO, ease of excitation). Tutkimuksissa erotetaan yleensä edellä mainitut eri ulottuvuudet ja lisäksi erityisherkkyyds kokonaisuudessaan, jolloin voidaan tutkia esimerkiksi eri ulottuvuuksien yhteyttä eri persoonallisuuspiirteisiin.

Aistitiedon käsittelyn herkkyyds on ympäristöherkkyyden malleista ensimmäinen, jonka myötä kehitettiin mittari erityisherkkyyden todentamiseksi

(HSPS, Highly Sensitive Person Scale) (Aron & Aron, 1997). Kyseessä on 27-kohtainen itseraportointikyselylomake, jossa testataan erilaisia positiivisia sekä negatiivisia, kognitiivisia ja emotionaalisia reaktioita erilaisiin ympäristöärsykkeisiin (Greven ym., 2019). Mittarista on kehitetty myös lyhennetty, 12 väittämää sisältävä versio, jolla on todettu voitavan arvioida erityisherkkyyttä helposti ja luotettavasti (Pluess ym., 2020).

Aikuisille tarkoitetun mittarin avulla on luotu myös lapsille oma erityisherkkyyden mittari (HSCS, Highly Sensitive Child Scale), jonka avulla heidän eriasteista herkkyytensä voidaan mitata ja todentaa. Mittari on 8–19-vuotiaille lapsille ja nuorille tarkoitettu lyhyt ja yksinkertainen, mutta psykometrisesti luotettava itseraportointimittari (Pluess ym., 2018). Weyn ym. (2021) mukaan HSCS- mittarissa on rajoituksia esimerkiksi asteikon sisäisessä johdonmukaisuudessa, osa-alueiden normaalijakautumisessa ja käytettävyydessä eri sukupuolten, kehitysvaiheiden ja maiden välillä. Tutkimusryhmä muodosti uuden, 21 väittämää sisältävän HSC-21-mittarin, joka kattaa erityisherkkyyden eri ulottuvuudet aikaisempaa mittaria hienojakoisemmin. HSC21:n käyttöä suositellaan, kun halutaan tutkia monipuolisemmin herkkyyden eri puolia ja huomioida sekä lapsen että vanhemman näkemykset. Uusimpana mittarina lasten erityisherkkyyden arviointia varten on testattu 7–9-vuotiaille suunnattua työkalua, jossa puolistrukturoidun haastattelun avulla kartoitetaan lapsen, vanhempien ja opettajan näkemykset (Kähkönen ym., 2024). Pilottitutkimus antoi lupaavia viitteitä erityisesti lasten ja vanhempien haastattelujen tulosten yhteneväisyydestä sekä mittarin korreloinnista jo olemassa olevien, vakiintuneiden herkkyydsmittareiden kanssa.

Erytyisherkkyyttä mitattaessa on huomioitava, että kyseessä on ominaisuus, jonka ei ole tarkoitus johtaa diagnoosiin. Mittareita on hyödynnetty laajasti erilaisissa tutkimusasetelmissä, esimerkiksi yksilöiden yleistä herkkyytstasoa selvitettyäessä. Testit perustuvat itsearviointiin, ja tarjoavat monelle työkalun oman herkkyyden tunnistamiseksi.

2.3.2 Erityisherkkyyden ja persoonallisuus

Aronen (1997) ensimmäinen tutkimus osoitti, että erityisherkkyyden ei ole sama asia kuin sisäänpäin suuntautuneisuus tai neuroottisuus. Piirteiden todettiin kuitenkin liittyvän vahvasti neuroottisuuteen. Erityisherkkyyttä ja sen ulottuvuuksien yhteyttä eri persoonallisuuspiirteisiin on tutkittu myöhemmin lisää, muun muassa viiden suuren persoonallisuuspiirteiden (Big five) avulla. Näiden piirteiden osalta sekä lasten että aikuisten erityisherkkyydellä on todistettu olevan yhteyttä jo edellä mainittuun neuroottisuuteen (Lionetti ym., 2019). Aikuisten erityisherkkyydellä on havaittu lisäksi yhteys avoimuuteen uusille kokemuksille, jota luonnehtii esimerkiksi älyllinen uteliaisuus ja rikas sisäinen elämä (Lionetti ym., 2019).

Vaikka tutkimukset ovat osoittaneet, että sisäänpäin suuntautuneisuus on eri piirre kuin erityisherkkyyden, on 70 %:lla erityisherkkästä taipumusta olla introverteja (Aron & Aron, 1997; Aron, 2020a). Piirre liittyy todennäköisesti tarpeeseen välttää liiallisia ärsykejä. Erityisherkkä voi kuitenkin olla myös ekstrovertti, sillä noin kolmannes erityisherkkästä on sosiaalisesti ulospäin suuntautuneita (Aron & Aron, 1997; Aron, 2020a). Näiden yksilöiden olemassaolo tukee omalta osaltaan väitettä, jonka mukaan erityisherkkyyden on oma itsenäinen piirteensä, eikä osa sosiaalista sisäänpäin suuntautuneisuutta.

Sekä introvertti että ekstrovertti erityisherkkä voi olla myös elämishakuinen. Elämishakuisuus kuvaa yksilön taipumusta kyllästyä tuttua pysyviin asioihin ja viehättyä kaikesta uudesta (Aron, 2020b). Erään tutkimuksen mukaan elämishakuiselle erityisherkkälle on ominaista uusien ja intensiivisten kokemusten etsiminen, yleensä ilman impulsiivista riskinottoa (Bianca ym., 2023). Tutkimuksen tulosten mukaan erityisherkkyydellä havaittiin kuitenkin yhteyttä hätiköidysti toimimiseen ahdistuneena, kielteisen paineen alla. Elämishakuiset erityisherkkät kokevat usein sisäistä ristiriitaa pyrkiessään tasapainottelemaan esimerkiksi uusien stimuloivien kokemusten ja riittävän, säännöllisen levon välillä (Bianca ym., 2023).

2.3.3 Tutkimustieto DOES-akronyymien piirteiden taustalla

Aronin luoman DOES-akronyymien mukaisia erityisherkkyyden piirteitä on tullut esille lukuisissa eri tutkimuksissa. *Syvällistä tiedon prosessointia* on tutkittu esimerkiksi vertailemalla herkkien ja ei-herkkien yksilöiden aivojen aktivoitumista erilaisten hahmottamista vaativien tehtävien yhteydessä (Jagiellowicz ym., 2011; Acevedo ym., 2014). Tulokseksi on saatu, että erityisherkkät hyödyntävät muita enemmän tiedon syvällisempään käsittelyyn yhteydessä olevia aivojen osia varsinkin tehtävissä, joihin kuuluu vivahteiden huomioimista (Jagiellowicz ym., 2011). Lisäksi näyttöä on löydetty siitä, että erityisherkkien ihmisten aivot aktivoituvat tavanomaista enemmän aivosarekkeen alueella (Acevedo ym., 2014). Aivosareke on aivojen alue, joka yhdistää sisäisten tilojen ja tunteiden sekä ruumiin asentojen ja ulkoisten tapahtumien hetkelliset tiedot, ja sen aktivoitumista tapahtuu erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa yksilö tiedostaa tavallista paremmin, mitä hänen sisällään ja ympäristössään tapahtuu (Acevedo ym., 2014). Eräässä tuoreessa tutkimuksessa tutkittiin erityisherkkyyden ja analyttisen ajattelutavan vaikutusta eettiseen päätöksentekoon (Stenmark & Redfearn, 2022). Erityisherkkät suoriutuivat tutkimustilanteessa selvästi paremmin saadessaan pohtia eettistä ongelmaa perusteellisesti ja hyödyntäessään luontaisia ongelmanratkaisutapojaan.

Erityisherkkien *kuormittumisalttiudesta* on saatu todisteita esimerkiksi Gerstenbergin (2012) tutkimuksessa, jossa verrattiin erityisherkkien ja ei-erityisherkkien suoriutumista visuaalisessa havaintotehtävässä. Erityisherkkät suoriutuivat tehtävästä muita nopeammin, mutta raportoivat myös enemmän stressaantuneisuutta sekä ennen että jälkeen tehtävän suorittamisen. Useammassa viimeaikaisessa tutkimuksessa on tutkittu erityisherkkyyden yhteyttä työssäjaksamiseen. Golonkan ja Gullan (2021) mukaan työuupumusoireiden vähentämisessä tärkeää on tietoisuus omasta erityisherkkyydestä ja sen mahdollisista vaikutuksista työympäristöön. Erilaisilla proaktiivisilla strategioilla, joilla pyritään vähentämään pitkittynyttä emotionaalista ylikuormitusta, todettiin voivan olla ratkaisevaa merkitystä erityisherkkien työntekijöiden työhyvinvoinnille.

Oletusta erityisherkkien *vahvasta eläytymiskyvystä* tukee Acevedon ym. (2014) tutkimus, jossa erityisherkkät reagoivat ei-herkkiä enemmän valokuviiin,

joissa oli havaittavissa tunnetta. Tunnekuvia katseltaessa erityisherkillä havaittiin aktiivisuuden lisääntymistä aivosarekkeessa sekä peilisolujärjestelmässä. Peilisolut vastaavat isolta osin empatiakyvystä ja auttavat vaistoamaan esimerkiksi muiden ihmisten tarkoitusperiä ja tunteita. Erityisherkkien ihmisten aivojen empatiaan viittaava aktivoituminen oli tutkimusasetelmassa vahvempaa kuin ei-herkkien, etenkin, jos kuvissa oli nähtävissä voimakkaita tunteita. Eräässä toisessa tutkimuksessa tutkittiin reagoivatko erityisherkit voimakkaammin arjessa luonnostaan esiintyviin negatiivisiin ja positiivisiin tapahtumiin (Van Reyn ym., 2022). Tutkimukseen osallistujat pitivät päiväkirjaa päivittäisestä elämäntyytyväisyydestään, emotionaalisista kokemuksistaan ja itsetunnostaan sekä arvioivat päivän kielteisimpiä ja myönteisimpiä tapahtumia. Tulokset osoittivat, että erityisherkit reagoivat ei-herkkiä voimakkaammin arjessa esiintyviin negatiivisiin tapahtumiin.

Kuten jo aikaisemmin kuormittumisalttiuden yhteydessä todettiin, suoriutuivat erityisherkit visuaalisessa havainnointitehtävässä ei-herkkiä nopeammin (Gerstenberg, 2012). Nopeamman vastausajan lisäksi erityisherkit tekivät tehtävissä vähemmän virheitä, minkä voidaan ajatella kertovan *tarkasta havainnointikyvystä*.

2.3.4 Ympäristön vaikutukset erityisherkillä

Erityisherkkyyden tutkimuksessa on oltu kiinnostuneita siitä, kuinka paljon piirre määräytyy perinnöllisten tekijöiden kautta, ja kuinka paljon sen ilmenemiseen vaikuttavat ympäristötekijät. Yhä enenevässä määrin ajatellaan, että piirre on osaksi geneettinen, mutta myös kasvuympäristöllä on merkittävää vaikutusta. Eräässä kaksostutkimuksessa tulokseksi saatiin, että geneettinen vaihtelu selittää 47 %, eli noin puolet havaituista yksilöllisistä eroista erityisherkillä (Assery ym., 2021). Näin ollen geneettiset ja ympäristöön liittyvät tekijät näyttävät vaikuttavan yhtä paljon erityisherkkyyden kehittymiseen.

On osoitettu, että vaikean lapsuuden kokeneet erityisherkit ovat suuremmassa vaarassa masentua, ahdistua tai muuttua sosiaalisista tilanteista vetäytyväksi verrattuna ei-erityisherkkiin yksilöihin, joilla on samankaltainen lapsuus (Aron & Aron, 1997). Saman tutkimuksen mukaan taas erityisherkit, joilla on riittävän hyvä lapsuus, eivät ole sen alttiimpia kuin muutkaan. Voidaan

jopa sanoa, että erityisherkillä hyötävät riittävän hyvästä lapsuudesta ei-herkkiä enemmän (Aron ym., 2005). Erityisherkkien lapsuuden kokemuksilla on todettu olevan yhteyttä myös heidän aikuisikänsä elämäntyytyväisyyteen (Booth ym., 2015). Negatiiviset lapsuuden kokemukset vaikuttavat erityisherkillä enemmän tyytyväisyyden tasoon, kuin ei-erityisherkillä.

Eriyisherkkyyttä on tutkittu useilla tutkimuksilla lapsen temperamentin ja vanhemmuuden laadun vuorovaikutuksen näkökulmasta. Esimerkiksi erään tuoreen tutkimuksen mukaan ympäristön suurempi ennakoimattomuus liittyi merkittävästi lasten ulospäin suuntautuneen ongelmakäyttäytymisen kehittymiseen erityisherkkien lasten kohdalla (Li ym., 2022). Ongelmat eivät lisääntyneet tai vähenivät ympäristössä, jossa ennakoimattomuutta ei esiintynyt.

Erilaisten kasvatustyylien vaikutuksia erityisherkillä lapsille ovat tutkineet myös Lionetti ym. (2022). Heidän tutkimustulostensa mukaan erityisherkillä lapset ovat erityisen alttiita sallivan vanhemmuuden kielteisille vaikutuksille, kuten struktuurin ja ohjauksen puutteelle. Koska erityisherkillä lapset eivät saa riittävästi tukea ja mallia negatiivisten tunteiden ja ajatusten käsittelyyn, kasvaa heidän riskinsä psyykkisen stressin ja masennusoireiden kokemiselle.

Ennakoimattomuus ja salliva vanhemmuus aiheuttavat erityisherkillä haasteita, mutta kuten jo aiemmin mainittiin, heidän on todettu hyötävän keskivertoa enemmän laadukkaasta kasvu-ympäristöstä. Monimenetelmällisellä pitkäaikaistutkimuksella on tutkittu (Li ym., 2021), kuinka perhekonteksti voi muokata erityisherkkyyden kehittymistä. Tulosten mukaan erityisherkillä hyötivät muita enemmän kannustavasta ympäristöstä, jossa heidän kognitiivinen ja käyttäytymiseen liittyvä toimintakykynsä on parempi kuin ankarassa ympäristössä.

Aron (2020a) painottaa, että vanhempien asenne ja kasvu-ympäristö ovat ratkaisevia tekijöitä siinä, muodostuuko herkkyydestä ihmiselle haaste vai voimavara. Hän kehottaa suhtautumaan piirteeseen neutraalina asiana, joka on toisissa tilanteissa hyödyllinen ja toisissa ei. Ympäröivä yhteiskunta harvoin kuitenkaan näkee erityisherkkyyden tai minkään muunkaan piirteen täysin neutraalina. Seuraava luku käsittelee varhaiskasvatuksen erilaisia käytäntöjä ja odotuksia, jotka voivat luoda jännitteitä erityisherkkien lasten ja varhaiskasvatusinstituution arjen tilanteiden välille.

3 VARHAISKASVATUKSEN ARKI JA ODOTUKSET ERITYISHERKÄN LAPSUUTTA RAKENTAMASSA

Tässä luvussa käsitellään varhaiskasvatusinstituutiossa vallitsevia lapsuuden konstruktioita ja niiden suhdetta erityisherkkyyteen. Nykykäsityksen mukaan lapset rakentavat itse omaa lapsuuttaan, mutta sitä tuotetaan myös eri instituutioiden vallitsevissa käytännöissä (Alanen, 2009). Instituutioiden toistuvat käytännöt ja vakiintuneet vuorovaikutustavat luovat tiloja ja mahdollisuuksia tietyntylaisille toimijoille ja toiminnoille, rajoittaen samalla niistä eroavia toimintatapoja ja minuuksia (Alasuutari, 2009). Luvussa tarkastellaan lapsuudentutkimuksen pohjalta tehtyjä tulkintoja, jotka avaavat varhaiskasvatuksen roolia erilaisten lapsuuden konstruktioiden muotoutumisessa. Aiemmasta tutkimuksesta nostetaan esille lisäksi varhaiskasvatuksen arjen käytäntöjä ja odotuksia, jotka saattavat aiheuttaa jännitteitä varhaiskasvatusinstituution ja yksittäisen lapsen välille. Tutkielman kannalta tarkastelun kohteena on erityisesti erityisherkkä lapsi, joka ei hänelle ominaisten piirteidensä takia välttämättä suoriudu arjessa instituution lapsikäsityksen mukaisesti.

3.1 Lapsuuden ehdot ja mahdollisuudet

Lapsuudentutkimus on monitieteinen tutkimusala, joka pyrkii ymmärtämään lapsia yhteiskuntien ja yhteisöjen jäseninä ja toimijoina (Alanen, 2009). Siinä lapsuus nähdään osana yhteiskunnan rakenteita ja kulttuuria ja keskiössä ovat usein lapset toimijoina sekä heidän osallisuutensa ja vertaiskulttuurinsa (Alanen, 2009; Alasuutari, 2009). Lapsuudentutkimus on osoittanut, että yhteiskunnan instituutiot eivät ainoastaan vaikuta lapseen, vaan ne myös tuottavat lapsuutta ja määrittelevät sen tietyntylaisia ehtoja ja mahdollisuuksia (Alasuutari, 2009).

Varhaiskasvatustilanteissa lasten näkökulmaa ja toimijuutta on tutkittu esimerkiksi selvittämällä, miten lapsuutta tuotetaan lasten ja työntekijöiden välisessä keskinäisessä vuorovaikutuksessa, varhaiskasvattajien lapsikäsitteissä sekä yleisesti arjen eri tilanteissa. Eräässä tutkimuksessa (Lämsä ym., 2017) tarkasteltiin kuinka lapset, heidän vanhempansa ja varhaiskasvatuksen henkilökunta representoivat nykyajan lapsuutta heidän jokapäiväisessä elämässään. Tutkimusryhmä havaitsi, että lapsuuskuvat ovat yhteydessä kulttuurisiin rakenteisiin, yhteiskunnallisiin suhteisiin sekä jokapäiväiseen arkeen, joka on erilaisten olosuhteiden määrittelemänä yksilöllisesti väritynyttä.

Tutkimusryhmän mukaan lapsuutta toistetaan globaaleissa diskursseissa, ideologioissa, institutionaalisissa prosesseissa ja niiden tavoitteissa, mutta myös arkipäivän prosesseissa, jotka liittyvät keskusteluihin, käytäntöihin, identiteetteihin ja yksilöiden läheisiin sosiaalisiin suhteisiin. Kuviossa 3 on kuvattuna tarkemmin tutkimuksessa (Lämsä ym., 2017) esiin tulleet lapsuuskuvat ja niihin liitetyt ominaisuudet.

KUVIO 3. Lapsuuskuvat ja niihin liitetyt ominaisuudet (Lämsä ym., 2017)

Arjen kontekstissa korostuivat erityisesti lapsen kyvyt ja osaaminen sekä oppimisen valmiudet. Lapsuuskuvien tuottamisen havaittiin liittyvän läheisesti siihen sosiaaliseen maailmaan, jossa ne tuotetaan, ja kuvien muodostamisessa ja ylläpitämisessä nähtiin olevan merkittävä rooli aikuisilla, jotka osallistuvat vahvasti representaatioiden tuottamiseen omasta erityisestä asemastaan käsin. Ihanteellisesta lapsuudesta ja perhe-elämästä käydyillä keskusteluilla todettiin olevan käytäntöjen ja aikuisten suhtautumistapojen kautta vahvasti vaikutusta myös siihen, kuinka lapset itseään määrittelevät.

Lapsuuskuvien tutkimuksen lisäksi tutkijoiden kiinnostuksen kohteena on ollut myös varhaiskasvatussuunnitelmatoiminta ja sen vaikutukset pienten lasten ja heidän perheidensä elämään (Alasuutari & Alasuutari, 2011; Alasuutari & Karila, 2009; Heiskanen ym., 2018). Suomessa, kuten monissa muissa maissa, jokaiselle lapselle laaditaan oma yksilöllinen varhaiskasvatussuunnitelma, jonka avulla asetetaan tavoitteita ja sovitaan erilaisista pedagogisista käytännöistä, joilla tuetaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmien laatiminen voidaan osaltaan nähdä institutionaalisenä käytäntönä, joka tuottaa ideoita siitä, mihin lasten, vanhempien ja perheiden tulisi toiminnallaan pyrkiä (Alasuutari, 2010). Vastaavasti se myös rajaa ja esittää joitain toimintoja ja käyttäytymistapoja ei-toivottavana (Alasuutari & Karila, 2009).

3.2 Varhaiskasvatuksen ”tavallinen lapsi”

Pedagogisilla asiakirjoilla saattaa olla kauaskantoisia vaikutuksia yksittäiselle lapselle, sillä dokumentit seuraavat lasta hänen varhaiskasvatusvuosiensa aikana ja siirtyvät mahdollisesti kouluun ja lopulta arkistoitavaksi (Heiskanen ym., 2018). Henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen lähtökohtana painotetaan lapsen etua ja tarpeita, mutta on osoitettu, että kasvatusta ja opetushenkilöstön huomio kiinnittyy myös lapsen sopeutumiseen päiväkodin käytäntöihin ja sen institutionaaliseen järjestykseen (Alasuutari & Alasuutari, 2011). Lapsen ja hänen toimintansa arviointi on varhaiskasvatussuunnitelmia tehtäessä aina läsnä, vaikka sitä ei välttämättä esimerkiksi suunnitelmapohjissa suoraan osoiteta (Alasuutari & Karila, 2009).

Varhaiskasvatuksen kasvatus- ja opetushenkilöstön kuvaukset lapsesta käsittelevät pääosin arkisia asioita, mutta ne välittävät myös lasta koskevia oletuksia ja odotuksia, joiden suhteen hänet nähdään joko edullisessa tai kriittisessä valossa verrattuna ihannekuvaan varhaiskasvatuksen ”tavallisesta” tai ”normaalista” lapsesta (Alasuutari, 2010; Alasuutari & Markström, 2011).

TAULUKKO 1. Varhaiskasvatuksen ulottuvuudet ja niiden mukaiset oletukset tavallisesta lapsesta (Alasuutari, 2010; Alasuutari & Alasuutari, 2011; Alasuutari & Markström, 2011)

Kuvausulottuvuudet	”Tavallinen” lapsi
Lapsi päiväkodin arkisissa käytännöissä	<ul style="list-style-type: none"> - Noudattaa päiväkodin rutiineja ja sääntöjä. - On omatoiminen ja itsenäinen. - Hallitsee oman kehonsa ja tunnistaa sen tarpeita, kertoen niistä aikuisille.
Lapsi suhteissa päiväkodin aikuisiin	<ul style="list-style-type: none"> - Toimii aikuisen ohjauksen ja määräyksen mukaisesti. - Tulee mielellään päiväkotiin ja hyväksyy päiväkodin aikuiset. - On iloinen ja myönteinen aikuisia kohtaan. - On kiinnostunut ohjatusta toiminnasta ja aktiivinen siinä. - Hyväksyy hoivan ja aikuisen läheisyyden. - Kertoo omia asioitaan aikuiselle ja ilmaisee tunteitaan. - Ei pyri omimaan aikuista itselleen eikä kiinnity aikuisiin liian voimakkaasti.
Lapsi vertaissuhteissa	<ul style="list-style-type: none"> - Hakeutuu muiden lasten seuraan ja viihtyy heidän kanssaan. - Leikkii rauhallisia, pitkäjänteisiä ja mielikuvituksellisia leikkejä. - Leikkii omaa sukupuolta olevien lasten kanssa, sukupuolensa mukaisia leikkejä. - Keskustelee ristiriitatilanteissa ja selvittää asiat järkevästi puhumalla. Ei vahingoita muita tahallaan.

Taulukossa 1 on koottuna erilaiset kuvausulottuvuudet, joiden kautta varhaiskasvatuksen työntekijät tutkimuksen mukaan kuvaavat lapsia

varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluissa (Alasuutari 2010; Alasuutari & Alasuutari, 2011; Alasuutari & Markström, 2011). Ulottuvuuksien kautta on tiivistettävissä ihanne päiväkodin tavallisesta lapsesta. Lisäksi taulukko pitää sisällään oppimisen ja kehittymisen tavoitteita, joita varhaiskasvatus instituutioon lapselle asettaa. Taulukon kuvauksen perusteella voidaan todeta, että lapsen tavallisuutta arvioidaan varhaiskasvatuksessa ensisijaisesti hänen sosiaalisen käyttäytymisensä ja sopeutumisensa perusteella (Alasuutari, 2010). Lisäksi arjessa korostetaan lapsen omatoimisuutta ja kykenemistä itsenäiseen toimintaan.

Tällä hetkellä lasten varhaiskasvatussuunnitelmia tehtäessä ohjeistetaan aikaisempaa enemmän huomioimaan lapsen yksilöllisyys. Tavoitteet tulisi asettaa pedagogiselle toiminnalle ja arvioinnissa painottaa lapsen sijaan erilaisia järjestelyjä, toimintaa, oppimisympäristöjä ja pedagogiikkaa. Lapsen yksilöllisyyden ja itsenäisyyden korostaminen voi kuitenkin johtaa siihen, että mahdolliset ongelmat ja häiriökäyttäytyminen muuttuvat instituutioon sijaan yksilön ongelmiksi (Siippainen ym., 2022). Jollain tavalla osaamaton ja itsenäiseen toimintaan kykenemätön lapsi saatetaan tulkita arjen käytännöissä ongelmalliseksi tai häiriöksi muulle ryhmälle (Siippainen ym., 2022).

Tutkittaessa erityistä tukea tarvitsevien lasten pedagogisia dokumentteja, on löydetty samankaltaisia ihanteita itsenäisestä lapsesta, joka selviytyy vaikeuksista ilman aikuisen apua (Heiskanen ym., 2018). Samassa tutkimuksessa havaittiin, että tulkinnat lapsen tuen tarpeista liitettiin usein lapseen yksilönä, ja toivottua muutosta kuvattiin yksilöllisenä sopeutumisena instituutioon rakenteisiin ja käytäntöihin. Joissain tilanteissa myös vastuu haasteiden voittamisesta osoitettiin lapselle. Sen sijaan, että dokumenteissa olisi kuvattu lapsen tukemisen tapoja, pohdittiin, miten lapsen tulisi muuttua ja mitä oppia täyttääkseen instituutioon asettamat kriteerit. Odotusten asettaminen lapsen toiminnan muutokselle sen sijaan, että arvioitaisiin ympäristön tai pedagogisten käytäntöjen sopimattomuutta, voi vaikuttaa lapsen kokemuksiin osallisuudesta, varhaiskasvatuksesta ja omasta osaamisesta (Siippainen ym., 2022).

Erityisherkkyyksi ei tarkoiteta erityisen tuen tarvetta, mutta syvästi tietoa prosessoiva, hitaasti lämpiävä, vahvasti eläytyvä ja ylikuormittuva lapsi ei välttämättä täytä ihannetta itsenäisestä ja omatoimisesta lapsesta, joka pärjää ilman aikuisen apua erilaisissa arjen sosiaalisissa tilanteissa. Määritelmät

päiväkodin ihannelapsesta johtavat jännitteiden äärelle; voidaan ajatella, että jännite syntyy, mikäli varhaiskasvatuksessa asetetut odotukset eivät ole yhdenmukaisia erilaisten lasten tarpeiden kanssa. Erityisherkkä lapsi kaipaa riittävästi aikaa sopeutua ympäristöönsä ja aikuisen tukea itsearvostuksen löytämiseksi ja vuorovaikutukseen pääsemiseksi ympärillä olevien erityisherkkien kanssa (Aron, 2020b). Ilman ympäristön riittävää tukea ja ymmärrystä erityisherkkä saatetaan nähdä arkana, ujona, heikkona ja epäsosiaalisena (Aron, 2020a). Lisäksi tavallista näkyvämpi ärsykeherkkyys ja tunnereaktiot saattavat luoda erityisherkillä itselleen ja muille vaikutelman, että he olisivat jollain tavalla viallisia (Aron 2020a). Juuri ympäristön odotukset saavat erityisherkkä usein kokemaan olevansa ulkopuolinen, väärinymmärretty ja erilainen kuin muut. Leimautumisen pelon vuoksi erityisherkkä pyrkii sopeutumaan ympäriltä tuleviin odotuksiin, mikä lisää kuormitusta, ylivirittyneisyyttä ja ahdistuneisuutta (Aron, 2020a).

3.2.1 Erityisherkkä ja ulkopuolisuuden tunne

Aikaisemman tutkimuksen perusteella voidaan tehdä johtopäätöksiä siitä, että erityisherkkät ovat muita alttiimpia sosiaaliselle syrjäytymiselle ja ympäristön haavoittavuudelle. Voidaan puhua jopa sosiaalisesta kivusta, joka aiheuttaa erityisherkkälle traumaattisia ja stressaavia tunnereaktioita (Morellini ym., 2023). Sosiaalisten tilanteiden lukuisat ärsykkeet ylikuormittavat erityisherkkää, johtaen jopa tietynlaisten kohtaamistilanteiden välttelemiseen (Aron, 2020a). Erityisherkkä saattaa joutua tuomituksi siitä, ettei hän välttämättä sovi yhteiskunnan ihanteeseen seurallisesta ihmisestä (Aron, 2020a).

Kahdessa tuoreessa tutkimuksessa haastateltiin yksilöitä, jotka identifioituvat erityisherkkiksi (Roxburgh, 2022; Roth ym., 2023). Kummassakin tutkimuksessa haastateltavat toivat vahvasti esille sen, että he kokivat olevansa jollain tavalla erilaisia kuin muut. Erilaisuuden tuntemusten taustalla olivat esimerkiksi hyvin intensiiviset, voimakkaat ja vaihtelevat tunnereaktiot, jotka erosivat muiden reaktioista (Roxburgh, 2022). Muista erottavana tekijänä koettiin myös yliajattelu ja -analysoiminen sekä toisten tunteiden huomioimisesta johtuva ylikuormittuminen (Roxburgh, 2022).

Toisessa tutkimuksista osallistujat toivat esille tulleen usein väärinymmärretyksi sekä kohdanneensa kommentteja omasta herkkänahkaisuudesta ja monimutkaisuudesta (Roth ym., 2023). He kokivat, etteivät aina ole tulleet nähdyiksi omana itsenään, erilaisine tarpeineen. Ulkopuolisuuden ja eristyneisyyden tunne oli osalla ollut jo lapsesta saakka, jopa heidän kuuluessa johonkin tiettyyn, tuttuun ryhmään.

Haastateltavat näkivät erityisherkkyydessä myös paljon hyviä puolia. Monelle elämäntyytyväisyyden kannalta ratkaisevaa oli saada tietoa piirteestä ja sen avulla ymmärtää, mistä ominaisuudessa on kyse (Roth ym., 2023). Ulkopuolisuuden ja puutteellisuuden tunne oli helpottanut, kun osallistujat olivat oppineet näkemään itsensä osana laajempaa yhteisöä ja sitä kautta hyväksyneet erityisherkkyyden eri ominaisuudet osaksi omaa persoonallisuutta (Roth ym., 2023). Moni haastatelluista oli lisäksi löytänyt itselleen sopivia keinoja purkaa ylikuormitusta ja huolehtia omasta hyvinvoinnistaan, minkä voidaan ajatella olevan erityisen tärkeää erityisherkkän psyykkisen terveyden kannalta (Roxburgh, 2022).

Erytyisherkkä lapsi ei vielä kykene ymmärtämään sitä, etteivät kaikki ajattele asioista samalla tavalla kuin hän itse. Lapsi kaipaa rohkaisua, että hän saa äänensä kuuluville, ja ymmärrystä, jotta hän oppii arvostamaan itseään (Aron, 2020b). Jotta lapsi voi tuntea olevansa hyväksytty ja osallinen omassa kasvuympäristössään, tarvitaan varhaiskasvatuksessa kasvatus- ja opetushenkilöstöä, joka luo merkityksellisiä konteksteja, on emotionaalisesti läsnä, kannustaa lasta ja reagoi hänen aloitteisiinsa (Emilson & Folkesson, 2006; Hännikäinen, 2017). Sensitiivinen ja avoin vuorovaikutus voi synnyttää uusia mahdollisuuksia ja parhaimmillaan laajentaa ymmärrystä sekä edistää lapsen sopeutumista arjen tilanteisiin. Jos erityisherkkä lapsi ei saa tarvitsemaansa ymmärrystä, syntyy hänen maailmansa ja aikuisten odotusten välille vääränlainen jännite, joilla voi olla kauaskantoisia vaikutuksia lapsen elämässä. Varhaiskasvatuksen jännitteitä on tutkittu muun muassa lasten osallisuuden näkökulmasta (Sevón ym., 2021). Tulosten mukaan onnistunut ja yhdenvertainen osallisuuden toteutuminen vaatii kasvatus- ja opetushenkilöstöltä herkkyyttä tunnistaa eriarvoistavia tekijöitä heterogeenisissä lapsiryhmissä, sen sijaan, että kuulluksi tulisivat vain aktiiviset ja aikuisten intresseihin mukautuvat lapset.

4 TUTKIELMAN TOTEUTUS

Tässä luvussa esitellään tarkemmin tutkielman tehtävä ja tutkimuskysymykset. Lisäksi syvennytään tutkielman metodologisiin lähtökohtiin ja kuvataan aineistonkeruuprosessi sekä tutkielmaan osallistujat. Viimeiseksi tarkastellaan aineiston analyysin pääpiirteitä.

4.1 Tutkielman tehtävä ja tutkimuskysymykset

Tässä tutkielmassa tutkitaan erityisherkkien aikuisten kokemuksia heidän omasta varhaiskasvatusajastaan. Tutkimuskysymysten ohjaamana selvitetään, millä tavoilla erityisherkyys näkyy tutkielmaan osallistuneiden muistelemisissa varhaiskasvatuskokemuksissa, ja millaisia jännitteitä erityisherkkyyden ja varhaiskasvatuksen arjen tilanteiden välillä ilmenee. Erityisherkkä lapsi voi kohdata arjessa tilanteita, joissa hänen tapansa prosessoida tietoa syvällisesti, reagoida voimakkaasti ympäristön ärsykkeisiin tai eläytyä ja aistia vahvasti poikkeaa niistä yleisistä oletuksista, joita lapsen varhaiskasvatuksessa kohdistetaan. Tutkielman laajempaan tehtävään on pohtia erityisherkkien aikuisten kuvaamia jännitteitä tarkastelemalla, millaisia lapsikäisyyksiä ja ideaalilapsen liittyviä oletuksia varhaiskasvatuksen arki tuottaa. Lisäksi pyritään ymmärtämään, miten ideaalilapsen liitetyt oletukset potentiaalisesti marginalisoivat niitä lapsia, jotka eivät kaikilta osin vastaa tuotettua ideaalia.

Kasvu- ja toimintaympäristöillä on keskimääräistä suurempi vaikutus erityisherkkiin yksilöihin (Aron ym., 2005) ja lapsuudenkokemukset saattavat vaikuttaa monilla tavoilla erityisherkkään myöhäisempään elämään (Aron, 2020). On tärkeää selvittää, millaisena aikuiset erityisherkkät ovat oman varhaiskasvatusaikansa kokeneet, jotta voidaan syventää ymmärrystä erityisherkkyydestä ja kehittää varhaiskasvatuksen käytäntöjä yhä enemmän jokaisen lapsen tarpeita kohtaavaksi.

Tutkielman tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Miten erityisherkyys ja sen erilaiset piirteet näkyvät erityisherkkien aikuisten muistelemisissa varhaiskasvatuskokemuksissa?
  - 1.1 Miten syväallinen tiedon prosessointi näkyy varhaiskasvatuskokemuksissa?
  - 1.2 Miten kuormittumisalttius näkyy varhaiskasvatuskokemuksissa?
  - 1.3 Miten vahva eläytymiskyky näkyy varhaiskasvatuskokemuksissa?
  - 1.4 Miten tarkka havainnointikyky näkyy varhaiskasvatuskokemuksissa?

2. Millaisissa tilanteissa erityisherkkien aikuisten kuvaamana ilmenee jännitteitä erityisherkkyyden ja varhaiskasvatuksen arjen välillä?

4.2 Kokemuksen ja muistitiedon tutkimus

Tässä tutkielmassa erityisherkyttä lähestytään erityisherkkien aikuisten omien lapsuudenkokemusten kautta. Valittu näkökulma nojaa fenomenologiseen tutkimusperinteeseen, jossa tutkimuksen teon kannalta tärkeitä käsitteitä ovat kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys (Laine, 2018). Tutkimuksen kohteena on yksilön kokemuksellinen suhde maailmaan, jossa hän elää (Laine, 2018). Fenomenologisessa lähestymistavassa ihmisen toiminnan ajatellaan olevan intentionaalista ja kokemusten rakentuvan merkityksistä, jotka ovat luonteeltaan yhteisöllisiä ja jaettuja (Laine, 2018; Tuomi & Sarajärvi, 2018). Empiirisen tutkimuksen lähtökohtana voidaan pitää sitä, että elävä kokemus on muodostunut tutkimukseen osallistuvien omassa elämässä (Perttula, 2005). Yksilöiden elämänkulut ja kokemusmaailmat nähdään ainutlaatuisina ja jatkuvasti muotoutuvina, mikä tarkoittaa, että myös heidän kokemusperäinen tietonsa on yksilöllistä ja muuttuu ajan kuluessa (Tökkäri, 2018). Tutkimustietoa ei voida yleistää samalla tavalla kuin luonnontieteellisessä tutkimuksessa, mutta siitä voidaan tehdä yhteenvedollisia päätelmiä, mikäli tutkimukseen osallistuvien elämäntilanteet ovat riittävän yhdenmukaisia (Tökkäri, 2018).

Fenomenologisen lähestymistavan vaikutteet johtavat tässä tutkielmassa muistitietotutkimukseen. Muistitietotutkimus on tutkimuksellinen lähestymistapa, jota on aikaisemmin hyödynnetty esimerkiksi etnologian ja historian aloilla, mutta yhä enenevässä määrin myös kasvatuksen ja koulutuksen kontekstissa. Sen

avulla voidaan tutkia esimerkiksi erilaisia kasvatukseen ja koulutukseen liittyviä kokemuksia ja mikropoliittista vallankäyttöä (Salmi-Niklander & Tähtinen, 2018). Muistitietotutkimuksella voidaan nostaa esille myös vähemmistöjen ja marginaaliryhmien kokemuksia (Salmi-Niklander & Tähtinen, 2018), kuten tässä tutkielmassa osaltaan on tavoitteena.

Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa käytetään käsitettä oral history kuvaamaan erilaisia haastattelumenetelmin tuotettuja, menneisyyttä koskevia aineistoja (Fingeroos & Peltonen, 2006). Käsitteen voidaan ajatella pitävän sisällään sekä haastattelujen tekemisen että niiden tuloksen eli kertomuksen menneistä tapahtumista (Teräs & Koivunen, 2017). Suomalaisessa keskustelussa tutkimuksen piiriin on haluttu liittää myös kirjalliset aineistot, ja termi on suomennettu muistitietotutkimukseksi tai muistitietohistoriaksi riippumatta siitä, millaisessa muodossa muistinvarainen ja menneisyyteen kohdistuva tieto on (Fingeroos & Peltonen, 2006; Teräs & Koivunen, 2017).

Nykyaikainen muistitietotutkimus painottaa menneisyyttä koskevan tiedon subjektiivisuutta; historiallisten faktojen sijasta korostetaan avarakatseisemmin historian kokemuksellisuutta (Teräs & Koivunen 2017; Portelli 2006; Miettunen, 2014). Muistitietohistorian keskeiseksi lähtökohdaksi on hyväksytty yhä laajemmin ajatus siitä, että ihmisillä on vapaus kertoa ja muistaa omalla tavallaan, ja heidän omakohtaiset kokemuksensa ja uskomuksensa ovat arvokkaita sellaisinaan (Teräs & Koivunen, 2017). Muistitietoa lähteenä käyttävän tutkimuksen tavoitteena on tuoda esille muistelijoiden omat, subjektiiviset näkökulmat menneisyyden tapahtumista ja niille annetuista merkityksistä (Fingeroos & Haanpää, 2006; Portelli, 2006).

Muistitietotutkimus voidaan jaotella realistisen ja tulkinnallisen näkökulman mukaisesti (Ukkonen, 2006). Realistisessa suuntauksessa muisteluaineistosta etsitään tapahtumahistoriaa sekä muistelijan omia kokemuksia ja mielipiteitä; tärkeintä on saada tietoa siitä, mitä aktuaalisesti on tapahtunut ja mitä muistelija tapahtuneesta kertoo. Tutkimusprosessissa tutkija on ulkopuolinen tarkkailija ja havainnoitsija; hän tarkastelee aineistoa objektiivisesti ja oman vaikutuksensa neutraloiden. Tulkinnallisessa muistitietotutkimuksessa tutkitaan menneisyyttä ja nykyisyyttä sekä niiden välistä suhdetta muistelussa. Muistelu nähdään merkitysten antamisena menneisyydelle, nykyisyys lähtökohdana. Tutkija on objektiivisen tarkkailijan sijaan osa tulkintojen tuottamisen prosessia.

Vuorovaikutuksen lähtökohtana on ensisijaisesti muistelijan menneisyys ja kokemusmaailma, jota tutkija suhteuttaa omaan esiymmärrykseensä.

Ukkonen (2006) esittää realistisen ja tulkinnallisen muistitietotutkimuksen erot yleisluontoisesti ja ideaalityyppisesti, mutta korostaa, että näkökulmat eivät välttämättä käytännössä esiinny yhtä selkeinä. Tässä tutkielmassa painottuu realistinen näkökulma ja kiinnostuksen kohteena on kokomusasiantuntijoiden aktuaaliset menneisyyden varhaiskasvatustilanteet ja -kokemukset. Aineistoa pyritään tarkastelemaan mahdollisimman objektiivisesti, ulkopuolisen näkökulmasta, samalla kuitenkin tiedostaen, että tutkielman tekijän esiymmärryksellä aiheesta on vaikutusta tutkimusprosessin kulkuun.

Lapsuuden instituutioihin liittyvää muistitietotutkimusta on Suomessa tehty aikaisemmin erityisesti kouluun liittyen. Muisteluaineiston avulla on tarkasteltu esimerkiksi suomalaisen koulunkäynnin muutoksia viimeisen 80 vuoden aikana (Koskihaara ym., 2018). Muutoksia kartoitettiin muistelijoiden omakohtaisilla kokemuksilla sekä yhteisesti muistelemalla. Kouluaika näyttäytyi tutkimuksessa muun muassa ahkeruuden ihanteiden, koulukurin sekä koululaisten omaa toimijuutta korostavan muistelun kautta. Samankaltaista tutkimusasetelmaa on hyödynnetty myös tutkimuksessa, jossa kasvatustieteen opiskelijat kirjasivat ylös muistoja omista opettajistaan (Uitto & Syrjälä, 2008). Vastauksissa kuvailtiin opettajan suhdetta oppilaisiin ja niissä korostui suhteen erilaiset osatekijät, kuten välittäminen, valta ja kohtaaminen tai kohtaamattomuus. Kohtaamisessa tärkeänä pidettiin opettajan intensiivistä läsnäoloa ja aitoa välittämistä oppilaasta.

Varhaiskasvatustilanteissa muistitietoaineistoa on käytetty esimerkiksi tutkittaessa lastentarha- ja päiväkotiarjen jatkuvuuksia ja murroksia tilallisuuden ja tilaratkaisujen näkökulmasta (Sillanpää, 2023). Tutkimustulosten mukaan tilallisilla sopimuksilla ja määrittelyillä nähtiin olevan vaikutusta lasten toimijuuteen ja heidän mahdollisuuksiinsa leikkiä, liikkua ja hyödyntää ympäristöään. Toimijuus oli toisaalta lasten keskinäisen toiminnan ilmausta, mutta myös vastausta aikuisten vallankäyttöön, jolloin toimijuus näkyi aikuisten laatimien sääntöjen pakottamana toimintana. Tulosten perusteella lapsen mittakaavan tavoittaminen ja toiminnan mahdollisuuksien optimoiminen vaatii kasvatusta ja opetushenkilöstöltä monenlaista pedagogista osaamista, jotta lapsen toimijuus voi toteutua parhaalla mahdollisella tavalla.

Tässä tutkielmassa erityisherkkien aikuisten kokemuksia heidän omasta varhaiskasvatusajastansa kartoitetaan laadullisen muistitietohaastattelun avulla. Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä luo tilaisuuden päästä lähelle tutkittavan yksilöllisiä kokemuksia. Se tarjoaa myös poikkeuksellisen mahdollisuuden tarkentavien lisäkysymysten esittämiselle (Teräs & Koivunen, 2017). Lisäksi haastattelu tuottaa yleensä kuvaavia esimerkkejä ja on hyvä menetelmä silloin, kun kysymyksessä on vähän kartoitettu alue tai ilmiö (Hirsjärvi & Hurme, 2011). Näistä edellä mainituista syistä haastattelu on perusteltu valinta tutkielman aineistonkeruumenetelmäksi.

4.3 Aineistonkeruu ja tutkielmaan osallistujat

Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena voidaan pitää tarkasteltavan ilmiön ymmärtämistä tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden näkökulmasta; se keskittyy analysoimaan ihmisten subjektiivisia kokemuksia ja näkemyksiä (Juuti & Puusa, 2020a). Tutkimuksen keskiössä ovat yksilöiden ajatukset, kokemukset, tunteet ja tutkimuksen kohteena olevalle ilmiölle annetut merkitykset (Juuti & Puusa, 2020a). Henkilöiden, joilta tietoa kerätään, odotetaan tietävän tutkittavasta ilmiöstä, tässä tapauksessa erityisherkkyydestä, mahdollisimman paljon, tai heidän toivotaan pystyvän jakamaan aiheesta omakohtaista kokemusta (Tuomi & Sarajärvi, 2018; Puusa, 2020a). Laadullinen tutkimus tuo esille tutkittavien havaintoja ja mahdollistaa heidän menneisyyteensä ja kehitykseensä liittyvien tekijöiden huomioimisen (Hirsjärvi & Hurme, 2011). Koska kaikkea tiedoksi saatua on mahdotonta raportoida, elämän rikkautta yksinkertaistetaan ja tiivistetään tutkimuskysymysten ohjaamana (Juhila, 2021).

Laadullisiksi luokitellut haastattelut voivat poiketa toisistaan siinä, miten strukturoituja ne ovat, eli kuinka kiinteästi kysymykset on muotoiltu ja paljonko haastattelija tutkimustilannetta jäsentää (Hirsjärvi & Hurme, 2011). Muistitietotutkimuksen periaatteiden mukaisesti toteutetussa haastattelussa vuorovaikutuksen perustana on haastateltavan menneisyys ja kokemusmaailma (Ukkonen, 2006). Tutkijan tavoitteena on tuoda esiin muistelijan kokemuksia ja tulkintoja tutkittavasta aiheesta ja peilata niitä omaan esiyymmärrykseensä (Ukkonen, 2006). Oleellista on, että haastattelija hyväksyy haastateltavan ja asettaa etusijalle sen, mitä hän haluaa tutkimustilanteessa kertoa; on

haastateltavan oikeus valita, mistä asioista hän puhuu, mitä painottaa tai mistä vaikenee kokonaan (Portelli, 2006; Teräs & Koivunen, 2017). Haastattelussa käytettyjen kysymysten tulisi olla mahdollisimman avoimia, jotta haastateltavat voivat ottaa puheeksi heidän tärkeinä pitämiään asioita, eikä kysymystenasettelu rajaa liikaa haastateltavan omia kokemuksia (Teräs & Koivunen, 2017; Hyvärinen, 2017).

Tässä tutkielmassa haastattelun tukena käytetään ennakkoon laadittua teemarunkoa (liite 1). Teemahaastattelun idean mukaisesti rungon tarkoituksena on määrittää keskeiset aihepiirit, joita haastattelussa käsitellään, asettamatta kuitenkaan liian tarkkoja haastattelukysymyksiä, jotta tutkittavien ääni pääsee kuuluviin (Hyvärinen, 2017; Hirsjärvi & Hurme, 2011). Teemahaastattelu soveltuu monien ilmiöiden tutkimiseen ja siinä korostetaan tutkittavien elämismailmaa ja subjektiivisia näkemyksiä asioista (Puusa, 2020a; Hirsjärvi & Hurme, 2011). Teemojen pohtiminen etukäteen ei tarkoita valmiiden kysymysten esittämistä johdonmukaisesti haastattelutilanteessa, vaan haastateltavaa kannustetaan puhumaan aihepiiristä vapaasti ja joustavasti (Puusa, 2020a). Tähän seikkaan kiinnitetään erityistä huomiota jokaisen tutkielman haastattelun kohdalla. Haastattelurunko auttaa tässä tutkielmassa varmistamaan, että tutkija saa tutkimuskysymysten näkökulmasta merkityksellistä tietoa. Valittujen teemojen avulla pyritään keräämään mahdollisimman tarkoituksenmukaista aineistoa, jota voidaan myöhemmin tulkita teorian avulla (Puusa, 2020a).

Tutkielman aineisto koostuu kymmenestä erityisherkkien aikuisen yksilöhaastattelusta, jotka toteutettiin alkuvuodesta 2023. Heidät rekrytoitiin pääosin jakamalla avointa haastattelupyyntöä (liite 2) erityisherkkien sosiaalisen median ryhmiin. Haastattelupyynnön jakamiseen saatiin apua Suomen erityisherkkien yhdistykseltä eli HSP Suomi ry:ltä.

Jotta tutkittavat voivat tehdä vapaaehtoisen päätöksen osallistumisestaan tutkimukseen, tarvitsevat he riittävästi informaatiota tutkimuksen kulusta (Kuula, 2011; Hyvärinen, 2017; Lehtomaa, 2005). Tässä tutkielmassa informointiin valmistauduttiin suunnittelemalla ja kirjaamalla huolellisesti haastattelupyyntö sekä tietosuojailmoitus. Lisätietoa haastattelurunkoineen haastateltavat saivat sähköpostin kautta haastatteluajan sopimisen yhteydessä. Tutkielman perustiedot käytiin lisäksi läpi jokaisen haastateltavan kanssa vielä haastattelutilanteen aluksi. Eettisestä näkökulmasta on tärkeää, että

haastatteluun osallistujat tietävät, mistä tutkimuksessa on kysymys ja miten haastattelujen tietoja käytetään ja säilytetään (Hyvärinen, 2019). Haastattelun eettisyys ja haastateltavien kunnioittava, yksilöllinen kohtaaminen ovat olleet tämän tutkielman tärkeitä lähtökohtia.

Tutkielmaan osallistuneista haastateltavista kaikki olivat naisia ja heidän ikäjakaumansa oli 30–60 vuotta. Haastateltavista neljä oli iältään 30–34-vuotiasta, kolme 40–44-vuotiasta, yksi 45–49-vuotias, yksi 55–59-vuotias ja yksi yli 60-vuotias. Koska erityisherkkyydessä ei ole kyse diagnoosista, perustuu sen tunnistaminen jokaisen omaan arvioon ja kokemukseen. Tässä tutkielmassa sopivaksi haastateltavaksi määriteltiin henkilö, joka kokee olevansa erityisherkkä, tunnistaa itsessään D.O.E.S-lyhenteen mukaiset erityisherkkyyden piirteet, ja on lapsena osallistunut kodin ulkopuoliseen varhaiskasvatukseen.

Tutkielman haastateltavista kaikki kokivat itsensä erityisherkkiksi ja osa heistä oli määritelmän tueksi suorittanut Aronin erityisherkkyyden itsearviointitestin. Erityisherkkyyden eri piirteet painottuivat haastateltavilla hieman eri tavoilla, mutta jokainen heistä tunnistasi ja kuvaili itsessään kaikkia DOES-lyhenteen mukaisia ominaisuuksia. Kaikki haastateltavat olivat lisäksi lapsena osallistuneet kodin ulkopuoliseen varhaiskasvatukseen, joten jokainen heistä täytti tutkielmaan osallistumisen kriteerit. Haastateltavien varhaiskasvatustehistoriaa on kuvattu taulukossa 2. Tunnistamattomuuden takaamiseksi tutkielmaan osallistuneihin viitataan raportoinnissa koodeilla H1-H10.

Kaikki kymmenen tutkielman haastattelua toteutettiin etähaastatteluna, joko Zoom-sovelluksessa tai Microsoft Teamsin välityksellä. Tutkielman tekijä tutustui ennen haastatteluja molempien sovellusten ominaisuuksiin ja suoritti niillä pilottihaastattelut. Varsinaiset haastattelut tallennettiin ohjelmien tallenteisiin myöhempää litterointia varten. Litteroinnin jälkeen kaikki haastattelumateriaali poistettiin kokonaan. Haastattelut kestivät kesimääräisesti hieman yli tunnin ja yhteensä haastattelumateriaalia kertyi 11 tuntia 56 minuuttia. Litteroitua tekstiä syntyi 146 sivua.

TAULUKKO 2. Varhaiskasvatusmuodot, joihin haastateltavat ovat osallistuneet

Haastateltava	Varhaiskasvatus, johon osallistunut
H1	Leikkikoulu/päiväkerho Päiväkoti Esiopetus
H2	Perhepäivähoito (naapuri) Seurakunnan kerho Esiopetus
H3	Nappulakerho Esiopetus
H4	Seurakunnan kerho Perhepäivähoito (2 eri hoitajaa) Esiopetus
H5	Seurakunnan kerho Perhepäivähoito (2 eri hoitajaa) Päiväkoti (3 eri päiväkotia) Esiopetus
H6	Päiväkoti
H7	Perhepäivähoito Varahoito perhepäivähoitajalla
H8	Perhepäivähoito (2 eri hoitajaa) Varahoito päiväkodissa Seurakunnan kerho
H9	Perhepäivähoito Päiväkoti
H10	Perhepäivähoito (kotona) Varahoito päiväkodissa Esiopetus

4.4 Aineiston analyysi

Laadullisen tutkimuksen analyysitavan valintaan ei ole olemassa yksiselitteistä ratkaisua (Puusa, 2020b; Hirsjärvi & Hurme, 2011). Tarkoituksenmukaisen analyysitavan löytyminen on tutkimuskohtaista ja riippuu tutkimuksen tavoitteista sekä tutkittavana olevasta aineistosta (Puusa, 2020b). Tässä tutkielmassa analyysimenetelmäksi valittiin laadullinen sisällönanalyysi, joka on yksi eniten käytetyistä menetelmistä laadullisen aineiston tarkastelussa (Puusa, 2020b; Vuori, 2021). Sisällönanalyysia käytetään esimerkiksi kirjoitettujen tekstien, haastattelujen ja nauhoitettua puhetta sisältävien aineistojen analysointiin (Vuori, 2021). Tutkimusaineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä, josta analyysin tavoitteena on luoda selkeä sanallinen kuvaus (Tuomi & Sarajärvi, 2018; Elo & Kyngäs, 2008).

Laadullisessa analyysissa voidaan ajatella olevan kolme erilaista lähestymistapaa: teorialähtöinen, aineistolähtöinen ja teoriasidonnainen. Teorialähtöinen analyysi nojaa jo aiemmin tunnettuun teoriaan, joka ensisijaisesti ohjaa aineiston analyysia (Tuomi & Sarajärvi, 2018; Graneheim ym., 2017). Aineistolähtöisessä analyysissa pääpaino on nimensä mukaisesti tutkimusaineistossa. Aineistosta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus etenemällä konkreettisista ja yksityiskohtaisista tutkimustuloksista abstraktimpaan ja yleisempään ajatteluun (Tuomi & Sarajärvi, 2018; Graneheim ym., 2017). Teoria- ja aineistolähtöisen analyysin välimaastoon sijoittuu teoriasidonnainen analyysitapa, joka ei pohjaudu tiettyyn teoriaan, mutta analyysissa käytetään kuitenkin teoreettisia kytkentöjä (Eskola, 2018). Tämän tutkielman lähestymistapa on lähinnä teoriasidonnaista analyysitapaa, jolloin voidaan ajatella, että teorialähtöisyys ja aineistolähtöisyys ikään kuin vuorottelevat analyysissa auttaen tutkijaa ymmärtämään ilmiötä parhaalla mahdollisella tavalla (Graneheim ym., 2017). Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla analyysia ohjaa Aronin ja Aronin käsitykset aistitiedon käsittelyn herkkyydestä ja toisen tutkimuskysymyksen kohdalla hyödynnetään lisäksi aikaisempaa tutkimusta varhaiskasvatuksen lapsikäisyyksistä ja ”tavallisesta” lapsesta.

Analyysiä tehtäessä aineistoista etsitään tutkimuskysymysten näkökulmasta olennaiset asiat ja pyritään jäsentelemään ne tiiviiksi ja selkeäksi kokonaisuudeksi, säilyttäen aineiston sisältämä tieto (Tuomi & Sarajärvi, 2018;

Puusa, 2020b). Käytännössä kerätty aineisto pilkotaan ensin osiin, jonka jälkeen siitä tehdään synteesejä ja aineisto koostetaan uudelleen (Puusa, 2020b). Uudelleen kootusta aineistosta voidaan tehdä johtopäätöksiä, jotka esitetään tieteellisen pohjan omaavina tutkimuksen lopputulemina (Puusa, 2020b).

Varsinainen tutustuminen tämän tutkielman aineistoon alkoi, kun ääni- tai videotallenteella oleva puhe oli muutettu kirjoitetuksi tekstiksi eli litteroitu. Jotta aineiston kanssa voidaan päästä dialogiin, se on ensin opittava tuntemaan kunnolla (Ruusuvuori ym., 2010). Litterointi auttoi aineiston saamisessa hallittavampaan muotoon, jonka jälkeen sisällön huolelliseen perehtymiseen käytettiin runsaasti aikaa. Jokaisen haastattelun materiaali luettiin läpi useaan kertaan, tutkimuskysymysten ja teoreettisen taustan ohjaamana.

Tarkan lukemisprosessin jälkeen haastattelulitteroinneista alettiin koodata eri väreillä tutkimusasetelman kannalta oleellista sisältöä, rajaten samalla ulos materiaalia, jolla ei ollut tutkimuskysymysten kannalta merkitystä. Aluksi aineistosta poimittiin haastateltavien taustatietoihin liittyvät tekijät, kuten ikä ja varhaiskasvatusmuodot, joihin haastateltavat olivat osallistuneet. Tämän jälkeen litteroinneista korostettiin haastateltavien esille tuomat omakohtaiset varhaiskasvatuskokemukset, jotka ovat tämän tutkielman erityisen kiinnostuksen kohteena.

Tutkielmaan osallistuneiden kokemuksista koodattiin edelleen erikseen ne esimerkit, joissa oli nähtävissä erityisherkkyyden piirteitä joko suoraan haastateltavan kertomana tai muulla tavoin kuvattuna. Analyysivaiheen tehtävänä voidaankin pitää aineiston läpikäymistä niin, että siitä saadaan irti jotain, joka suorissa lainauksissa ei välttämättä sellaisenaan näy (Ruusuvuori ym., 2010). Ensimmäistä tutkimuskysymystä varten erityisherkkyyden piirteitä sisältäneet kokemusten kuvaukset jaoteltiin neljään eri kategoriaan Aroneiden DOES-akronyymin mukaisesti.

Toisen tutkimuskysymyksen kohdalla varhaiskasvatuskokemuksista ja haastateltavien kuvauksista koodattiin esille jännitteitä, joita erityisherkkyyden ja varhaiskasvatuksen arjen eri tilanteiden välillä oli havaittavissa. Haastateltavien kokemia jännitteitä tunnistettiin ilmaisuista, joita he käyttivät tilanteita kuvatessaan. Tällaisia ilmaisuja olivat esimerkiksi ”koin tosi epämiellyttävänä”, ”jäin pohtimaan niitä tilanteita”, ”tilanteita tulkittiin mua vastaan” ja ”kukaan ei ymmärtänyt”. Kohdista, joissa jännitteitä tunnistettiin, tarkasteltiin, mihin

varhaiskasvatuksen arjen tilanteisiin ne liittyvät. Tämän jälkeen keskenään samankaltaisista tilanteista muodostettiin laajempia kategorioita. Jännitteitä tunnistamalla voitiin myös tarkastella edelleen niitä vallitsevia lapsikäsitteitä ja oletuksia "tavallisesta" lapsesta, joita varhaiskasvatuksen arki erityisherkkien aikuisten kuvausten perusteella näyttää tuottavan.

5 TUTKIELMAN TULOKSET

Tässä luvussa esitellään tutkielman tulokset. Ensin kuvaillaan Aronin (2011; 2020a; 2020b; 2020c) luoman DOES-akronyymien mukaisesti piirre kerrallaan, kuinka erityisherkkyyden oli havaittavissa tutkielmaan osallistuneiden muistelemisissa varhaiskasvatustilanteissa. Toisessa alaluvussa tuodaan esille niitä tilanteita, joissa haastateltavat kokivat ilmenneen jännitteitä erityisherkkyyden ja varhaiskasvatuksen arjen eri tekijöiden välillä. Kuvattujen jännitteiden kautta voidaan tunnistaa varhaiskasvatuksessa lapseen liitettyjä oletuksia ja odotuksia.

5.1 Erityisherkkyyden ja sen erilaiset piirteet erityisherkkien aikuisten muistelemisissa varhaiskasvatustilanteissa

Tässä alaluvussa kuvaillaan, kuinka erityisherkkyyden eri piirteet olivat nähtävissä haastateltavien muistelemisissa varhaiskasvatustilanteissa. Kerrotuissa varhaiskasvatustilanteissa oli havaittavissa kaikkia Aronin akronyymien mukaisia piirteitä eri ominaisuuksineen, mutta selvästi eniten muisteluissa nousi esille esimerkkejä, joihin liittyi kuormittumisalttius tai vahva eläytymiskyky.

5.1.1 Syvälinen tiedon prosessointi – ympäristön skannausta ja asioiden pohtimista

Syvälinen tiedon prosessointi näkyi haastateltavien varhaiskasvatustilanteissa usealla eri tavalla. Tapoja olivat tarkkailijan roolissa oleminen, taipumus siihen, että varhaiskasvatuksen aikaiset tapahtumat jäivät askarruttamaan mieltä sekä omiin maailmoihin uppoutumisen kuvaaminen.

Tarkkojen havaintojen tekeminen ja reflektointi ennen toimintaa kuuluvat olennaisesti syvälinen tiedonprosessointiin. Useampi haastateltava toi esille

omia kokemuksiaan, joissa he seurasivat tilanteita ja ympäristöä huolellisesti etäämmältä, ennen kuin lähtivät mukaan toimintaan.

Ensin mä oon skannannut sen ympäristön ja katsonut, että mitä täällä tapahtuu ja mitä noi tekee. (H10)

Katkelman mukaisen toiminnan voidaan ajatella kuvaavan sivustaseuraajan roolia. Kyseisen roolin ottaminen vaikutti haastateltavien kertomusten perusteella olleen luonnollinen usealle tutkielmaan osallistuneelle. Roolin mukaista toimintaa kuvataan katkelmassa ”ympäristön skannaamisena”.

Syvällinen tiedon käsittely näkyi haastatteluissa myös kuvauksina siitä, miten varhaiskasvatuksen tapahtumat jäivät askarruttamaan sekä varhaiskasvatuspäivän aikana että sen jälkeen. Tällaisia askarruttamaan jääneitä tilanteita olivat muun muassa äkilliset muutokset, omien odotusten kanssa ristiriidassa olleet tapahtumat ja epäreiluina koetut tilanteet.

Sellaset yllättävät tilanteet, tai muutokset päivärytmissä tai -rutiinissa, niin ne oli semmosia vaikeita. Mä muistan, että se vaati aika paljon sellasta prosessointia, että ai jaa, nyt me ei mentykään tonne, vaan me mennään tonne. Tai se, jos yhtäkkiä sanotaan, että esiinnyttään, tai yhtäkkinen, mihin ei oo pystynyt valmistautumaan. (H5)

Mä usein jäin pohtimaan niitä tilanteita, ja sitten mä puhuin niistä äidille. Meillä oli aina tapana, kun äiti haki kotiin, niin autossa juteltiin erityisesti ja saatoin kertoa päivän tapahtumista. (H1)

Asioiden ja tilanteiden askarruttaamaan jäämisen voidaan ajatella näkyvän katkelmissa haastateltavien ilmaisuina kuten ”vaati aika paljon prosessointia”, ”ei pystynyt valmistautumaan” ja ”usein jäin pohtimaan niitä tilanteita”.

Syvälliseen tiedon prosessointiin liittyvät lisäksi haastateltavien kuvaukset heidän rikkaasta sisäisestä maailmastaan ja mielikuvituksestaan.

Sen mä koen kanssa, että just uppoutuminen sinne omaan. Saatoin yksin leikkiä pitkiä aikoja, että se kaikki leikki tapahtui siellä mun pään sisällä paljolti. (H5)

Mä olin fanaattinen kiikkuja, että ne meni ihan överiksi välillä, että mä istuin kiikussa tuntitolkulla ja sellasissa omissa maailmoissa, mulla oli ihan semmoisia kummallisia maailmoita missä mä olin. (H6)

Haastateltavien oman sisäisen maailman olemassaolo on nähtävissä lainauksissa sanavalintoina kuten ”uppoutuminen omaan” ja ”omiin ajatuksiin

meneminen”. Sisäisen maailman rikkautta kuvattiin lisäksi omista maailmoista olemisena ja esimerkiksi pysähtymisenä pitkiksi yhtäjaksoisiksi ajoiksi yhden toiminnan, kuten keinumisen tai yksin leikkimisen äärelle. Havainnollistava esimerkki erityisherkan sisäisen maailman rikkaudesta on myös erään haastateltavan alla oleva kuvaus lapsena tehdystä ajatustyöstä. Pohdinta on syvällistä ja se tarkastelee tuntemisen ja eliniän välistä suhdetta.

Mä oon ollut esikoulussa, ja ajatellut sitä, että kun musta tuntuu, että mä tunnen asiat tosi voimakkaasti. -- Muistan ajatelleeni, että meneeköhän ihmisten elinvuodet sen mukaan, että kaikki ihmiset saa yhtä paljon tunteita, että sitten semmoiset ihmiset, jotka tuntee tosi paljon ja tosi voimakkaasti, niin ne sitten kuolee nuorempana sen takia, että ne on tuntenut kaikki tuntemuksensa ja käyttänyt ne etukäteen kaikki. (H1)

5.1.2 Kuormittumisalttius – hälinän sietämättömyyttä ja hiljaisuuden kaipuuta

Haastateltavien muistelemisissa varhaiskasvatustilanteissa oli hyvin vahvasti nähtävissä erilaisia kuormittumisen kokemuksia. Aistikokemuksista kuormittavina mainittiin erityisesti melu ja kirkkaat valot. Lisäksi kuormittavina tekijöinä mainittiin toisten lasten suuri määrä sekä jatkuva sosiaalinen kanssakäyminen muiden kanssa.

Erytyisherkkä väsy ja stressaantuu helposti liiallisesta aistimusmäärästä. Erilaisia aisteja kuormittavia tekijöitä nousi haastatteluissa esille useita ja niillä oli vaikutusta erityisesti haastateltavien psyykkiseen hyvinvointiin ja jaksamiseen.

Mä kärsin hirveästi siitä jatkuvasta metelistä ja sitten niistä kirkkaista valoista. (H9)

Mä kuormituin siellä ihan hirveästi, että välillä mä olin ihan siis pois pelistä, koska se hälinä ja humu oli aika kovaa. (H6)

Haastateltavat kuvaavat katkelmissa metelin, kirkkaiden valojen ja lasten paljouden aiheuttamaa kuormittumista käsitteillä kuten ”kärsimys” ja ”pois pelistä oleminen”. Käsitteiden kautta voidaan päätellä, että aistikuormitus on aiheuttanut tutkielmaan osallistuneille hyvin voimakkaita ja kokonaisvaltaisia tuntemuksia varhaiskasvatuksen arjessa.

Haastateltavien kokemuksissa nousi esille melun ja ihmispaljouden lisäksi myös muunlainen sosiaalinen kuormitus, jota syntyi erilaisissa varhaiskasvatuksen ryhmätilanteissa.

Mä en yhtään kestäny sellasta sekasortoo tällaisissa ryhmätilanteissa. -- Siis just sellanen oli raskasta, että joku huutaa ja joku lyö autolla toista ja jollakin on kauhea ikävä kotiin. (H3)

Lainauksesta on nähtävissä, kuinka esimerkiksi useat samanaikaiset tapahtumat ryhmän arjessa saatettiin kokea ”sekasortona”, jota oli vaikea sietää.

Alttius kuormittumiselle oli havaittavissa haastateltavien kokemuksissa myös hiljaisuuden kaipaamisena varhaiskasvatuspäivän aikana tai sen jälkeen kotona.

Se oli aina sellasta, että kun oli ollut päiväkodissa päivän, niin sitten halus vaan olla illalla kotona hiljaa. (H3)

Sen mä muistan, että kotiin tullessa oon vetäytynyt aina just johonkin kirjan ääreen ja hiljaisempaan. Mä oon kestänyt sen melun siellä päiväkodissa, mutta kotona ollut sitten mielellään jossain hiljaisemmassa. (H5)

Muovailuvahasta tykkäsin tosi paljon. Siinä sai sitten tavallaan aivotkin levätä, ettei tarvitse pohtia mitään, kun sä teet jotain, purat sen johonkin tekemiseen, ne kaikki ajatukset. (H7)

Mä tykkäsin siitä päivälepohetkestä, vaikka sitten mä en nukkunut enää joskus vähän vanhempana, niin mä tykkäsin siitä, kun sain rauhoittua. (H5)

Katkelmissa hiljaisuuden ja rauhoittumisen kaipuu näkyy kirjan ääreen vetäytymisenä kotiin tullessa, käsillä tekemisen ääreen hakeutumisenä ja myönteisinä kokemuksina lepohetkistä.

Hiljaisten puuhien kaipaamisen lisäksi kuormittumisalttius oli havaittavissa myös tavoissa, joilla haastateltavat kuvasivat pyrkineensä hallitsemaan liiallista kuormittumista.

Ainoa mitä mulla oli, niin mä hakeuduin jonnekin nurkkaan suurin piirtein peiton alle tai istuin nurkassa. Se kaikki oli vaan liikaa mulle. (H6)

Jos jollakin oli paha olla, niin itsellekin tuntu, että tuli semmoinen möykky ja sitten halusi mennä vaan johonkin tavallaan pois siitä tilanteesta, että varmaan se poistuminen ja semmoinen itsensä sulkeminen oli sitten se sen hetkinen suojautumiskeino. (H7)

Haastateltavien esimerkeissä mainitut ”nurkkaan hakeutuminen”, ”tilanteesta poistuminen” sekä ”itsensä sulkeminen” voidaan nähdä yrityksinä hallita koettua kuormitusta ja ylläpitää omaa jaksamista arjen keskellä.

5.1.3 Vahva eläytymiskyky – liikutusta ja vahvoja tunteita

Vahva eläytymiskyky on erityisherkkyyden piirteistä se, jota esiintyi kaikkein eniten tutkielmaan osallistuneiden muistelemissa kokemuksissa. Vahva eläytymiskyky näkyi kokemusten kuvauksissa vahvoina reagoineina sosiaalsiin tilanteisiin, liikuttumisena ja eettisen vastuunkantajan roolin ottamisena.

Haastateltavien kertomissa esimerkeissä oli havaittavissa reaktioita ja vahvoja tunteita erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Muistelluissa tilanteissa oli osallisena joko vertaisryhmäläisiä tai varhaiskasvatuksen kasvatus- ja opetushenkilöstöä. Arjen erilaiset tilanteet saattoivat tuntua esimerkiksi hyvin ”ahdistavilta”, kuten seuraavista katkelmista ilmenee.

Leikittiin kerran sellaista kun on se Prinsessa ruusu linnassa -laulu, niin sitten sitä mentiin, ja sitten mä olin prinsessa ja sitten siellä on joku prinssi, se taisi olla sitten tuleva luokkakaverini koulussa, niin hän oikeasti pussasi mua siihen loppuun, niin sitten se on jäänyt mieleen, mutta se on ihan ainoa ja se tuntui siis tosi ahdistavalta. Mä en olisi halunnut, mutta hän vaan pussasi. (H4)

Esimerkiksi ahdistavia tilanteita silloin, kun oon ollut tuolla päiväkodissa, niin muistan, kun siellä oli semmoisia polkuautoja, joilla me saatiin ajaa, ja sitten siellä oli aina sellainen poika, joka oli vähän isompi kuin muut, ja se työnsi sitten pienempiä pois ja erityisesti tyttöjä pois näiltä polkuautoilta ja siihen ei oikeastaan koskaan kukaan puuttunu. (H1)

Katkelmista voi nähdä, että haastateltavat ahdistuivat erityisesti, mikäli kokivat epäoikeudenmukaisuutta tai heidän omat henkilökohtaiset rajansa ylitettiin. Voimakkaita tunnekokemuksia nousi haastatteluissa esille myös tilanteissa, joissa tutkielmaan osallistuneet olivat omasta mielestään toimineet jollain tavalla väärin toista lasta tai aikuisia kohtaan.

Mä muistan, kun satutin vahingossa (perhepäivähoidossa) pikkuveljeä ja sitten mulla jäi siitä semmoinen hirveä syyllisyys. (H8)

Esimerkin kaltaiset tilanteet, joissa oma toiminta johti toisen vahingoittumiseen tai loukkaamiseen, aiheutti osalle tutkielmaan osallistuneista vahvoja ”syyllisyyden” tunteita. Itsesyytöksiä kuvattiin tapahtuneen lisäksi tilanteissa,

joissa haastateltavat arvioivat toimineensa liian itsekeskeisesti, muita riittävästi huomioimatta.

Vahvaan eläytymiskykyyn liittyy olennaisesti kyky liikuttua ja vaikuttua. Liikuttuminen liittyi vastaajien kokemuksissa taiteeseen ja esteettisyyteen. Haastateltavat kuvailivat erityisesti tuntemuksia, joita musiikki ja värit heissä herättivät.

Perjantai-iltapäivä päättyi siihen virteen Maan korvessa kulkevi lapsosen tie, ja mä itkin aivan lohduttomasti. Mä itkin siis vuolaasti ja lohduttomasti -- koska ne kosketti ne sanat mua aivan hirveästi. (H6)

Muistan sieltä seurakunnan kerhosta, että meillä oli sellaiset paperiset pannat, missä oli silkkipaperista tehty kukkia. Ne oli esikoita. Ja ne oli musta niin ihanat, kun ne oli oranssit, mä rakastin oranssia. Ja sitten siellä eskarissa oli, talvijuhlissa tai joulujuhlissa, niin Vivaldin talvi ja sitten me oltiin valkoisissa vaatteissa ja heiteltiin silkkipaperilunta. (H2)

Kuten katkelmista ilmenee, liikuttuminen saattoi näkyä ”vuolaana ja lohduttomana itkuna” tai toisaalta musiikin ja värien herättäminä syvinä tunnekokemuksina.

Tutkielman aineiston mukaan haastateltaviin vaikuttavana tekijänä saattoivat olla myös toisten lasten tunteet. Myötäelämisen taito ja empatia nousivat esille useamman haastateltavan kokemuksissa. Alla olevasta lainauksesta on nähtävissä, kuinka toisen lapsen itku aiheutti myös haastateltavalle surua ja tarpeen itkeä.

Usein kun toinen ihminen itki, niin mä rupesin itsekin itkemään. Tai mä olin ihan hirveän surullinen. En ehkä sillä intensiteetillä itkenyt, mitä jos itse olisin ruvennut itkemään, mutta jotenkin se kuitenkin tuli. (H6)

Erityisherkkä pyrkii usein kaikkien kannalta suotuisaan lopputulokseen ja saattaa sopeuttaa omaa toimintaansa, jotta tilanteiden seuraukset olisivat jokaisen mukanaolijan kannalta mahdollisimman toivottuja. Samankaltaisia kokemuksia toivat esille myös tämän tutkielman haastateltavat.

Jos oli jotain valintatilanteita, missä lapset ei osannut päättää, mitä he haluaa tehdä, niin siinä vaiheessa on itselläkin ollut semmoinen, -- että kun haluaisi miellyttää tavallaan kaikkia, että kaikilla olisi kivaa ja hyvä olla. (H1)

Sitten ehkä on alkanut käyttäytyä itse niin, että nyt mä yritän ainakin olla superkiltisti, että mä en aiheuta mitään pahaa oloa tässä kenellekään tai mieltä. (H4)

Katkelmien mukaan vaikuttaa siltä, että haastateltaville oli luonteenomaista ottaa vertaisryhmässä eettisen vastuunkantajan rooli. Kuvatessaan roolia haastateltavat toivat esille yrittäneensä ”miellyttää kaikkia” tai ”pyrkineensä olemaan aiheuttamatta pahaa oloa tai mieltä kenellekään”.

5.1.4 Tarkka havainnointikyky – tunnelman aistimista ja pohjapiirustuksia

Tarkka havainnointikyky piirteenä näkyi haastateltavien varhaiskasvatuskokemuksissa erityisesti yksityiskohtaisina havaintoina hoitopaikan fyysisestä ympäristöstä. Kokemuksissa kuvattiin myös vahvoja aistikokemuksia sekä tunnelman ja toisten ihmisten sanattomien viestien tulkitsemista.

Ympäristöön liittyviä tarkkoja muistoja ja kokemuksia toivat esille melkein kaikki haastateltavista. Täsmällisten muistikuvien voidaan ajatella liittyvän siihen, että erityisherkkien aistit ovat virittyneet havaitsemaan ympäristön hienovaraisia yksityiskohtia. Tarkat havainnot taas johtavat syvällisempään tiedon käsittelyyn, ja sitä kautta tavallista tarkempiin muistijälkiin.

Mä muistan kyllä tän jälkimmäisen perhepäivähoitajan sen asunnon ja ihan, että minkä värinen lattia siellä vessassa oli ja kaikki aika yksityiskohtaisesti, että mä voisin piirtää pohjapiirustuksen, jos kysyttäisi. (H8)

Mä muistan kaikki pihat ja luokkahuoneet ja kaikki mahdolliset kyllä tosi tarkkaan. Mä muistan vielä ne kalusteetkin, minkälaiset oli ne lasten pöydät ja tuolit missä me istuttiin. Mä muistan ihan hirveän systemaattisesti. (H9)

Katkelmissa haastateltavat kertovat muistavansa edelleen ”yksityiskohtaisesti” ja ”systemaattisesti” varhaiskasvatuspaikan sisä- ja ulkotilat. He kykenivät kuvailemaan hyvin tarkasti paikan värejä, huonekaluja, pohjaratkaisuja ja käytettävissä olleita tavaroita. Erityisherkkälle saattaa syntyä yksityiskohtaisia muistoja myös esimerkiksi tuntoaistin kautta koettuna, kuten erään tutkielmaan osallistuneen kohdalla ilmeni.

Mä muistan yksityiskohtia paljon ja oon huomannut ne silloin. Esimerkiksi siellä, muistan kun olin siellä seurakunnan kerhossa niin mä istuin, siellä oli sellainen iso kivitolppa, mä kiipesin sinne ylös, ja odotin hakijaa. Mä muistan, että siinä oli semmoista jotain, en tiedä oliko se jotain jäkälää, mutta muistan, millaiselta se tuntui. Mä rapsuttelin sitä jäkälää pois siitä kiveltä, kun mä odotin hakijaa. Tommoinen pieni yksityiskohta, mä muistan, että siinä on ollut jotain tuollaista karheeta. (H5)

Katkelmassa haastateltava kuvailee tarkan tuntoaistikokemuksen kerhon pihamaalta. Kuten esimerkistä on huomattavissa, erityisherkkä saattaa vielä vuosienkin kuluttua muistaa yksityiskohtaisesti sen, miltä jokin tuntui hänen kädessään.

Erytyisherkkän hienovaraiset aistihavainnot ja hermoston herkkä reagointi saattaa johtaa syömiseen liittyviin haasteisiin. Vahvat aistikokemukset tunnereaktioineen nousivatkin useamman haastateltavan kohdalla esille erityisesti ruokailuihin liittyvissä tilanteissa.

Mä istuin siellä viimeisenä ja pyörittelin sitä ruokaa ja mä en saanut alas mitään. Mulla oli paha olla. Ja mä en saanut sitä ruokaa syötyä. (H6)

Joidenkin ruokien hajut tai maut oli epämiellyttäviä ja koostumukset myöskin. (H5)

Kuten katkelmista ilmenee, tiettyjen ruokien koostumus, haju ja/tai maku aiheuttivat sen, että ruoat tuntuivat niin epämiellyttäviltä, etteivät haastateltavat kyenneet niitä syömään.

Myös erilaisten pienten vivahteiden huomaaminen on osa tarkkaa havainnointikykyä. Haastateltavien kokemuksissa tulivat esille erityisesti yleisen tunnelman aistimiseen liittyvät havainnot.

Mä olin yhdessä päiväkodissa, en varmaan enempää kuin puolta vuotta, ja siellä oli jotenkin tosi outo tunnelma ja siellä mä en viihtynyt. (H5)

Sitten mentiin semmoiselle perhepäivähoitajalle, jonka mies teki vuorotyötä ja siellä piti aina liikkua sukkasillaan. Siellä oli niinku olisi ollut joku vaaratilanne koko ajan päällä. (H7)

Lainauksista voidaan päätellä, että haastateltavat ovat olleet tunnelmasta tietoisia erityisesti silloin, kun siinä ei ole kaikki ollut heidän mielestä kohdallaan. Tällöin tunnelmaa kuvattiin ”outona” tai ”kuin olisi ollut vaaratilanne päällä”. Yleisestä tunnelmasta ja ihmisten reagoititavoista oli mahdollista aistia lisäksi myös mahdollinen tuleva konflikti ja sitä edeltävä ”painostava tunne”, kuten haastateltava alla olevassa lainauksessa ilmaisee.

Eikä siis välttämättä tarvinnut olla edes kovin selkeä semmoinen riita, että missä huudettais tai meluttais tai muuta, mutta jo semmoinen painostava tunne ennen varsinaista riitaa, että jos ihmiset on vähän silleen, että ollaan nyt eri mieltä ja ei ole vielä päätetty, että lähdetäänkö yrittämään sopua vai annetaanko tulla ilmiriidan siitä, niin semmoiset. Muistan niitä tunteita. (H1)

Huomion kiinnittäminen pieniin vivahteisiin ja nyansseihin johtaa erityisherkillä myös siihen, että hän on hyvin tietoinen toisten ihmisten nonverbaaleista vihjeistä.

Mä oon aistinut tosi helposti, jos sillä aikuisella, kenen seurassa on ollut, niin on ollut joku hätä, niin sitten siitä on tullut mulle selvästi semmoista kuormittavuutta ja myöskin vähän semmoinen tukala olo. (H4)

Mulla oli tosi paljon semmoista, että mä aistin, että kaikki ei ole kunnossa. (H10)

Katkelmien perusteella voidaan todeta, että haastateltavat tulkitsivat ”aistimalla” syntyneiden päätelmien kautta, jos jollakin oli hätä tai kaikki ei ollut kunnossa. Tarkkojen havaintojen tekeminen näkyi lisäksi tutkielmaan osallistuneiden tavoissa tehdä johtopäätöksiä varhaiskasvatuksen kasvatus- ja opetushenkilöstöstä.

Koen myöskin sen, että mitä ne ihmiset on ollut, että jotenkin sen on aistinut, että jos joku ei ole tykännyt lapsista. (H7)

Mulla on pienenä lapsenakin ollut tällaista, että mä oon osannut lukea vaan. -- että toi on semmoinen turvallinen ihminen. (H10)

Haastateltavat kuvaavat katkelmissa ”aistineensa”, jos joku ei ole tykännyt lapsista ja ”osanneensa lukea”, että kyseessä on turvallinen ihminen.

5.2 Varhaiskasvatuksen arjen ja erityisherkkyyden väliset jännitteiset tilanteet erityisherkkien aikuisten kuvaamana

Edellisessä alaluvussa esiteltiin, kuinka erityisherkkyyden eri piirteet olivat nähtävissä haastateltavien varhaiskasvatuskokemuksissa. Tutkielmaan osallistuneiden haastatteluissa nousi erityisherkkyyden piirteiden lisäksi esille myös jännitteitä, joita haastateltavat kuvasivat erityisherkkyyden ja eri varhaiskasvatuksen arjen tilanteiden välillä. Jännitteitä oli nähtävissä erityisesti haastateltavien ja kasvatus- ja opetushenkilöstön välisessä kanssakäymisessä, mutta myös esimerkiksi vuorovaikutuksessa toisten lasten kanssa. Vuorovaikutteisten jännitteiden lisäksi haastateltavat kuvasivat varhaiskasvatuksen toimintaympäristöön, kuten tiloihin liittyviä jännitteitä. Jännitteet saivat tietyt haastateltavien erityisherkkyyteen liittyvät ominaisuudet näyttäytymään ei-toivottuina. Ei toivottujen ominaisuuksien voidaan todeta

suurelta osin olleen ristiriidassa niiden ideaalisten ominaisuuksien kanssa, joita aikaisemman tutkimuksen mukaan liitetään varhaiskasvatuksen ”tavalliseen” lapseen.

5.2.1 Jännitteet erityisherkan lapsen ja kasvatus- ja opetushenkilöstön välisissä suhteissa

Tutkielmaan osallistuneet erityisherkat aikuiset kuvasivat haastatteluissa useita jännitteisiä varhaiskasvatustilanteita itsensä ja kasvatus- ja opetushenkilöstön välillä. Jännitteitä ilmeni tilanteissa, joissa haastateltavat vetäytyivät tarkkailijan rooliin, purkivat vahvoja tunteitaan tai pyrkivät säätelemään kuormittuneisuuttaan eristäytymällä muusta ryhmästä. Jännitteitä oli nähtävissä myös tilanteissa, joissa henkilöstö ohjasi lasten toimintaa yksipuolisesti määräämällä, osoitti ymmärtämättömyyttä voimakkaita ruoka-aistimuksia kohtaan sekä odotti haastateltavilta omatoimista, reipasta käytöstä.

”Mua vähän tönittiin eteenpäin, että mene nyt”

Arjessa monia tilanteita sivusta tarkkaileva lapsi ei välttämättä vastaa oletuksiin siitä, mitä varhaiskasvatuksen lapselta odotetaan. Useampi haastateltavista kuvaili, kuinka heidän vetäytyessään ensin syrjempään seuraamaan ja havainnoimaan tilanteita, kasvatus- ja opetushenkilöstö reagoi siihen tavalla, joka viestitti vetäytymisessä olevan jotakin ei-toivottua. Haastateltavien annettiin ymmärtää, että heidän tulisi mieluummin olla mukana toisten lasten puuhissa.

Kyllä mä muistan, että mua vähän tönittiin eteenpäin, että mene nyt, ja tsempattiin tälleen. (H5)

Katkelmassa henkilöstön toimintaa kuvataan ”eteenpäin tönimisenä” ja ”tsemppaamisena”. Käyttäytymisen voidaan ajatella tuottavan jo aikaisemmankin tutkimuksen mukaista ideaalia varhaiskasvatuksen lapsesta, joka haastateltavista poiketen osallistuu innokkaasti yhteiseen toimintaan ja viihtyy toisten lasten parissa (Alasuutari, 2010; Alasuutari & Alasuutari, 2011; Alasuutari & Markström, 2011).

Sivummalta seuraajan roolin kanssa jännitteisenä kuvattiin olleen myös erilaiset tilanteet, joissa kasvatus- ja opetushenkilöstö ohjeisti tutkielmaan osallistuneita toimimaan koko ryhmän huomion keskipisteenä.

Silloinhan oli silleen aina, että nyt on sun vuoro vetää tää juttu, ja nyt on sun vuoro. Ei kaikista oo siihen, eikä kaikki halua. Että se tasapuolisuuskaan ei olis tarvinnut olla sitä, että jokaisen täytyy tehdä samat asiat, vaan voi tehdä omien mittojensa mukaan niitä asioita. (H3)

Katkelman kaltaisissa tilanteissa haastateltava olisi toivonut enemmän vapaaehtoisuutta ja esimerkiksi mahdollisuutta ”toimia omien mittojen mukaan”. Päätelmänä voidaan todeta, että omalla mukavuusalueella toimiminen ei aina ryhmän arjessa ollut mahdollista, vaan jokaiselta lapselta odotettiin osallistumista ja kykyä olla omalla vuorolla esillä ryhmässä.

Tarve tarkkailla tilanteita ja ihmisiä ensin sivummalta, johti usealla haastateltavalla siihen, että henkilöstöön tutustuminen vei oman aikansa, eikä kaikkia aikuisia ollut helppo lähestyä ja hyväksyä lainkaan.

Siellä oli hoitajat, jotka veti mun ryhmää ja ne oli kyllä molemmat niin erityisherkkiä että. -- Muistan, että mä koin tosi epämiellyttävänä varsinkin sen toisen heistä. (H9)

Että ainut hän, joka oli hyvin kankea -- jäi todella etäiseksi. Semmoinen tavallaan, että tuntu, että se ei niin suuresti halua edes lapsiin ottaa kontaktia. (H7)

Jännitteitä haastateltavien ja henkilöstön välisissä tilanteissa syntyi esimerkiksi silloin, jos aikuinen ei vaikuttanut erityisherkkältä tai hän vaikutti haluttomalta kontaktin ottamiseen. Suhdetta tällaisiksi koettuihin aikuisiin kuvataan katkelmissa ”epämiellyttävänä” ja ”etäisenä”. Haastateltavien kyky tehdä syvällisiä ja tarkkoja havaintoja toisista ihmisistä näyttää johtaneen siihen, että he eivät aina hyväksyneet varhaiskasvatuksen aikuisia ja olleet iloisia ja myönteisiä henkilöstöä kohtaan, vaikka sellainen oletus yleisesti lapsiin varhaiskasvatuksessa liitetään (Alasuutari, 2010; Alasuutari & Alasuutari, 2011; Alasuutari & Markström, 2011).

”Asiat määrättiin ja niitä tehtiin”

Varhaiskasvatuksen ”tavalliselta” lapselta odotetaan, että hän toimii aikuisen ohjauksen ja määräyksen mukaisesti (Alasuutari, 2010; Alasuutari & Alasuutari, 2011; Alasuutari & Markström, 2011). Erityisherkillle haastateltaville tietynlaiset henkilöstön tavat määrätä ja hallita ryhmän lapsia autoritaarisesti aiheuttivat kuitenkin jännitteitä ohjaustilanteissa.

Just se, että auttaa ymmärtämään, että miksi asioita tehdään nyt näin ja se mun mielestä jäi pois, että sitä ei ollut, että asiat määrättiin ja niitä tehtiin. Ja toki tein sen takia, koska se oli mulle luonteenomaista. -- usein meni kyllä sillä tavalla, että mä en uskaltanut siinä asettua niin kun auktoriteettia vastustamaan, mutta mä usein jäin pohtimaan niitä tilanteita. (H1)

Muistan sellasen kauppareissukerran, niin hän (perhepäivähoitaja) sano jollekin, mun mielestä se ei ollut mulle, vaan jollekin muulle, että ei saa sitten itkeä, jos sattuu. Mä muistan sen semmoisesta vähän ihmetyksestä, että miks se on kielletty se itkeminen. (H8)

Oli aika suoraviivaista ja sellaista, jopa pelottavaa se, miten linjattiin niitä asioita. (H6)

Haastateltavat kuvaavat katkelmissa, kuinka heitä oli jäänyt ”pohdituttamaan”, ”ihmetyttämään” ja ”pelottamaan” erityisesti tilanteet, joita ei perusteltu riittävän selkeästi, eikä autettu ymmärtämään, miksi tietyllä tavalla tulee toimia. Henkilöstön toiminta ei tuntunut haastateltavista oikealta, mutta auktoriteetin kyseenalaistaminen olisi vaatinut enemmän uskallusta.

Jännitteitä ja vahvoja tunteita oli nähtävissä myös tilanteissa, joissa henkilöstö ohjasi lasten keskinäistä kanssakäymistä perehtymättä riittävästi tilanteen lähtökohtiin ja käytöksen takana vaikuttaviin tekijöihin, kuten alla olevassa esimerkissä.

Käytännössä mut pakotettiin pyytää anteeksi. Se oli musta niin väärin. Siis se oli moraalisesti ihan hirveä moraalinen pahoinpitely suorastaan, koska mä koin että mä olin toiminut siinä tilanteessa vaan sillä tavalla kun saatoin toimia. (H9)

Esimerkissä haastateltava kuvaa pakotettuna suoritettua anteeksipyyntöä voimakkaasti väärältä tuntuneena ”moraalisena pahoinpitelynä”. Erityisherkkä lapsi, joka usein ryhmässä pyrkii ottamaan eettisen vastuunkantajan roolin ja toimimaan oikeudenmukaisesti, odottaa samanlaista käytöstä myös kasvatus- ja opetushenkilöstöltä. Tutkielmaan osallistuneiden oli selvästi välillä vaikea hyväksyä ohjausta, sääntöjä ja rutiineja, sillä ne olivat ristiriidassa heidän omien periaatteidensa kanssa.

Henkilöstön tavat ohjata lapsia määräämällä näkyivät myös haastateltavien kuvaamissa varhaiskasvatuksen ruokailutilanteissa. Useampi haastateltava toi kokemuksissaan esille vahvat ja hienovaraiset aistikokemukset tiettyihin ruokiin liittyen. Kokemuksiin linkittyi läheisesti tavat, joilla kasvatus- ja opetushenkilöstö kontrolloi haastateltavien syömistä.

-- Siitä tehtiin semmoinen iso numero usein siinä ryhmän syöntitilanteessa. Opettaja saattoi yhtäkkiä sanoa, että no, oletko syönyt, että sitten näytä lautasta. Sitten mä nostin tällä lailla sitä lautasta ja sitten se sano, että ethän sä oot syönyt yhtään mitään, että nyt et saa nousta ennen kun on viisi lusikallista otettu. Ja sitten mä yritin yökkimällä saada ne viisi lusikallista menemään. Sitten mä sanoin, että nyt mä oon ottanut viisi lusikallista, niin se sanoi, että et ole ottanut vielä viittä lusikallista, vaikka olin ottanut omien laskujen mukaan. Se oli se keino tavallaan saada mut syömään se kippo tyhjäksi. Sitten mä menin täydellisen sellaiseen tilaan, että mä putosin jonnekin ja mä olin semmoisen verhon takana ja mä vaan istuin ja tuijotin sitä lautasta. Ne oli isoja sellaisia juttuja, että oli ihan että yök. (H6)

Mä muistan sen, että pakotettiin syömään puuroa, niin vielä tänäkin päivänä mä inhoan sen takia puuroa. (H9)

Se yksi perhepäivähoitaja, sinänsä ihan kiva paikka, mutta se kerran pakotti mut syömään sellaista juustovoisarvea, missä oli voimakkaan makuista juustoa, se oli todella inhottavaa. Mä luulen, että sen jälkeen pelkäsin sitä vähän sitten. (H5)

Haastateltavat kuvaavat lainauksissa, kuinka kykenemättömyys syödä tietynlaisia, koostumukseltaan tai maultaan itselle vastenmielisiä ruokia, aiheutti voimakkaita jännitteitä heidän ja kasvatus- ja opetushenkilöstön välille. Henkilöstön koettiin hyödyntäneen tilanteissa auktoriteettiasemaa väärin "pakottamalla" syömään ja "tekemällä tilanteesta iso numero". Syömään pakottamisen voidaan ajatella liittyvän oletukseen, jonka mukaan haastateltavien olisi pitänyt kyetä syömään kaikkia niitä ruokia, joita heille varhaiskasvatuksessa tarjottiin.

"Tulepas pois sieltä nyt, ja ole niin kuin muut"

Haastateltavien ja kasvatus- ja opetushenkilöstön välillä oli nähtävissä jännitteitä myös tilanteissa, joissa haastateltavat kokivat kuormittuneisuutta. Useampi haastateltava toi kokemuksiensa kautta esille, että henkilöstö ei aina kyennyt oivaltamaan haastateltavan tarvetta vetäytyä omaan rauhaan liiallista räsitystä purkamaan. Omaan rauhaan vetäytyminen saattoi haastateltaville olla tärkeä keino kuormittumisen hallitsemiseksi, mutta tarvetta yksinololle ei heidän mukaansa ymmärretty eikä mahdollistettu.

Ja sittenhän mä varmasti olin, jos sanottiin, että tulepas pois sieltä nyt, ja ole niin kuin muut. Mitä mä voin? Kävellä ja hoiperrella sieltä sitten pois. (H6)

Muistan, että mulla on ollut sellasta ihmettelyä, tuu tonne muiden kanssa leikkimään, mitä sä täällä yksin oot. (H5)

Kuten katkelmat osoittavat, yksinolon mahdollistamisen sijaan henkilöstön käytäntönä oli ohjata ja kannustaa haastateltavia muiden pariin samalla tavalla, kuin sivustaseuraamistilanteissa aikaisemmin tuli esille. Haastateltavat kuvaavat vetäytymisen ryhmästä johtaneen yksinolon hämmästelemiseen sekä kehotuksiin ”tulemaan pois sieltä nyt” ja ”muiden kanssa leikkimään”. Käytöksestä voidaan päätellä, että haastateltavien toimintaa ei nähty ideaalina varhaiskasvatuksen lapselle, jonka tulisi viihtyä ryhmän mukana ja kertoa asioistaan ja tunteistaan aikuiselle (Alasuutari, 2010; Alasuutari & Alasuutari, 2011; Alasuutari & Markström, 2011) sen sijaan, että vetäytyy omaan rauhaan asioita käsittelemään.

Tutkielmaan osallistuneet kuvasivat kokemustensa kautta useita tilanteita, joissa juuri kuormittumiseen liittyneet vahvat tunteenpurkaukset aiheuttivat jännitteisiä tilanteita heidän ja kasvatus- ja opetushenkilöstön välille. Kuten yllä mainittiin, yleisten oletusten mukaan lapsen tulisi osata ilmaista tunteitaan ja sen lisäksi hallita omaa kehoaan ja kertoa sen tuntemuksista aikuiselle (Alasuutari, 2010; Alasuutari & Alasuutari, 2011; Alasuutari & Markström, 2011). Tutkielmaan osallistuneiden mukaan henkilöstöllä ei kuitenkaan aina ollut osaamista tai motivaatiota toimia tunteikkaan tilanteen vaatimalla tavalla.

Mua pidettiin kurittomana lapsena, kun mä rupesin kiukuttelemaan ja menin siis semmoiseen stagnaatioon, että ei enää, nyt riittää, ja sitten mä heittäydyin lattialle. -- Sitä ei ymmärretty, että mistä on kysymys. (H6)

Varsinkaan just tarhassa ei ymmärretty erityisherkkyyttä, että liian nopeasti tulkittiin tilanteita mua vastaan. (H9)

Katkelmista voidaan huomata, että henkilöstön ymmärtämättömyys johti helposti siihen, että haastateltavien tunteet purkautuivat yhä voimakkaammin tai tapahtumia tulkittiin jollakin tavalla heitä vastaan. Vahvoja tunteenpurkauksia ei nähty arjessa hyvänä asiana, vaan ne tekivät haastateltavasta henkilöstön silmissä esimerkiksi ”kurittoman”.

”Olkaa hirveän reippaita ja rohkeita”

Varhaiskasvatuksessa ideaalina nähdään yleensä lapsi, joka on mahdollisimman omatoiminen ja itsenäinen (Alasuutari, 2010; Alasuutari & Alasuutari, 2011; Alasuutari & Markström, 2011). Tällaiset kasvatus- ja opetushenkilöstön

odotukset reippaasta ja osaavasta lapsesta muodostivat jännitteitä ja olivat nähtävissä myös haastateltavien kuvaamissa varhaiskasvatuskokemuksissa.

Sehän on varmaan just tuo, että pitäisi olla hirveän reipas, niin se on varmaan just tullut noissa kerhoissa ja sitten tietysti myöhemmin koulussa se, että olkaa hirveän reippaita ja rohkeita. (H7)

Että sitä ihailtiin semmoista lasta, joka oli itseohjautuva 3-vuotiaana suurin piirtein. (H6)

Kyllä mä jotenkin koen että, sitten kun mä menin sinne eskariin, että siinä maailmassa oli eduksi, jos sä oot tietynlainen ja sitten jos sulla ei ole rohkeutta tai sosiaalisia taitoja niin. -- On se ajatus, että sun pitää istua tiettyyn muottiin, ja jos sä et istu, niin se on jotenkin ongelma sit. (H10)

Katkelmissa haastateltavat kuvaavat varhaiskasvatuksen ilmapiiriä ja henkilöstön heille välittämiä mielikuvia siitä, että jokaisen lapsen tulisi arjen tilanteissa olla "reipas", "rohkea" ja "itseohjautuva" mahdollisimman varhain. Haastateltavien kokemusten mukaan tällaisista ominaisuuksista "oli etua" ja niitä "ihailtiin" aikuisten toimesta. Toisaalta taas tiettyyn muottiin istumattomuutta kuvattiin "ongelmana".

Odotukset reippaasta ja edustavasta lapsesta kärjistyivät erään haastateltavan kohdalla joulujuhlissa, jossa kasvatus- ja opetushenkilöstö halusi hänen esiintyvän yksin.

Mulla oli hyvä lauluääni ja sitten mun piti laulaa, tai ne halus ne tädit, että mä laulan Varpunen jouluaamuna joulujuhlissa yksin, pianosäestyksellä, siis 6 vee. -- Mähän itkin joka kerta jo harjoituksissa, puhumattakaan sitten kun mä pääsin alkuun siinä esityksessä, mähän purskahdin ihan mielettömään itkuun. -- Mä en uskaltanut sanoa, että mä en halua, koska sitten kaikki sanoi, että sä laulat niin nätisti ja sä oot niin reipas ja sä oot niin... just tämä. Mulle aina sanottiin, että sä oot niin reipas ja sä oot niin edustava lapsi, että mä en voinut jotenkin pilata sitä kuvaa. (H3)

Haastateltava yritti katkelman kuvauksen mukaan selviytyä viimeiseen asti ja täyttää henkilöstön hänelle asettamat odotukset, jotta hän ei olisi "pilannut kuvaa", jonka aikuiset olivat hänestä luoneet. Henkilöstön asettamat ihannekuvat erosivat kuitenkin liian paljon haastateltavan omista ominaisuuksista, jolloin ristiriita kasvoi liian suureksi, eikä haastateltavan ollut mahdollista toimia asetettujen odotusten mukaisesti. Kokemuksesta on nähtävissä, kuinka henkilöstö omalla toiminnallaan luo haastateltavalle kuvaa reippaudesta ja edustavuudesta tavoiteltavina ominaisuuksina.

Voimakasta kiinnittymistä henkilöstöön ei yleensä nähdä edullisessa valossa eikä osana "tavallisen" lapsen reippautta ja itsenäisyyttä varhaiskasvatuksessa (Alasuutari, 2010; Alasuutari & Alasuutari, 2011; Alasuutari & Markström, 2011). Haastatteluissa kuitenkin useampi tutkielmaan osallistunut kuvasi kokemustensa kautta tilanteita, joissa he tarvitsivat aikuisia ja heidän läsnäoloaan intensiivisesti päästäkseen mukaan toimintaan ja kokeakseen turvallisuutta arjen keskellä.

Kyllähän ne hoitajat yritti ohjata, että tule leikkimään tänne ja sitten jossain kohtaa muistan sen, että suostuin sitten jonkun yhden hoitajan kanssa leikkimään, ennen kuin menin mihinkään isompaan porukkaan leikkimään. Tavallaan siinä kohtaa sekin hoitaja on ollut fiksu, että hän on sitten leikkinyt minun kanssa, että ehkä tälle jälkikäteen ajatellen, niin se aikuisen läsnäolo kaikissa tilanteissa on ollut kaikista turvaa tuovin asia. (H7)

Lainauksesta on huomattavissa, että haastateltava tarvitsi ensin turvallisen aikuisen leikkimään kahdestaan hänen kanssaan, jotta leikit alkoivat sujua isommassa porukassa toisten lasten parissa. Haastateltava kuvaa aikuisen läsnäoloa "kaikista turvaa tuovimpana asiana" varhaiskasvatuksessa. Lapsen itsenäisyyden korostaminen johtaa kuitenkin siihen, että aikuisen tuen tarvetta saatetaan arjen käytännöissä tulkita ongelmalliseksi (Siippainen ym., 2022), jolloin haastateltavan ominaisuus positioituu ei-toivotuksi varhaiskasvatuksen lapsella.

5.2.2 Jännitteet erityisherhän lapsen ja vertaisryhmäläisten välisissä suhteissa

Osa haastateltavista toi varhaiskasvatuskokemuksiensa kautta esille, että jännitteitä ilmeni arjen erilaisissa tilanteissa myös heidän ja vertaisryhmäläisten välisessä kanssakäymisessä. Jännitteitä oli nähtävissä toisten lasten leikkeihin liittymisessä sekä tilanteissa, joissa haastateltavat uppoutuivat omiin mielikuvitusmaailmoihinsa tai reagoivat tunteikkaasti. Lisäksi jännitteitä kuvattiin erilaisissa ristiriita- ja konfliktitilanteissa sekä tilanteissa, joissa toisten lasten toimintatavat erosivat haastateltujen tavoista toimia.

”En halunnut koskaan mennä semmoiseen mukaan”

”Tavallisen” lapsen odotetaan varhaiskasvatuksessa hakeutuvan toisten lasten seuraan ja viihtyvän heidän kanssaan erilaisissa leikeissä (Alasuutari, 2010; Alasuutari & Alasuutari, 2011; Alasuutari & Markström, 2011). Kaikkien erityisherkkien tutkielmaan osallistuneiden kohdalla ei kuitenkaan ollut itsestäänselvyys, että he kykenivät tai halusivat liittyä mukaan vertaisryhmäläisten leikkeihin.

Yleensä oli kahdestaan tai kolmestaan jonkun kanssa, harvemmin mä lähdin mukaan johonkin pallopeleihin tai tällaisiin. (H5)

Semmoisia isoja ryhmäleikkejä, niin mä olin aika paljon semmoinen sivustakatsoja, että kun oli joku iso leikki siinä, niin mä seison siinä sivussa, ja mä katsoin sitä leikkiä. Mä en halunnut olla mukana. (H6)

Jos jotkut huuti tai joillakin oli joku peli kesken, niin mä en ikinä ollut sellanen, että mäkin tuun tähän peliin tai ottakaa mut tähän. Tai sitten vielä jos jotkut pyyti, että tuu säkin tähän näin, niin mä olin sillain et emmä, mä luen nyt tätä kirjaa. -- Koska mä ajattelin, että jos siinä on liikaa sellaista, että ihmiset puhuu yhtä aikaa ja muuta, niin mulla keittää yli tää homma. (H3)

Katkelmista on nähtävissä, että haastateltavat välttelivät vertaisryhmäläisten kanssa yhteisiä leikkejä ja pelejä erityisesti silloin, jos niihin osallistui paljon lapsia yhtä aikaa. Jännitteitä leikkitalanteissa näkyi myös silloin, kun leikit olivat meluisia ja niissä oli paljon samanaikaisia tapahtumia. Tällaisissa tilanteissa luontevammaksi vaihtoehdoksi koettiin rauhallisemmat leikit ”kahdestaan tai kolmestaan jonkun kanssa” tai kokonaan leikkien ulkopuolelle jättäytyminen.

Toisten lasten leikkeihin liittymisessä useampi haastateltava kuvaili kokeneensa jännitteitä erityisesti silloin, jos muut tilanteessa mukana olleet olivat jo aikaisemmin leikkineet paljon yhdessä.

Jos ne lapset oli entuudestaan tuttuja, että ne on ollut pitkään naapureita ja leikkinyt jo yhdessä, niin sitten en halunnut koskaan mennä semmoiseen mukaan, ja oli jotenkin aina hirveän helposti ulkopuolinen olo. (H7)

Esimerkissä haastateltava kuvaa vaikeutta mennä mukaan pitkään naapureina olleiden lasten leikkeihin. Haastateltava yhdistää vaikeuden ”ulkopuoliseen oloon”, joka hänellä helposti tuli vastaavanlaisissa tilanteissa. Ulkopuolisuuden tuntemuksiin liittyy osaltaan myös erään haastateltavan kohdalla esille tulleet jännitteet tilanteissa, joissa yhteyden muodostaminen vertaisryhmäläisten kanssa tuntui haastavalta.

Muistan hyvin pienestä lähtien jo kokeneeni, että oon vähän sillain eri aaltopituudella kuin muut samanikäiset varsinkin, ja sitten vaikka olisi ollut jotain vähän vanhempiakin lapsia siinä mukana, niin musta tuntu, että enemmän pysty juttelemaan niiden aikuisten kanssa. (H4)

Katkelmassa haastateltava kuvaa ”olleensa eri aaltopituudella” toisten samanikäistensä kanssa jo pienestä pitäen. Sen sijaan, että hän olisi pyrkinyt kommunikoimaan toisten lasten kanssa, kanssakäyminen oli luontevampaa aikuisten seurassa. Ominaisuuden voidaan ajatella poikkeavan oletetusta ideaalitulanteesta, jossa varhaiskasvatuksen lapsi asettaa arjessa vertaissuhteet ensisijaisiksi (Alasuutari, 2010).

”Mitä sä nyt taas puhut”

Ajatusten kohtaamattomuuden lisäksi myös rikas sisäinen maailma ja vilkas mielikuvitus aiheuttivat joidenkin haastateltavien kohdalla jännitteitä ryhmän toisten lasten kanssa.

Mä katselin taivaalle ja loin jotain semmoisia omia maailmoita, missä mä olin, ja sitten joskus kaverit oli, että mitä sä nyt taas puhut. (H6)

Katkelma osoittaa, että haastatellun vahva uppoutuminen omiin ajatuksiin ja niistä muille puhuminen saattoi johtaa siihen, etteivät toiset lapset ymmärtäneet, mistä haastateltavan leikeissä oli kyse. Haastattelussa esiin tullut kavereiden kommentti ”mitä sä nyt taas puhut” kuvaa tilanteita, joissa haastateltava koki ymmärtämättömyyttä toisten lasten osalta. Samankaltaista ihmetystä ryhmän arjessa ilmeni silloin, kun haastateltavat liikuttuivat syvästi esimerkiksi musiikista.

Mä itkin siis vuolaasti ja lohduttomasti, ja kukaan ei ymmärtänyt, kaikki katsoivat ihmeissään. (H6)

Lainauksessa haastateltava, joka liikuttui ”Maan korvessa kulkevi”- virrestä, kuvaa muistavansa elävästi, kuinka hänen reaktionsa aiheutti muissa ihmetystä, eikä kukaan ymmärtänyt, miksi haastateltava itki. Edellisten katkelmien perusteella voidaan päätellä, että välttääkseen jännitteisiä tilanteita vertaisryhmäläisten kanssa varhaiskasvatuksen lapsen tulisi vain tietyssä määrin uppoutua oman mielikuvituksensa, sisäisen maailmansa tai tunteidensa valtaan.

”Riidat on ahdistanut ihan hirveesti”

Varhaiskasvatuksen arki sisältää erilaisia ristiriitatilanteita, sillä lasten sosiaaliset taidot ovat vielä kehittymässä. Tutkielmaan osallistuneista useampi kuvasi konfliktitilanteiden aiheuttaneen heille jännitteisiä, tavallista voimakkaampia tunteita.

Riidat on ahdistanut ihan hirveesti. Että ne on ollut semmoisia, mistä tulee itselle todella voimakkaasti paha mieli ja paha olla... ja tietysti siis kun ollaan isoissa ryhmissä lasten kanssa, niin siellä on aina riitoja. (H1)

Mähän oon ollut hyvin tunnollinen ja sellainen pelännyt vähän konfliktejakin. -- silloin on tuntunut tosi pelottavalta kaikki ikävät tilanteet. (H4)

Konfliktitilanteita kuvataan katkelmissa ”ahdistavina, ”pelottavina” ja sellaisina, joista ”tulee itselle todella voimakkaasti paha mieli ja olla”. Varhaiskasvatuksen tavallisen lapsen oletetaan selviytyvän ristiriitatilanteista yhdessä toisten kanssa järkevästi keskustelemalla (Alasuutari, 2010; Alasuutari & Alasuutari, 2011; Alasuutari & Markström, 2011). Haastateltavien kuvauksista voidaan kuitenkin päätellä, että ristiriitatilanteissa toimiminen ei voimakkaiden tunteiden takia ole välttämättä ollut mahdollista eikä ideaalitilanteen mukaista. Oman vaikutuksensa ristiriitatilanteisiin toi haastateltavien toisia lapsia kohtaan koettu empatia. Vahvan empatian kokeminen toi mukanaan haasteita itsensä ja omien valintojensa puolustamiseen.

Että ei mulle varmaan tullut mieleenkään edes se, että mä voisin jollain tavalla protestoida tai saati sitten, että mä olisin halunnut, koska sitten mä olisin ruvennut miettimään sitä, että no, miltä se siitä toisesta sitten tuntuu. (H1)

Esimerkistä voidaan havaita, ettei ristiriitaiseksi koetussa tilanteessa haluttu ryhtyä ”protestoimaan”, koska se olisi herättänyt pohdintoja siitä, millaisia tunteita haastateltavan toiminnasta olisi aiheutunut tilanteessa mukana olleelle toiselle lapselle. Vaikuttaa siltä, että useamman haastateltavan kohdalla heidän voimakkaat tunnekokemuksensa ja syväallinen empatiakykynsä johtivat siihen, etteivät haastateltavat sietäneet konfliktitilanteita eivätkä halunneet omalla käytöksellään aiheuttaa lasten keskinäistä selviteltävää.

Konfliktitilanteiden lisäksi jännitteitä vertaisryhmäläisten kanssa ilmeni haastateltujen mukaan myös tilanteissa, joissa toisten lasten toiminta erosi oleellisesti heidän omista toimintatavoistaan.

Myös semmoinen tietynlainen ilkeys, mitä mä en pystynyt ymmärtämään, niin oli tosi vaikeata ja mä yleensä halusin sitten pysyä tämmöisistä ihmisistä tosi kaukana. (H1)

Se oli lapsena ihan mun kompastuskivi (ja on edelleenkin), että mä tosi nopeasti sellaisissa sosiaalisissa tilanteissa näin esimerkiksi semmoiset patologiset merkit. Ja silloin mulla tapahtu sellainen, että mä menin niinku kiinni, että mä en enää pystyny olemaan avoimena siinä tilanteessa ja mä rupesin luoppaamaan sitä, että mitä toi oikein meinaa, että miksi toi käyttäytyy tuolla tavalla. – sitten mä otin etäisyyttä herkästi. (H6)

Lainauksista ilmenee, että erityisesti toisten lasten ilkeys ja patologiset piirteet aiheuttivat tutkielmaan osallistuneille haasteellisia tilanteita arjessa. Haastateltavat kuvaavat piirteiden ilmenemistä toisten lasten toiminnassa ”kompastuskivenä” ja ominaisuutena, jota ”ei pystynyt ymmärtämään”. He olisivat ensisijaisesti halunneet ottaa etäisyyttä tämän kaltaisiin vertaisryhmäläisiin. Näyttää siltä, että haastateltavien tarkat havainnot ja tulkinnat toisista lapsista johtivat tarpeeseen suojella itseä ja välttää sellaisia vertaisryhmäläisiä, jotka aiheuttivat heille negatiivisia tunteita. Toisaalta omien rajojen asettaminen saattoi olla haastavaa ilman kasvatus- ja opetushenkilöstön tukea, kuten seuraavasta haastatellun kokemuksesta voidaan havaita.

Mulla oli yhdessä päiväkodissa semmoinen lapsi, joka otti mut lainausmerkeissä ”kaverikseen”, mutta hyötyi siitä, että mä olin niin kiltti, tai silleen että se pomotteli mua kauheasti. Se puhui hirveän kovalla äänellä ja pomotteli mua ja kertoi mulle kaikki mitä mun pitää tehdä, ja mä koin sen ahdistavana, mutta mä en osannut tehdä sille asialle mitään. Hoitajalle se on varmaan näyttänyt siltä tai ulospäin, että kiva kun noi leikkii kahdestaan. (H10)

Haastateltava kuvaa katkelmassa hänelle itselleen ahdistavaa tilannetta, joka ulospäin on näyttänyt siltä, että yhteiset leikit toisen lapsen kanssa sujuvat ongelmitta. Tilanteen purkamiseksi haastateltavalta olisi vaadittu kykyä selvittää tilanne itse tai kertoa tuen tarpeestaan aikuiselle. Varhaiskasvatuksen ”tavalliselle” lapselle asetetaan yleensä tämän kaltaisia tavoitteita ja odotetaan, että hän oma-aloitteisesti lähestyy aikuista tarpeidensa kanssa (Alasuutari, 2010; Alasuutari & Alasuutari, 2011; Alasuutari & Markström, 2011).

5.2.3 Jännitteet erityisherkan lapsen ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön välillä

Vuorovaikutteisten jännitteiden lisäksi haastateltavien kokemuksissa kuvattiin materiaalisempia jännitteitä, joita ilmeni erityisherkkyyden ja varhaiskasvatuksen oppimisympäristön välillä. Kyseiset jännitteet liittyivät vahvasti haastateltavien alttiuteen kuormittua. Jo aikaisemmin esille tulleiden arjen kuormittavien tekijöiden (melu, kirkkaat valot, lasten suuri määrä ja jatkuva sosiaalinen kanssakäyminen) lisäksi haastateltavat kuvasivat jännitteitä tilanteissa, joihin liittyivät toiminnan epämääräiset tavoitteet ja struktuurin puute sekä varhaiskasvatuksen fyysiset tilat.

”Me vaan päivät oltiin ja selvittiin hengissä”

Tutkielmaan osallistuneet kuvasivat haastatteluissa toimintaympäristöön liittyviä jännitteisiä tilanteita, jotka johtuivat varhaiskasvatustoiminnan epämääräisistä tavoitteista ja struktuurin puutteesta. Useampi haastateltavista olisi kaivannut arkeen lisää selkeyttä sekä huolellisesti organisoitua toimintaa.

Mua vaan jotenkin ahdisti olla siellä, jos ei ollut jotain hyvin järjestettyä ohjelmaa. (H3)

Katkelmassa haastateltava kuvaa kaivanneensa varhaiskasvatuksessa ”hyvin järjestettyä ohjelmaa” ja kokeneensa olonsa ahdistavaksi, mikäli sellaista ei arjessa toteutettu. Jännitteitä sisältäneisiin tilanteisiin liittyi oleellisesti myös se, kuinka intensiivisesti kasvatus- ja opetushenkilöstö oli toiminnassa mukana organisoimassa ja ohjaamassa tilanteita.

Mulla on jäänyt mieleen semmoinen, että ei ollut hirveästi ohjattua toimintaa, vaan me ollaan vaan leikitty siellä kaikki omillaan, ja sitten ne hoitajat on pyörinyt siellä. (H10)

Tosi epämiellyttävää oli jotenkin siellä olla. -- hän (perhepäivähoitaja) ei meidän kanssa mitään tehnyt, ei hän meille keksinyt mitään puuhaa, että me vaan päivät oltiin ja selvittiin hengissä. (H4)

Katkelmissa on havaittavissa jännitteitä vapaamuotoisissa ja lapsijohtoisissa tilanteissa, joissa toimimista haastateltavat kuvaavat ”omillaan olemisena” ja ”hengissä selviytymisenä”. Haastateltavien kokemusten perusteella vaikuttaa siltä, että varhaiskasvatuksen arkeen on rakentunut lapsijohtoisia ja

strukturoimattomia tilanteita, jotka haastateltaville näyttäytyivät ahdistavina ja epämiellyttävinä, vaikka näin ei välttämättä kaikkien lasten kohdalla ollut.

”Olisin toivonut, että tilat olisi ollut vähän isommat”

Useampi haastateltavista kuvaili kokemuksissaan toiminnan lisäksi varhaiskasvatuksen fyysisiä tiloja. Erityisesti sisätiloihin liittyvissä tilanteiden kuvauksissa esiintyi jännitteitä silloin, kun samassa tilassa toimi yhtä aikaa paljon lapsia.

Se oli vähän silleen liikaa, tai että olisin toivonut, että tilat olisi ollut vähän isommat. -- Että periaatteessa yksi huone, johon on sullottu x määrä lapsia, niin se oli aika silleen shokki mulle, koska omakotitalossa, missä neliöitä oli vähän enemmän, oli mahdollisuus löytää se oma soppi aina. (H10)

Lainauksessa haastateltava kuvaa varhaiskasvatuksen ahteiden tilojen olleen hänelle ”shokki”. Yksi iso huone ei mahdollistanut ”oman sopen” löytämistä, mikä olisi päivän aikana ollut haastateltavalle ilmeisen tärkeää. Oman hiljaisen paikan kaipaamisesta osuva esimerkki on myös seuraava haastatellun kokemus.

Mua häiritsi hirveästi se, että kun siellä sai kuunnella korvalappustereoilla sellaista kertomusta, mutta sitten kun sitä ei pystynyt laittamaan niin kovalle, että olisi kuullut sen metelin yli ja mä muistan, kun mä raivoissani oon kävellyt siellä huoneesta toiseen ja yrittänyt etsiä hiljaista nurkkaa, että mä saisin kuunnella rauhassa sitä edes hetken. (H9)

Haastateltava kuvaa katkelmassa yrittäneensä etsiä hiljaista nurkkaa, jossa olisi voinut rauhassa kuunnella kertomusta korvalappustereoista. Epätoivoinen etsintä tuntui ”raivostuttavalta” eikä aina tuottanut toivottua tulosta melun keskellä. Metelin ja ahtaiden tilojen lisäksi myös akustiikka nousi esille varhaiskasvatuksen fyysisiin tiloihin liittyen. Jännitteitä ilmeni tilanteissa, joissa tilat kaikuivat, eivätkä vaimentaneet ryhmän ääniä riittävästi.

Mä menin 6-vuotiaana esikouluun ja se oli musta kauheeta, koska siellä kaikui. Mä oon ihan hirveän herkkä ollut aina äänille ja oon edelleen. (H3)

Esimerkissä ääniin herkästi reagoi haastateltava kuvasi tilojen kaikumisen olleen ”kauheaa”. Tutkielmaan osallistuneiden kokemusten perusteella vaikuttaa siltä, että lasten odotetaan varhaiskasvatuksessa sopeutuvan niihin tiloihin, jotka kulloinkin ovat käytössä, vaikka lapset saattavat kokea fyysiset tilat hyvin eri tavoilla.

6 TUTKIELMAN POHDINTA

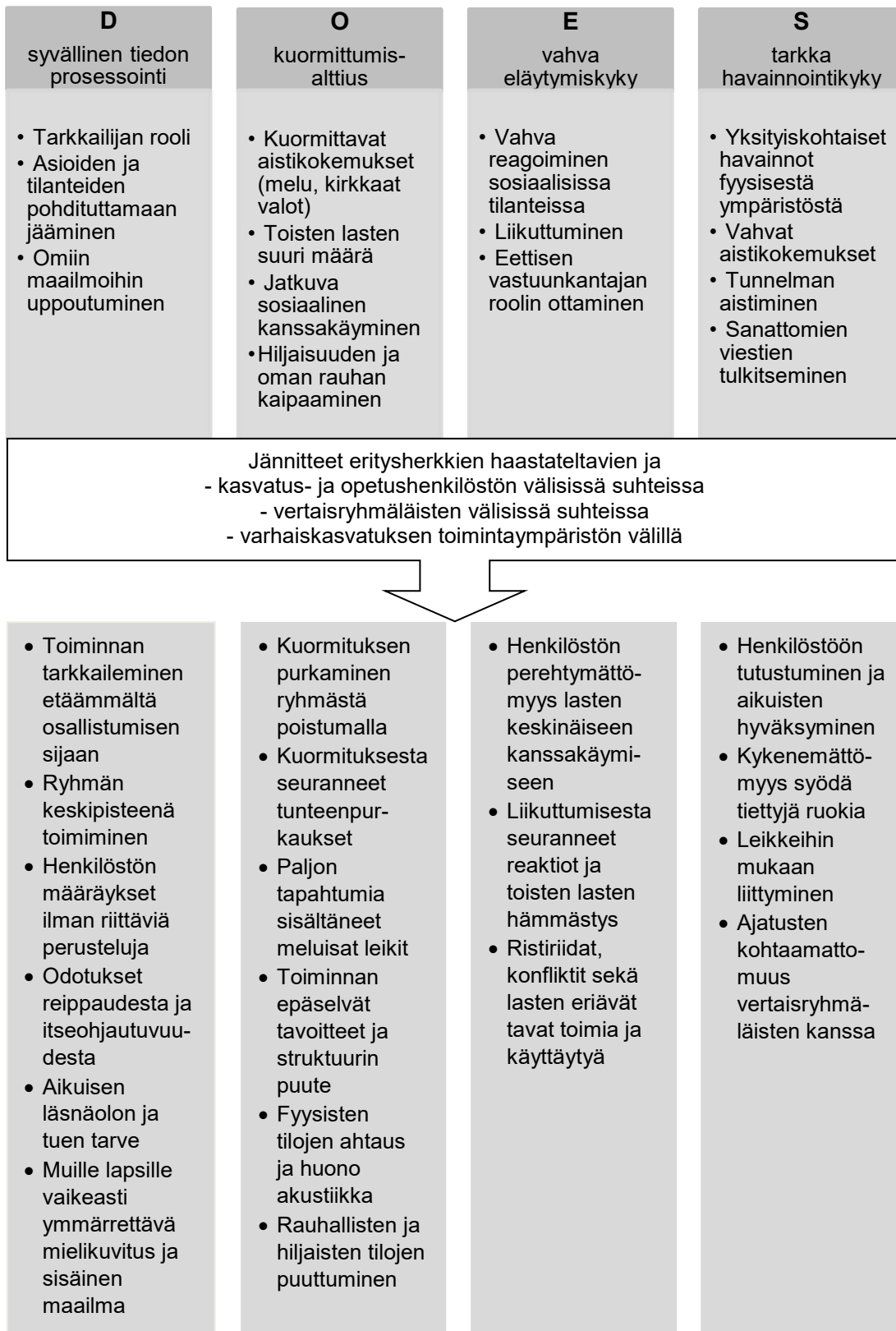
Tässä luvussa käsitellään tutkielman keskeisiä tuloksia ja pohditaan niiden merkitystä suhteessa aiempiin erityisherkkyyttä ja lapsikäisyyttä käsitteleviin tutkimuksiin. Tulosten tarkastelun lisäksi luvussa arvioidaan tutkielman eettisyyttä, uskottavuutta ja luotettavuutta sekä esitellään johtopäätökset ja jatkotutkimusideat.

6.1 Tulosten tarkastelua

Tämän tutkielman tutkimuskysymysten avulla pyrittiin selvittämään, millaisia kokemuksia erityisherkillä aikuisilla on heidän omasta varhaiskasvatusajastaan. Ensimmäinen tutkimuskysymys ohjasi tarkastelemaan, millä tavoilla erityisherkkyyden eri piirteet näkyivät tutkielmaan osallistuneiden muistelemisissa varhaiskasvatuskokemuksissa. Toisen tutkimuskysymyksen kautta haluttiin tutkia, millaisissa tilanteissa erityisherkkien aikuisten kuvaamana ilmeni jännitteitä erityisherkkyyden ja varhaiskasvatuksen arjen välillä. Seuraavaksi esitellään tutkielman keskeisiä tuloksia sekä vastauksia tutkimuskysymyksiin. Tulokset on esitetty tiivistettynä kuviossa 4.

Erytyisherkkyyks on synnynnäinen ominaisuus ja sen erilaiset piirteet ovat havaittavissa jo hyvin pienillä lapsilla (Aron, 2020b). Tästä syystä oli mahdollista olettaa, että herkkyyden piirteitä tulisi esille myös tutkielmaan osallistuneiden kuvailemissa omakohtaisissa varhaiskasvatuskokemuksissa. Kokemuksista olikin selkeästi löydettävissä kaikkia Aronin ja Aronin aistitiedon käsittelyn herkkyyden mukaisia erityisherkkyyden osa-alueita, joita ovat syvälinen tiedon prosessointi, kuormittumisalttius, vahva eläytymiskyky ja tarkka havainnointikyky (Aron, 2011; 2020a; 2020b; 2020c).

Syvälinen tiedon prosessointi piirteenä näkyi tutkielmaan osallistuneiden kuvauksissa erityisesti tarkkailijan rooliin vetäytymisenä, asioiden ja tilanteiden pohdituttamaan jäämisenä sekä omiin sisäisiin maailmoihin uppoutumisena.

KUVIO 4. Erityisherkkyyden piirteiden ilmeneminen ja niistä seuranneet arjen jännitteiset tilanteet varhaiskasvatuksessa

Löydökset ovat linjassa aikaisemman erityisherkkyyden tutkimuksen kanssa, jonka mukaan erityisherkkä havainnoi ja reflektoi tilanteita tarkasti ennen toimintaa, käsittelee tietoa muita syvemmin, pohtii eri vaihtoehtoja ja omaa syvän ja rikkaan sisäisen maailman (Aron 2011; 2020a; 2020b; 2020c; Lionetti ym., 2019). Edellä mainittujen ominaisuuksien pohjalta voidaan todeta, että esimerkiksi haastateltavien tarkkailijan rooliin vetäytyminen on ollut luonnollista erityisherkkälle, joka haluaa olla ensin tietoinen, mitä tilanteessa tapahtuu, ennen kuin on itse valmis lähtemään toimintaan mukaan.

Myös tutkielman kuormittumisalttiuteen liittyvät tulokset ovat perusteltuja aikaisemman tutkimuksen valossa. Haastateltavat kuvasivat kuormittumisalttiuden näkyneen erityisesti tilanteissa, joissa oli melua, kirkkaita valoja ja suuri määrä muita lapsia. Kuormitusta aiheutui päivän aikana myös jatkuvan sosiaalisen kanssakäymisen myötä. Erityisherkkälle on tyypillistä muita nopeampi henkinen ja fyysinen kuormittuminen, sillä he ovat tavallista tietoisempia kaikista sisäisistä ja ulkoisista ärsykkeistä ja käsittelevät havaintojaan keskivertoa perusteellisemmin (Aron, 2020b). Kuormittumista pyritään purkamaan poistumalla tilanteista ja hakeutumalla omaan rauhaan (Aron, 2020a; 2020b), kuten osa tämänkin tutkielman haastateltavista kuvasi yrittäneensä tehdä.

Vahva eläytymiskyky oli havaittavissa haastateltavien kokemuksissa voimakkaana reagoimisena sosiaalisissa tilanteissa, liikuttumisena ja eettisen vastuunkantajan roolin ottamisena. On ymmärrettävää, että erityisherkkien taipumus käsitellä kaikkea kokemaansa perusteellisesti, voimistaa myös kokemuksista syntyviä tunnereaktioita. Erityisherkkän lapsen kohdalla reaktiivisuutta lisää vielä kehittymättömät tunteiden säätelytaidot (Aron, 2011). Tutkielmaan osallistuneiden liikuttumisen ja eettisen vastuunkantajan roolin ottamisen arjen tilanteissa voidaan ajatella olevan yhteydessä aivotutkimuksillakin todistettuun erityisherkkän luontaiseen empatiakykyyn, joka johtaa myötäelämisen taitoon ja hyvien lopputulosten vaalimiseen (Aron, 2020a; Acevedon ym., 2014).

Erityisherkkän tarkassa havainnointikyvyssä on kyse hermoston herkästä reagoinnista ja aistitietojen huolellisesta käsittelystä (Aron 2020a; 2020b). Tutkielmaan osallistuneiden kokemuksissa tarkka havainnointikyky näkyi

yksityiskohtaisina havaintoina fyysisestä ympäristöstä, vahvoina aistikokemuksina, tunnelman aistimisena ja sanattomien viestien tulkitsemisena. Näistä kaikkien voidaan ajatella olevan erityisherkkyyteen liittyviä tunnusmerkkejä, sillä erityisherkin on todettu tekevän hienovaraisia aistihavaintoja, tarkkailevan yksityiskohtaisesti ympäristöä ja sisäisiä kokemuksia sekä olevan poikkeuksellisen tietoinen toisten ihmisten nonverbaaleista viesteistä (Aron 2011; 2020a; 2020b; 2020c; Gerstenberg, 2012).

Lapsuudentutkimus on osoittanut, että yhteiskunnan instituutiot eivät ainoastaan vaikuta lapseen, vaan ne myös osaltaan tuottavat lapsuutta ja määrittelevät sen ehtoja ja mahdollisuuksia (Alasuutari, 2009). Erilaisilla lapsuuskuvilla ja lapsikäsitteillä on olennaisesti vaikutusta siihen, mitä lapselta odotetaan ja millainen lapsi nähdään ihanteellisena esimerkiksi varhaiskasvatuksessa (Lämsä ym., 2017; Alasuutari, 2010; Alasuutari & Karila, 2009). Nämä aikaisemmat tutkimustulokset herättivät mielenkiinnon tutkia tässä tutkielmassa sitä, millaisia jännitteisiä tilanteita erityisherkkyyden erilaisten piirteiden ja varhaiskasvatuksen arjen välillä esiintyy. Jännitteiden kautta voidaan samalla nähdä, millaisia odotuksia lapselle varhaiskasvatuksen arjessa asettuu.

Tutkielman aineiston pohjalta voidaan todeta, että erityisherkkien aikuisten kuvaamana ilmeni jännitteitä ainakin joltakin osin kaikkien erityisherkkyyden osa-alueiden ja varhaiskasvatuksen arjen tilanteiden välillä, kuten kuviossa 4 on havainnollistettu. Tilanteet voitiin jaotella kolmen eri kategorian alle, jotka olivat jännitteet erityisherkin lapsen ja kasvatus- ja opetushenkilöstön välisissä suhteissa, erityisherkin lapsen ja vertaisryhmäläisten välisissä suhteissa sekä erityisherkin lapsen ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön välillä.

Erytyisherkkien haastateltavien ja kasvatus- ja opetushenkilöstön välisissä suhteissa ilmeni jännitteitä tilanteissa, joissa lapsilta odotettiin omatoimista ja reipasta käytöstä sekä muun ryhmän mukana toimimista. On tyypillistä, että varhaiskasvatuksen arjessa arvostetaan lapsen omatoimisuutta, ihannoidaan hänen kykenemistään itsenäiseen toimintaan ja arvioidaan lasta pitkälti hänen sosiaalisen käyttäytymisensä ja sopeutumisensa perusteella (Alasuutari, 2010). Tutkielman tulokset korostavat kuitenkin sitä, että erityisherkkä lapsi kaipaa riittävästi aikaa ja tukea sopeutua erilaisiin arjen tilanteisiin ja vuorovaikutukseen toisten kanssa, kuten Aronkin (2020a; 2020b) on aikaisemmin osoittanut.

Tutkielman aineistossa oli nähtävissä jännitteitä erityisherkan lapsen ja kasvatus- ja opetushenkilöstön välillä lisäksi tilanteissa, joissa henkilöstö ohjasi lasten toimintaa yksipuolisesti määräämällä ja osoitti ymmärtämättömyyttä voimakkaita ruoka-aistimuksia ja tunteenpurkauksia kohtaan. On selvää, että lapsi, joka pohtii asioita syvällisesti eri näkökulmista ja on tietoinen omista ja muiden tarpeista (Aron, 2020b), reagoi voimakkaasti hänen saamaansa kohteluun. Henkilöstön ohjeistukset ilman riittäviä perusteluja jäivät pohdituttamaan tutkielmaan osallistuneita saaden tietyt tilanteet tuntumaan epäreiluilta ja jopa pelottavilta esimerkiksi silloin, kun oli kyse lasten keskinäisten välien selvittämisestä. Tämän voidaan ajatella selittyvän sillä, että mitä enemmän erityisherkkä pohtii menneitä tilanteita ja tapahtumia, sitä voimakkaammaksi ja monisyisemmäksi tunnekokemus muuttuu (Aron, 2020b).

Tutkielmaan osallistuneiden kuvailemista jännitteistä voidaan päätellä, että haastateltavat olisivat kaivanneet perusteltua ohjausta, jossa olisi huomioitu paremmin heidän ärsykeherkkyytensä ja tunnereaktionsa. Päätelmä on samankaltainen kuin tutkimuksessa, jonka mukaan erityisherkkien kognitiivinen ja käyttäytymiseen liittyvä toimintakyky on parempi kannustavassa kasvuympäristössä (Li ym., 2021). Tutkielman tulokset osoittavat myös, että kasvatus- ja opetushenkilöstön tavalla kohdata haastateltavat oli vaikutusta siihen, kuinka he suhtautuivat henkilöstöön ja kokivat aikuiset turvallisina ja lähestyttävänä. Vuorovaikutuksen laadun onkin todettu olevan yksi tärkeimmistä laadun ja lasten emotionaalisen hyvinvoinnin osoittimista varhaiskasvatuksessa (Hännikäinen, 2017). Voidakseen hyvin, erityisherkkä lapsi tarvitsee riittävästi tukea ja mallia negatiivisten tunteiden ja ajatusten käsittelyyn (Lionetti ym., 2022). Tällaisesta tuesta ja mallittamisesta olisi todennäköisesti ollut hyötyä myös haastateltavien kuormittumisen purkamisessa sekä tunnereaktioiden läpikäymisessä. Useampi haastateltavista toi kuitenkin esille, että kasvatus- ja opetushenkilöstöllä ei aina ollut keinoja tai osaamista toimia haastavissa tilanteissa erityisherkkää lasta tukevalla tavalla.

Aineiston analyysissä ilmenneet jännitteiset tilanteet haastateltavien ja vertaisryhmäläisten välisessä kanssakäymisessä liittyivät pääosin lasten eroaviin tarpeisiin ja toimintatapoihin. Esimerkiksi toisten leikkeihin liittyminen saatettiin kokea jännitteisenä, mikäli haastateltavat eivät tunteneet itseään tervetulleeksi tai leikit vaikuttivat liian moniärsykkeisiltä. Sosiaalisten tilanteiden lukuisten

ärsykkeiden onkin todettu kuormittavan erityisherkkää, johtaen jopa tietynlaisten kohtaamisten välttelemiseen (Aron, 2020a). Tässä tutkielmassa esimerkiksi konfliktitilanteita kuvailtiin tapahtumina, joita haluttiin arjessa välttää. Osa haastateltavista kuvaili jännitteitä myös tilanteissa, joissa he antautuivat oman mielikuvituksen tai tunteiden vietäväksi, ja joutuivat toisten lasten ymmärtämättömyyden kohteeksi. Tietynlaista ajatusten kohtaamattomuutta oli nähtävissä arjen tilanteissa myös muutoin tutkielmaan osallistuneiden ja vertaisryhmäläisten välillä. Tuloksilla on yhtymäkohtia löydöksiin, joita on tehty tutkittaessa erityisherkkien ulkopuolisuuden tuntemuksia sekä kokemuksia väärinymmärretyksi tulemisesta (Roxburgh, 2022; Roth ym., 2023). Erityisherkkä ei aina koe tulevansa nähdyksi omana itsenään, erilaisine tarpeineen, ja saattaa sen vuoksi tuntea sosiaalisissa tilanteissa ulkopuolisuutta ja erilaisuutta.

Tutkielmassa esiin nousseet erityisherkkän lapsen ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön väliset jännitteet liittyivät toiminnan epäselviin tavoitteisiin ja struktuurin puutteeseen sekä varhaiskasvatuksen fyysisiin tiloihin. Osa haastateltavista kuvasi lapsijohtoisia tilanteita ahdistavina ja kasvatus- ja opetushenkilöstöltä toivottiin huolellisesti suunniteltua ohjelmaa, jota aikuiset ovat läsnä ohjaamassa. Tästä voidaan päätellä, että selkeät tavoitteet ja struktuuri olisivat tukeneet tutkielmaan osallistuneiden sopeutumista varhaiskasvatusarjen muuttuvissa tilanteissa. Sallivan kasvatustyylin lisäksi juuri struktuurin, ennakoitavuuden ja ohjauksen puutteen on todettu aiheuttavan erityisherkkille lapsille kaikkein eniten haasteita (Lionetti ym., 2022; Li ym., 2022).

Fyysisten tilojen suhteen erityisesti käytössä olevien tilojen ahtaus, huono akustiikka sekä rauhallisten ja hiljaisten tilojen puute aiheuttivat jännitteisiä tilanteita haastateltavien varhaiskasvatusarjessa. Erityisherkkä väsyä ja stressaantuu liiallisesta aistimus- ja tietomäärästä (Aron 2020a; 2020b), jolloin on loogista, että suuri määrä lapsia ahtaissa tiloissa aiheutti erityisherkkille haastateltaville monenlaisia kuormittavia tuntemuksia, kuten tutkielman tuloksista ilmenee. Erityisherkkän psyykkisen terveyden kannalta on tärkeää, että hän kykenee purkamaan ylikuormitusta ja löytää sopivia keinoja huolehtia omasta hyvinvoinnistaan (Roxburgh, 2022). Esimerkiksi rauhallisiin ja hiljaisiin tiloihin vetäytyminen ei kuitenkaan tutkielman aineiston mukaan ollut yleensä haastateltaville mahdollista, vaikka se olisi edistänyt kuormittuneisuuden purkamista päivän aikana.

Tässä tutkielmassa erityisherikän lapsen arkea varhaiskasvatuksessa tutkittiin erityisesti toisen tutkimuskysymyksen kohdalla kriittisestä näkökulmasta, erityisherkkyyden ja arjen tilanteiden välisten jännitteiden kautta. Huomio oli siis tietoisesti niissä kokemusten kuvauksissa, joissa tutkielmaan osallistuneet olivat kokeneet jonkinlaista ristiriitaa omien piirteidensä ja varhaiskasvatuksen arjen eri tilanteiden välillä. Analysoimalla tutkielmassa ilmenneitä jännitteitä voitiin löytää yhtymäkohtia ja täydentää aiemman tutkimuksen pohjalta laadittua listausta oletuksista, joita lapseen liitetään varhaiskasvatuksessa (ks. taulukko 1). Jännitteiden kautta havaitut lapseen liitetyt oletukset on koottu taulukkoon 3. Tämän tutkielman tuloksiin perustuvat lisäykset taulukossa on merkitty alleviivauksella.

Kuten jo aikaisemmin mainittiin, tutkielman löydökset viittaavat siihen, että varhaiskasvatuksessa ihannoidaan lapsen omatoimisuutta ja rohkeutta toimia itsenäisesti arjen eri tilanteissa. Esille nousevat lisäksi lapsen sosiaalisiin taitoihin ja sopeutumiseen liittyvät odotukset sekä vertaisryhmässä että suhteessa kasvatus- ja opetushenkilöstöön. Lapsen odotetaan viihtyvän toisten lasten seurassa ja ymmärtävän vertaisryhmäläisten erilaisia toimintatapoja ja luonteenpiirteitä. Samalla tavalla lapsen odotetaan hyväksyvän myös varhaiskasvatuksen aikuiset ja heidän erilaiset toiminta- ja ohjaustapansa. Ristiriitatilanteissa lapsen tulisi sietää erimielisyyksiä ja kyetä toimimaan avoimesti ja rohkeasti keskustelemalla.

Tässä tutkielmassa vuorovaikutukseen liittyvien oletusten lisäksi korostuivat aikaisempaa tutkimusta selkeämmin erilaiset varhaiskasvatuksen toimintaympäristön tuottamat normit. Tulosten perusteella voidaan todeta esimerkiksi, että ideaalitalanteessa varhaiskasvatuksessa olevan lapsen oletetaan sopeutuvan sekä aikuis- että lapsijohtoiseen ryhmän toimintaan ja käytössä oleviin fyysisiin tiloihin ilman liiallista kuormittumista. Lapsen tulisi myös sietää varhaiskasvatuksen äänimaailmaa ja muita aisteja kuormittavia tekijöitä ilman voimakkaita tunteenpurkauksia. Tutkielman tulosten mukaan vaikuttaa lisäksi siltä, että lapsen odotetaan purkavan varhaiskasvatuspäivän aikana kertyvää kuormitusta samalla, kun hän osallistuu aktiivisesti ryhmän toimintaan.

TAULUKKO 3. Varhaiskasvatuksen ulottuvuudet ja oletukset tavallisesta lapsesta erityisherkkien aikuisten kokemusten pohjalta (täydentäen Alasuutari, 2010; Alasuutari & Alasuutari, 2011; Alasuutari & Markström, 2011 alleviivatuilla lisäyksillä)

Kuvausulottuvuudet	”Tavallinen” lapsi
Lapsi varhaiskasvatuksen arkisissa käytännöissä ja toimintaympäristössä	<ul style="list-style-type: none"> - Noudattaa varhaiskasvatuksen rutiineja ja sääntöjä. - On omatoiminen, itsenäinen ja <u>rohkea</u>. <u>Kykenee tarvittaessa toimimaan huomion kesipisteenä.</u> - Hallitsee oman kehonsa ja tunnistaa sen tarpeita, kertoen niistä aikuiselle <u>ilman voimakkaita tunteenpurkauksia.</u> - <u>Kykenee toimimaan arjessa myös ilman selkeitä tavoitteita ja struktuuria.</u> - <u>Sietää varhaiskasvatuksen aistikuormitusta ja jatkuvaa sosiaalista kanssakäymistä.</u> - <u>Purkaa päivän aikana kertynyttä kuormitusta toimien samalla osana ryhmää.</u> - <u>Sopeutuu käytössä oleviin varhaiskasvatuksen fyysisiin tiloihin.</u>
Lapsi suhteissa varhaiskasvatuksen kasvatusta ja opetushenkilöstöön	<ul style="list-style-type: none"> - Tulee mielellään päiväkotiin ja hyväksyy varhaiskasvatuksen henkilöstön. - Ei pyri omimaan aikuista itselleen eikä kiinnity aikuisiin liian voimakkaasti. - On kiinnostunut ohjatusta toiminnasta ja osallistuu kaikkiin ryhmän yhteisiin aktiviteetteihin. - Toimii aikuisen ohjauksen ja määräyksen mukaisesti, <u>aikuisen toimintatavat hyväksyen.</u>
Lapsi vertaissuhteissa	<ul style="list-style-type: none"> - Hakeutuu muiden lasten seuraan ja viihtyy heidän kanssaan. - Leikkii monipuolisesti erilaisia leikkejä <u>erilaisten lasten kanssa.</u> - <u>Ymmärtää vertaisryhmäläisten erilaisia toimintatapoja ja luonteenpiirteitä.</u> - <u>Sietää konflikteja ja selvittää riitatilanteet rohkeasti keskustelemalla.</u> - <u>Säilyttää tasapainon oman sisäisen maailman ja ulkoisten vaatimusten välillä.</u>

6.2 Eettisyys, uskottavuus ja luotettavuus

Eettiset kysymykset kulkevat mukana tutkimuksen teon jokaisessa vaiheessa (Kuula, 2011). Tutkijan on ymmärrettävä tutkimusprosessin eri vaiheissa, mitä hän tekee, sillä jokainen tutkimus sisältää omat eettiset haasteensa, jotka tutkijan on tiedostettava yleisistä ohjeista riippumatta (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Osaan ongelmista löytyy selkeät ohjeistukset, säännöt ja toimintaohjeet, mutta silti tutkijan täytyy tapauskohtaisesti osata etsiä omaan tilanteeseensa sopivimmat ratkaisut (Kuula, 2011). Eettisesti hyvä tutkimus vaatii tieteellistä osaamista ja hyviä käytäntöjä tiedeyhteisössä, tutkimuksen suorittamisessa sekä suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan (Kuula, 2011).

Tätä tutkielmaa tehdessä kiinnitettiin jatkuvasti huomiota siihen, että tutkielman teossa toteutuvat tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) antamat ohjeet hyvistä tieteellisistä käytännöistä. Käytännöillä tarkoitetaan menettelytapoja, joilla huolehditaan hyvän tieteellisen käytännön toteutumisesta tutkimuksen teon alusta loppuun asti ja sen peruseriaatteita ovat luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto (TENK, 2023). Näiden periaatteiden lisäksi tutkielmaa tehtäessä huolehdittiin myös henkilöiden luottamuksesta tutkijoihin ja tieteeseen, mikä on ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen peruslähtökohta (TENK, 2019).

Tutkija tekee eettisiä valintoja jo päättyessään, mitä hän lähtee tutkimaan. Eettisesti tärkeää on todeta, millä perusteilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimusta tehdään (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Tämän tutkielman aihe kiinnosti tutkielman tekijää erityisen paljon oman erityisherikän läheisen vuoksi. Tutkielman tekijä on lisäksi työskennellyt ja työskentelee tälläkin hetkellä varhaiskasvatuksessa ja omaa tätä kautta kosketuspintaa aiheeseen. Tutkimusaihe valittiin, jotta erityisherkkien omakohtaiset kokemukset varhaiskasvatuksesta pääsisivät esille ja avaisivat sitä kautta uusia näkökulmia erityisherkkien lasten kohtaamiseen ja tukemiseen varhaiskasvatuksen arjessa.

Tutkielman lähtökohtana oli alusta asti kunnioittaa tutkittavien ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta sekä välttää vahinkoa ja suojata tutkielmaan osallistuvien yksityisyyttä. Nämä kaikki ovat keskeisiä eettisiä periaatteita ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa (TENK, 2019; Kuula, 2011; EECERA, 2016). Tutkielmaan osallistuminen oli täysin vapaaehtoista ja osallistujat perehdytettiin

sekä kirjallisesti että suullisesti tutkielman aiheeseen ja tietosuojakäytäntöihin ennen tietojen keräämistä. Tutkielmaprosessia varten tehtiin aineistonhallintasuunnitelma, jonka avulla huolehdittiin siitä, että kerätyt tiedot on tallennettu, suojattu ja varastoitu asianmukaisesti. Haastattelun aineistoa sellaisenaan käsitteli ainoastaan tutkielman tekijä ja kaikki tallenteet ja ääninauhat hävitettiin kokonaisuudessaan heti litteroinnin jälkeen.

Tutkielman aineisto kerättiin haastattelujen kautta. Erityisherkillä on usein sisäinen tarve tulla ymmärretyksi ja hyväksytyksi (Aron, 2020a; Honkavaara, 1958). Tämä otettiin huomioon tutkielman eettisyyden näkökulmasta. Sensitiivisiä aiheita käsiteltäessä tärkeänä voidaan pitää kohtaamista, kuuntelemista ja turvallisen puheympäristön luomista (Luomanen & Nikander, 2017). Kaikkia edellä mainittuja pidettiin tärkeinä myös tämän tutkielman haastattelutilanteissa. Lisäksi hyvän tutkimuseetiikan mukaisesti kiinnitettiin huomiota siihen, että jokaista tutkielmaan osallistunutta kohdeltiin oikeudenmukaisesti, arvokkaasti ja ennakkoluulottomasti (EECERA, 2016).

Laadullista aineistoa analysoitaessa materiaali pitää sisällään yksilöllistä tietoa ja ainutlaatuisia kokemuksia. Haastatteluissa esille tulleet aiheet saattavat olla tutkielmaan osallistuneille arkaluontoisia, jolloin on syytä huolehtia entistä tarkemmin vastaajien tunnistamattomuudesta ja anonymiteetin säilymisestä (Cohen ym., 2018). Tähän tutkielmaan osallistuneiden henkilöllisyys suojattiin tarkasti siten, että yksittäistä vastaajaa ei voi tunnistaa tutkielman tuloksista tai raportoinnista. Raportoinnissa pyrittiin selkeyteen, huolellisuuteen ja johdonmukaisuuteen ja siinä arvostettiin sekä haastateltavien yksilöllisiä näkemyksiä että aikaisempaa tutkimusta.

Laadullisen tutkimuksen tärkeimpänä tavoitteena voidaan pitää mahdollisimman rikkaan ja syvän käsityksen saavuttamista tutkittavana olevasta ilmiöstä (Puusa & Julkunen, 2020). Eettisten ratkaisujen lisäksi tutkimuksen laadukkuuteen vaikuttaa oleellisesti sen luotettavuus ja uskottavuus (Juuti & Puusa, 2020b). Käsitteitä on haastavaa määritellä yksiselitteisesti, mutta uskottavuudella voidaan tarkoittaa sitä, kuinka hyvin lukijat pitävät tutkimustuloksia tosina ja luottavat siihen, että aineisto on kerätty, analysoitu ja raportoitu asianmukaisesti, huolellisesti ja totuudenmukaisesti (Puusa & Julkunen, 2020). Luotettavuus taas kuvaa sitä, kuinka vakuuttavasti tutkija osaa perustella omaa osaamistaan ja ratkaisujaan tutkimuksen eri vaiheissa,

tutkimuskysymysten ratkaisemiseksi (Puusa & Julkunen, 2020). Luotettavuuteen liittyy myös tutkijan kyky kuvata tutkimuksen eteneminen läpinäkyvästi sellaisena, kuin se on toteutunut (Puusa & Julkunen, 2020).

Tämä tutkielma pyrittiin tekemään alusta asti tarkasti, avoimesti ja eri tutkimusvaiheita kriittisesti arvioiden. Tutkimusprosessi yritettiin kuvailla ja raportoida mahdollisimman tarkasti, jotta lukijan on mahdollista seurata tutkielman tekijän päättelyä ja tehtyjä ratkaisuja. Tutkielmaproessin eri vaiheisiin käytettiin paljon aikaa, jotta ne voitiin suorittaa parhaan mahdollisen tiedon ja osaamisen mukaisesti.

Tutkielmaproessin alussa perehdyttiin kattavasti tutkittavaan kohdeilmiöön eli erityisherkkyyteen ja sen erilaisiin tutkimuslinjoihin. Tutkielmassa päädyttiin hyödyntämään Aronin & Aronin aistitiedon käsittelyn herkkyyttä. Teoria on selkeä, sovellettavissa käytäntöön ja sitä tukee laaja ja monipuolinen tieteellinen tutkimus. Vaikka erityisherkkyydessä ei ole kyse diagnoosista, vaan omasta arvioista ja kokemuksesta, tarvittiin tutkielman luotettavuuden ja uskottavuuden näkökulmasta täsmällinen määritelmä erityisherkkyydestä, jotta tutkielmaan osallistuneiden rajaaminen oli mahdollista. Rajaaminen suoritettiin neljän piirteen avulla, jotka liitetään aistitiedon käsittelyn herkkyyteen. Erityisherkkyyteen liittyvän tutkimuksen lisäksi tutkielmaa varten perehdyttiin monipuolisesti myös aikaisempaan tutkimukseen varhaiskasvatuksen lapsikäisyyksistä.

Tutkimuksen tekijällä on tutkittavasta aiheesta aina jonkinlainen esiyymmärrys, joka ohjaa hänen ajatteluansa ja tiedonhankintaansa (Aaltio & Puusa, 2020). Kuten jo aiemmin mainittiin, myös tämän tutkielman tekijällä on aikaisempaa kosketuspintaa erityisherkkyyteen. Laadullisen tutkimuksen uskottavuutta vahvistaa se, että tutkija tiedostaa tutkimusprosessin aikana omat subjektiiviset näkemyksensä ja arvonsa, jotka voivat vaikuttaa tutkimuksen kulkuun ja tuloksiin (Aaltio & Puusa, 2020). Tässä tutkielmassa aihetta pyrittiin lähestymään mahdollisimman neutraalisti ja objektiivisesti, kuitenkin tiedostaen, että tutkielman tekijän esiyymmärryksen vaikutuksia tulee arvioida prosessin eri vaiheissa. Esiyymmärryksen vaikutukseen kiinnitettiin erityistä huomiota haastattelutilanteissa ja aineistoa analysoitaessa. Omakohtaisten kokemusten jakamatta jättäminen ei kuitenkaan ollut tutkielman tekijälle helppoa haastattelutilanteissa, joissa haastateltavien kuvailemat varhaiskasvatuksen arjen tilanteet resonoivat vahvasti. Toisaalta laadullisessa

haastattelututkimuksessa voidaan ajatella, että mitä syvempi dialogi haastattelijan ja haastatellun välille syntyy, sitä rikkaammaksi muodostuu myös tutkittava aineisto (Hirsjärvi & Hurme, 2011). Se, että tutkielman tekijä osoitti haastattelujen aikana omakohtaista ymmärrystä haastateltavia ja heidän kokemuksiin kohtaan, voidaan nähdä toimivan dialogin kannalta hyvänä asiana.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on tärkeää pohtia valittujen metodien ja analyysitapojen sopivuutta tutkittavaan ilmiöön ja asetettuihin tavoitteisiin nähden (Aaltio & Puusa, 2020). Tämän tutkielman metodologisia ratkaisuja ja niihin liittyviä valintoja on esitelty aikaisemmin, tutkielman toteutuksen kuvauksen yhteydessä. Osaksi strukturoitu haastattelu toimi tutkielman aineistonkeruumenetelmänä onnistuneesti, sillä se ohjasi haastateltavia tutkielman kannalta oleellisten aiheiden pariin, korostaen kuitenkin haastateltavien omia kokemuksia ja heidän niille antamia merkityksiä. Haastattelurunko pyrittiin laatimaan mahdollisimman selkeäksi, mutta jälkeenpäin voidaan todeta, että kysymykset olisivat voineet olla vieläkin selkeämmät erityisesti toisen tutkimuskysymyksen osalta. Haastattelurunkoa oli onneksi mahdollista täydentää haastattelun aikana lisäkysymyksiin. Tutkielman tekijän vähäisen haastattelukokemuksen takia tarkentavia lisäkysymyksiä ei kuitenkaan välttämättä ole osattu esittää oikeassa kohdassa, jolloin on mahdollista, että jotain tutkimuskysymysten kannalta oleellista on jäänyt haastattelutilanteessa huomioimatta.

Tämän tutkielman tarkoituksena oli tuoda esille haastateltavien subjektiivisia varhaiskasvatuskokemuksia heidän lapsuudestaan. Haasteita kokemusten kuvailemiselle aiheutui siitä, että tapahtumista oli ehtinyt kulua melko paljon aikaa. Osa haastateltavista muisti varhaiskasvatusajastaan paljon konkreettisia tilanteita, osa vähemmän. Haastattelututkimuksen luotettavuuden kannalta on olennaista pohtia, onko tutkija ymmärtänyt, mitä haastateltava on tarkoittanut kokemusta kuvaillaessaan ja kuinka hyvin tutkija on sen jälkeen kyennyt sanallisesti ilmaisemaan ymmärtämänsä, eli luomaan rekonstruktion tutkittavan kokemuksesta (Latomaa, 2008). Ymmärryksen saavuttamisen voidaan ajatella riippuvan tutkijan ja tutkittavan vuorovaikutuksen toimivuudesta (Latomaa, 2008), jonka voidaan ainakin tutkielman tekijän näkökulmasta arvioida olleen sujuvaa jokaisen tutkielmaan osallistuneen kanssa.

Laadullisessa tutkimuksessa paljon käytetty sisällönanalyysi mahdollisti tässä tutkielmassa aineiston monipuolisen tarkastelun. Tutkielman analyysi ja sen vaiheet sekä tulosten tarkastelu johtopäätöksineen pyrittiin tekemään yksityiskohtaisesti ja perustellusti. Raportointiin haluttiin sisällyttää paljon lainauksia aineistosta, jotta haastateltujen ääni nousee kuuluviin ja lukijan on mahdollista seurata tutkielman tekijän päättelyä ja tulkintaa. Sitaateilla on merkitystä myös dokumentoinnin kannalta, vaikka yksittäiset lainaukset sellaisenaan eivät vielä todista mitään tieteellisesti (Aaltio & Puusa, 2020).

Tämän laadullisen tutkielman aineisto rakentui kymmenestä haastattelusta, joten sen tuloksista ei voida tehdä kattavia yleistyksiä suuremmalle väestölle. Siihen ei tutkielmalla pyrittykään, koska kyseessä on laadullinen tutkimus, joka harvoin tuottaa tilastollisesti yleistettäviä tuloksia (Hirsjärvi & Hurme, 2011; Aaltio & Puusa, 2020). Sen sijaan tutkielmassa esiteltiin haastateltavien käsityksiä ja kokemusmaailmaa ja tuotettiin osuvaa, hyödyllistä ja ymmärrystä lisäävää tietoa tutkittavasta ilmiöstä, kuten laadullisessa tutkimuksessa on tavoitteena (Aaltio & Puusa, 2020).

6.3 Johtopäätökset ja jatkotutkimusideat

Eryysherkkyydellä tarkoitetaan hermoston tavallista herkempää reagoitua ja aistiärsykkeiden syvällistä prosessointia. Se ei ole diagnosoitava ominaisuus, mutta on olemassa tutkittua tieteellistä näyttöä siitä, että erityysherkkyyt on todellista ja sitä ilmenee noin 15–20 prosentilla väestöstä (Aron, 2020a; Aron, 2020b). Tämän tutkielman tulokset osoittavat, että erityysherkkyyden erilaisia piirteitä voidaan selvästi havaita varhaiskasvatuksen arjessa. Tulosten perusteella voidaan todeta myös, että lapsen piirteiden ja useiden arjen tilanteiden ja odotusten välille muodostuu jännitteitä, mikäli piirteitä ei tunnisteta, tai niihin ei osata suhtautua oikealla, lasta tukevalla tavalla.

Vaikka erityysherkkyydessä on kyse vähemmistön ominaisuudesta, osallistuu varhaiskasvatukseen jatkuvasti erityysherkkiä lapsia, jotka tutkielmaan osallistuneiden tavoin saattavat arjessa kokea monenlaista kuormitusta ja esimerkiksi väärinymmärretyksi tulemistä. Jotta lapsen piirteet voivat arjessa tulla huomatuksi ja ymmärretyksi, tarvitaan kasvatus- ja opetushenkilöstön riittävä perehtymistä erityysherkkyyteen. Kuten tutkielmassa on jo aiemmin tuotu esille,

vaikuttavat vanhempien suhtautumisen lisäksi kasvuympäristö ja sen asenteet ratkaisevasti siihen, muodostuuko herkkydestä ihmiselle haaste vai voimavara (Aron, 2020a). Tutkielman haastateltujen kokemuksista voidaan päätellä, että erityisherkkä lapsi hyötyy sensitiivisestä ja perustellusta kasvatuksesta, jonka kautta hän voi kokea luottamusta kasvatus- ja opetushenkilöstön tuen ja huolenpidon laatuun. Liian autoritäärisessä kasvuilmapiirissä lapsi ei uskalla kyseenalaistaa aikuisten toimintaa, vaan saattaa kokea sen ihmetystä herättävänä ja jopa pelottavana.

Erytyisherkkyyden eri piirteissä on paljon hyvää, mutta niin kuin tutkielman tulokset osoittavat, se myös altistaa lapsen hermostoa ylikuormittumaan. Jokaisella on omat rajansa sille, miten paljon tietoa tai ärsykeitä kykenee kerralla vastaanottamaan, ja erityisherkillä rajat tulevat vastaan muita nopeammin (Aron, 2020a). Varhaiskasvatuksessa arki sisältää paljon erilaisia ärsykeitä, mikä on ilmeistä, kun toimitaan pääosin suuressa ryhmässä. Tutkielmaan osallistuneista monet toivat esille tarvinneensa aikaa ja mahdollisuuksia kuormituksen purkamiseen varhaiskasvatuspäivän aikana.

Erytyisherkkään psyykkisen hyvinvoinnin kannalta lepo ja hetket omassa rauhassa ovat arjessa oleellisia, ja niitä tulisi päivän aikana mahdollistaa osana varhaiskasvatuksen normaalia toimintaa. Ihanteellisinta olisi, että rauhallisten tilojen tarve huomioitaisiin jo lähtökohtaisesti varhaiskasvatuksen tilasuunnittelussa. Tärkeää on huomioida myös, että erityisherkkä lapsi ei välttämättä tunnista itsessään kuormittuneisuutta ja ylivirittyneisyyttä, vaan tarvitaan kasvatus- ja opetushenkilöstön apua tuntemusten tiedostamisessa ja yksilöllisesti toimivien purkamiskeinojen suunnittelemisessa ja toteuttamisessa. Ilman aikuisen tukea jatkuvat ärsykkeet ja niiden syvällinen käsittely voivat jopa lamauttaa lapsen toimintakyvyn, kuten tutkielman aineistossa nousi esille.

Tavallista näkyvämpi ärsykeherkkyys ja tunnereaktiot saattavat luoda erityisherkkälle itselleen sekä muille vaikutelman, että hän on jollakin tavalla riittämätön tai erilainen kuin muut (Aron 2020a). Myös tähän tutkielmaan osallistuneet erityisherkkät kuvailivat haastatteluissa tilanteita, joissa he kokivat heille ominaisten toimintatapojensa olleen ristiriidassa sen kanssa, millaista toimintaa heiltä odotettiin. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa korostetaan sellaisen kulttuurin luomista, jossa jokainen saa toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena itsenään, osana yhteisöä (Opetushallitus, 2022).

Pedagogisen toiminnan perustana pidetään lapsuuden merkityksen ymmärtämistä, yleistä tietämystä lasten kehityksestä, kasvusta ja oppimisesta sekä jokaisen lapsen yksilöllistä tuntemista (Opetushallitus, 2022). Tutkielman tulosten perusteella näyttää kuitenkin siltä, että lapsen yksilöllisten piirteiden huomioimisen ohella taustalla vaikuttaa vahvasti myös institutionaalisesti rakentuneet oletukset, joihin lapsen odotetaan varhaiskasvatuksessa sopeutuvan. Erityisherkkien ja kaikkien muidenkin lasten hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että kasvatus- ja opetushenkilöstö tiedostaa tällaisten mahdollisten ideaalien olemassaolon ja pohtii niiden merkitystä omassa varhaiskasvatustyössään.

Varhaiskasvatuksella on monen lapsen elämässä suuri rooli, ja erityisherkkien lapsen kohdalla sen voidaan ajatella olevan vielä tavanomaista suurempi, niin hyvässä kuin pahassa. Liian suppea käsitys varhaiskasvatuksen ”tavallisesta” lapsesta johtaa siihen, että lapsen yksilölliset tarpeet jäävät huomioimatta. Tämän takia esimerkiksi lapsi, joka tarvitsee tukea itsenäisessä toiminnassa tai jolla on erilaisia oppimistarpeita, saatetaan virheellisesti tulkita ongelmalliseksi tai häiriötekijäksi muulle ryhmälle (Siippainen ym., 2022). Sen sijaan, että arkea yritettäisiin muokata paremmin lapsen tarpeita vastaavaksi, lasta yritetään sopeuttaa toimimaan muun ryhmän mukana, kuten tutkielman haastatteluissa tuli esille. Ympäristön odotukset voivat luoda lapselle kuvaa, että hän ei riitä omana itsenään, jolloin arjen tilanteilla on vaikutusta lapsen itsetunnon ja omakuvan rakentumiseen. Aikuisten suhtautumistavoilla ja käytännöillä on aikaisemminkin todettu olevan vaikutusta siihen, kuinka lapset itseään määrittelevät (Lämsä ym., 2017). Tämänkin tutkielman aineiston mukaan erityisherkkä lapsi on hyvin tietoinen häneen kohdistuneista odotuksista, ja saattaa yrittää sietää niitä oman jaksamisensa kustannuksella. Lasten moninaisuuden ymmärtäminen ja arvostaminen arjessa on oleellista heidän kokonaisvaltaisen kehityksensä ja hyvinvointinsa edistämiseksi sekä aidosti hyväksyvän toimintaympäristön luomiseksi.

Varhaiskasvatuksen perusteissa nostetaan vahvasti esille lapsen osallisuus. Jokaisella lapsella ajatellaan olevan oikeus kuulua ryhmään, osallistua yhteisiin aktiiviteetteihin ja kasvaa vahvuuksien ja positiivisten oppimiskokemusten tukemana, yhdessä muiden kanssa (Opetushallitus, 2022). Tämän tutkielman tuloksista voidaan havaita, että varsinkin introvertit

erityisherkkät kuormittuvat ryhmässä toimimisesta ja tarkkailevat sitä mielummin etäämmältä. Erityisherkkien kohdalla onkin tärkeää pohtia, kuinka heidän osallisuutensa ryhmässä voi toteutua ilman, että heitä painostetaan toimimaan liikaa vasten omia luontaisia toimintatapojaan. Tärkeäksi saattaa nousta esimerkiksi lapsen mukana olon mahdollistaminen omalla sivusta seurailevalla tavalla varmistaen, että hän saa kuitenkin positiivisia kokemuksia yhteenkuuluvuudesta ja merkityksestä ryhmän jäsenenä (Nivala, 2021). Aito lasten osallisuuden toteutuminen vaatii uudenlaista pedagogista lähestymistä ja edellyttää osallisuuden eri näkökulmien tietoista tarkastelua ja yhteistä pohdintaa (Sevón ym., 2021).

Tutkielman tuloksista voidaan päätellä, että erityisherkkä lapsi kaipaa varhaiskasvatuksen arjessa riittävästi aikaa käsitellä ympäristön tapahtumia ja muutoksia. Hän tarvitsee lisäksi aikuisen tukea vuorovaikutustilanteissa ei-erityisherkkien vertaisryhmäläisten kanssa. Ilman ympäristön riittävää tukea ja ymmärrystä erityisherkkä saatetaan nähdä arkana, ujona, heikkona ja epäsosiaalisena (Aron, 2020a). Kuten tutkielman aineistosta on huomattavissa, erityisherkkä muistaa erityisesti jollain tavalla jännitteisiä lapsuudentapahtumia vielä vuosikymmentenkin kuluttua. Sillä, miten lapsi varhaislapsuudessa kohdataan, on todettu olevan yhteyttä erityisherkkän elämäntyytyväisyyteen myös aikuisena (Booth ym., 2015). Tämän vuoksi on ollut merkittävää tutkia sitä, millaisia kokemuksia erityisherkillä aikuisilla on heidän omasta varhaiskasvatusajastaan.

Tässä tutkielmassa huomio on kiinnitetty niihin jännitteisiin varhaiskasvatuksen arjen tilanteisiin, joissa haastateltavien erityisherkkyyden piirteet ovat näyttäytyneet jollakin tavalla negatiivisessa valossa. Tämän vastapainoksi olisi tärkeää tutkia lisää myös erityisherkkyyden positiivisia piirteitä ja niiden hyödyntämistä ja vahvistamista varhaiskasvatuksen arjessa. Mielenkiintoista olisi tutkia lisäksi tarkemmin, millaisia vaikutuksia varhaiskasvatuskokemuksilla on ollut erityisherkillä myöhäisemmässä elämässä.

Erityisherkkyyden tutkimus on tieteellisellä mittapuulla vielä nuorta ja sitä on laadullisesti tehty hyvin vähän. Tästä syystä tämä tutkielma haluttiin toteuttaa laadullisena. Laadulliset tutkimustulokset voivat auttaa ymmärtämään erityisherkkyyttä entistä monimuotoisemmin ja käytännönläheisemmin. Tässä tutkielmassa käytössä ollut tutkimusasetelmaa voisi tulevaisuudessa

hyödyntää tutkimalla erityisherkkien aikuisten kouluaikaisia kokemuksia. Tutkielman haastatteluissa nousi useampaan kertaan esille, että erityisherkin näkökulmasta koulumaailma koettiin vielä varhaiskasvatusta kuormittavampana.

Tämän tutkielman osallistujat muistelivat omia varhaiskasvatuskokemuksiaan melko pitkänkin ajan taakse. Haastatteluissa esille nousseet arjen tilanteet ovat silti edelleen ajankohtaisia ja tutkielman tekijän tunnistettavissa nykyvarhaiskasvatuksen arjessa. Kiinnostavaa olisi kuitenkin tehdä tämän tutkielman kaltainen tutkimus myös nuorille erityisherkillä, joilla varhaiskasvatuksesta on kulunut vasta vähän aikaa. Uuden näkökulman jatkotutkimuksen tekoon toisi lisäksi poikien ja miesten kutsuminen haastateltavaksi. Miehiä syntyy erityisherkinä yhtä paljon kuin naisiakin, mutta herkkyyden on todettu ilmenevän eri tavalla naisissa ja miehissä, osaksi yhteiskunnan normien vuoksi (Aron, 2020a). Olisi mielenkiintoista tietää, millaisia varhaiskasvatuskokemuksia erityisherkillä miehillä on, ja ovatko heidän mahdollisesti arjessa kokemansa jännitteet samansuuntaisia kuin tämän tutkielman haastateltavilla.

LÄHTEET

- Aaltio, I. & Puusa, A. (2020). Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s.177–188). Gaudeamus.
- Acevedo, B. P., Aron, E. N., Aron, A., Sangster, M., Collins, N., & Brown, L. L. (2014). The highly sensitive brain: an fMRI study of sensory processing sensitivity and response to others' emotions. *Brain and Behavior*, 4(4), 580–594. <https://doi.org/10.1002/brb3.242>
- Airaksinen, A., & Satri, J. (2021). Herkkyys ja yksilölliset olemisen kehykset. *Sosiaalipedagoginen Aikakauskirja*, 22, 63–84. <https://doi.org/10.30675/sa.103222>
- Alanen, L. (2009). Johdatus lapsuuden tutkimukseen. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.), *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta* (s.9–30). Vastapaino.
- Alasuutari, M. (2009). Kasvatusinstituutiot lapsuuden rakentajina. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.), *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta* (s.54–69). Vastapaino.
- Alasuutari, M. (2010). Suunniteltu lapsuus: keskustelut lapsen varhaiskasvatuksesta päivähoidossa. Vastapaino.
- Alasuutari, M. & Alasuutari, P. (2011). Sinun lapsesi ei ole sinun. Teoksessa M. Satka, L. Alanen, T. Harrikari & E. Pekkarinen (toim.), *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta* (29–60). Vastapaino.
- Alasuutari, M. & Karila, K. (2009). Lapsuuden ja lapsen tulkinnat lapsikohtaisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.), *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta* (s.70–88). Vastapaino.
- Alasuutari, M., & Markström, A.-M. (2011). The Making of the Ordinary Child in Preschool. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 55(5), 517–535. <https://doi.org/10.1080/00313831.2011.555919>

- Aron, E. N., & Aron, A. (1997). Sensory-Processing Sensitivity and Its Relation to Introversion and Emotionality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(2), 345–368. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.73.2.345>
- Aron, E. N. (2020a). *Erityisherkkä ihminen*. Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Aron, E.N. (2020b). *Erityisherkkä lapsi*. Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Aron, E. N (2020c). *The Highly Sensitive Person: How To Thrive When The World Overwhelms You*. Citadel Press Inc., U.S.
- Aron, E.N. (2011). *Psychotherapy and the highly sensitive person: improving outcomes for that minority of people who are the majority of clients*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203879085>
- Aron, E. N., Aron, A., & Davies, K. M. (2005). Adult Shyness: The Interaction of Temperamental Sensitivity and an Adverse Childhood Environment. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 31(2), 181–197. <https://doi.org/10.1177/0146167204271419>
- Aron, E. N., Aron, A., & Jagiellowicz, J. (2012). Sensory Processing Sensitivity: A Review in the Light of the Evolution of Biological Responsivity. *Personality and Social Psychology Review*, 16(3), 262–282. <https://doi.org/10.1177/1088868311434213>
- Assary, E., Zavos, H. M. S., Krapohl, E., Keers, R., & Pluess, M. (2021). Genetic architecture of Environmental Sensitivity reflects multiple heritable components: a twin study with adolescents. *Molecular Psychiatry*, 26(9), 4896–4904. <https://doi.org/10.1038/s41380-020-0783-8>
- Belsky, J., & Pluess, M. (2009). Beyond Diathesis Stress: Differential Susceptibility to Environmental Influences. *Psychological Bulletin*, 135(6), 885–908. <https://doi.org/10.1037/a0017376>
- Bertram, T., Formosinho, J., Gray, C., Pascal, C., & Whalley, M. (2016). EECERA ethical code for early childhood researchers. *European Early Childhood Education Research Journal*, 24(1), iii–xiii. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2016.1120533>
- Bianca P. Acevedo, Elaine N. Aron, Arthur Aron, Tracy Cooper, & Robert Marhenke. (2023). Sensory processing sensitivity and its relation to sensation seeking. *Current Research in Behavioral Sciences*, 4, 100100–. <https://doi.org/10.1016/j.crbeha.2023.100100>

- Booth, C., Standage, H., & Fox, E. (2015). Sensory-processing sensitivity moderates the association between childhood experiences and adult life satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 87, 24–29.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.07.020>
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2018). *Research Methods in Education*. Routledge, Taylor & Francis Group.
- Ellis, B. J., Boyce, W. T., Belsky, J., Bakermans-Kranenburg, M. J., & van Ijzendoorn, M. H. (2011). Differential susceptibility to the environment: An evolutionary–neurodevelopmental theory. *Development and Psychopathology*, 23(1), 7–28.
<https://doi.org/10.1017/S0954579410000611>
- Elo, S. & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107–115. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- Emilson, A., & Folkesson, A.-M. (2006). Children’s participation and teacher control. *Early Child Development and Care*, 176(3–4), 219–238.
<https://doi.org/10.1080/03004430500039846>
- Eskola, J. (2018). Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s. 209–231). PS-kustannus.
- Fingeroos, O. & Haanpää, R. (2006). Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa O. Fingeroos, R. Haanpää, A. Heimo & U-M. Peltonen (toim.), *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä* (s. 25–48). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Fingeroos, O. & Peltonen, U-M. (2006). Muistitieto ja tutkimus. Teoksessa O. Fingeroos, R. Haanpää, A. Heimo & U-M. Peltonen (toim.), *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä* (s. 7–24). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Gerstenberg, F. X. R. (2012). Sensory-processing sensitivity predicts performance on a visual search task followed by an increase in perceived stress. *Personality and Individual Differences*, 53(4), 496–500.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2012.04.019>

- Golonka, K., & Gulla, B. (2021). Individual Differences and Susceptibility to Burnout Syndrome: Sensory Processing Sensitivity and Its Relation to Exhaustion and Disengagement. *Frontiers in Psychology, 12*, 751350–751350. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.751350>
- Graneheim, U. H., Lindgren, B.-M., & Lundman, B. (2017). Methodological challenges in qualitative content analysis: A discussion paper. *Nurse Education Today, 56*, 29–34. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2017.06.002>
- Greven, C. U., Lionetti, F., Booth, C., Aron, E. N., Fox, E., Schendan, H. E., Pluess, M., Bruining, H., Acevedo, B., Bijttebier, P., & Homberg, J. (2019). Sensory Processing Sensitivity in the context of Environmental Sensitivity: A critical review and development of research agenda. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews, 98*, 287–305. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2019.01.009>
- Heiskanen, H. (2016). Herkkyyden voima. Opas omannäköiseen elämään. OrigoNova.
- Heiskanen, N., Alasuutari, M., & Vehkakoski, T. (2018). Positioning children with special educational needs in early childhood education and care documents. *British Journal of Sociology of Education, 39*(6), 827–843. <https://doi.org/10.1080/01425692.2018.1426443>
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2011). Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus.
- Honkavaara, S. (1958). The Color and form Reaction as a Basis of Interpersonal Relationships. *The Journal of Psychology, 46*(1), 33–38. <https://doi.org/10.1080/00223980.1958.9916266>
- Hyvärinen, M. (2017). Haastattelun maailma. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 11–45). Vastapaino.
- Hännikäinen, M. (2017). Kasvattajan pedagoginen herkkyyden ja pienten lasten emotionaalinen hyvinvointi päiväkotiryhmissä. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti: NMI-Bulletin, 27*(1), 54–63. <https://bulletin.nmi.fi/2019/02/01/kasvattajan-pedagoginen-herkkyyden-ja-pienten-lasten-emotionaalinen-hyvinvointi-paivakotiryhmissa/>
- Jagiellowicz, J., Xu, X., Aron, A., Aron, E., Cao, G., Feng, T., & Weng, X. (2011). The trait of sensory processing sensitivity and neural responses to

- changes in visual scenes. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 6(1), 38–47. <https://doi.org/10.1093/scan/nsq001>
- Jokinen, A. (2021). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat. Teoksessa J. Vuori (toim.), *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus>
- Juhila, K. (2021). Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa J. Vuori (toim.), *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus>
- Juuti, P. & Puusa, A. (2020a). Johdanto. Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan? Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 9–19). Gaudeamus.
- Juuti, P. & Puusa, A. (2020b). Johdanto. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s.173–176). Gaudeamus.
- Koskihaara, N., Mäki, M., & Schwartz, E. (2018). Sinnikkään ja itsenäisen koululaisen muotokuva – koulukulttuurin ja koulunkäynnin muutoksia yhden suvun muisteluaineiston valossa. *Kasvatus & Aika*, 12(4), 54–75. <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/76615>
- Kuula, A. (2011). Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino.
- Kähkönen, J. E., Lionetti, F., Castelli, L., & Pluess, M. (2024). Development and validation of the highly sensitive child interview for the assessment of environmental sensitivity in primary school children. *Personality and Individual Differences*, 222. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2024.112592>
- Laine, T. (2018). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin (s. 25–42). PS-kustannus.
- Latomaa, T. (2008). Ymmärtävä psykologia: Psykologia rekonstruktivisena tieteenä. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.), *Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen* (s. 17–88). Lapin yliopistokustannus.
- Lehtomaa, M. (2005). Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.),

Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen (s. 163–194).

Lapin yliopistokustannus.

Li, Z., Sturge-Apple, M. L., & Davies, P. T. (2021). Family context in association with the development of child sensory processing sensitivity. *Developmental Psychology*, 57(12), 2165–2178.
<https://doi.org/10.1037/dev0001256>

Li, Z., Sturge-Apple, M., Jones-Gordils, H., & Davies, P. (2022). Sensory processing sensitivity behavior moderates the association between environmental harshness, unpredictability, and child socioemotional functioning. *Development and Psychopathology*, 1–14.
<http://dx.doi.org/10.1017/S0954579421001188>

Lionetti, F., Aron, A., Aron, E. N., G, L. B., Jagiellowicz, J., & Pluess, M. (2018). Dandelions, tulips and orchids: evidence for the existence of low-sensitive, mediumsensitive and high-sensitive individuals. *Translational Psychiatry*, 8, 1–11. <http://dx.doi.org/10.1038/s41398-017-0090-6>

Lionetti, F., Pastore, M., Moscardino, U., Nocentini, A., Pluess, K. & Pluess, M. (2019). Sensory Processing Sensitivity and its association with personality traits and affect: A meta-analysis. *Journal of Research in Personality* 81, 138–152. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2019.05.013>.

Lionetti, F., Klein, D. N., Pastore, M., Aron, E. N., Aron, A., & Pluess, M. (2022). The role of environmental sensitivity in the development of rumination and depressive symptoms in childhood: a longitudinal study. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 31(11), 1815–1825.
<https://doi.org/10.1007/s00787-021-01830-6>

Luomanen, J. & Nikander, P. (2017) Haavoittuvat haastateltavat? Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvoori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 287–296). Vastapaino.

Lämsä, T., Jokinen, K., Rönkä, A., & Poikonen, P. (2017). Childhood reproduced: images of childhood represented in children’s daily lives in home and day-care settings. *Journal of Family Studies*, 23(2), 161–179.
<https://doi.org/10.1080/13229400.2015.1106334>

Miettunen, K-M. (2014). Muistelu historiantutkimuksen haasteena ja mahdollisuutena. Teoksessa Hakkarainen, J., Hartimo, M. & Virta, J. (toim.) *Muisti*. (s.167–176). Tampere University Press.

- Morellini, L., Izzo, A., Celeghin, A., Palermo, S., & Morese, R. (2023). Sensory processing sensitivity and social pain: a hypothesis and theory. *Frontiers in Human Neuroscience*, 17, 1135440–1135440.
<https://doi.org/10.3389/fnhum.2023.1135440>
- Nivala, E. (2021). Osallisuuden vahvistaminen yksinäisyyden ehkäisemisenä varhaiskasvatuksessa. *Journal of Early Childhood Education Research*, 10(1), 33–59. <https://journal.fi/jecer/article/view/114149/67348>
- Opetushallitus (2022). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022*. Opetushallitus.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_1.pdf
- Perttula, J. (2005). Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.), *Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen* (s.115–162). Lapin yliopistokustannus.
- Pluess, M. (2015). Individual Differences in Environmental Sensitivity. *Child Development Perspectives*, 9(3), 138–143.
<https://doi.org/10.1111/cdep.12120>
- Pluess, M., Assary, E., Lionetti, F., Lester, K. J., Krapohl, E., Aron, E. N. & Aron, A. (2018). Environmental Sensitivity in Children: Development of the Highly Sensitive Child Scale and Identification of Sensitivity Groups. *Developmental Psychology*, 54 (1), 51–70.
<http://dx.doi.org/10.1037/dev0000406>
- Pluess, M., Lionetti, F., Aron, E.N., & Aron, A. (2020, päivitetty 2022) People Differ in their Sensitivity to the Environment: An Integrated Theory and Empirical Evidence. *Obesity, Fitness, & Wellness Week*, 2942–.
<https://doi.org/10.31234/osf.io/w53yc>
- Portelli, A. (2006). Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? Teoksessa O. Fingeroos, R. Haanpää, A. Heimo & U-M. Peltonen (toim.), *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä* (s. 49–64). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Puusa, A. (2020a). Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 103–117). Gaudeamus.

- Puusa, A. (2020b). Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 145–156). Gaudeamus.
- Puusa, A. & Julkunen, S. (2020) Uskottavuuden arviointi laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s.189–201). Gaudeamus.
- Roth, M., Gubler, D. A., Janelt, T., Kolioutsis, B., & Troche, S. J. (2023). On the feeling of being different-an interview study with people who define themselves as highly sensitive. *PloS One*, 18(3), e0283311–e0283311. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0283311>
- Roxburgh, E. C. (2022). “It’s like feeling and experiencing everything in HD”: An interpretative phenomenological analysis of sensory processing sensitivity. *The Humanistic Psychologist*. <https://doi.org/10.1037/hum0000297>
- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (2010). Haastattelun analyysivaiheet. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 9–36). Vastapaino.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). KvaliMOTV - *Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus>
- Salmi-Niklander, K., & Tähtinen, J. (2018). Muistitietotutkimus nousussa myös kasvatuksen ja koulutuksen historian alalla. *Kasvatus & Aika*, 12(4), 2–4. <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/76618>
- Sevón, E., Hautala, P., Hautakangas, M., Ranta, M., Merjovaara, O., Mustola, M. & Alasuutari, M. (2021). Lasten osallisuuden jännitteet varhaiskasvatuksessa. *Journal of Early Childhood Education Research*, 10(1), 114–138. <https://journal.fi/jecer/article/view/114152/67351>
- Siippainen, A., Alasuutari, M., & Millei, Z. (2022). Ongelmalapsi vai ei – kas, siinä kysymys: Lasta koskevat tulkinnat varhaiskasvatuksessa. Teoksessa M. Lanas & T. Kiilakoski (toim.), *Häiriö?: näkökulmia työrauhan säröihin koulussa* (s. 57-80). Vastapaino.
- Sillanpää, T. (2023). Toimijuus lastentarhan tilallisissa murroksissa: Lectio praecursoria. *Kasvatus & Aika (Verkkolehti)*, 17(3). <https://doi.org/10.33350/ka.131922>

- Smolewska, K. A., McCabe, S. B., & Woody, E. Z. (2006). A psychometric evaluation of the Highly Sensitive Person Scale: The components of sensory-processing sensitivity and their relation to the BIS/BAS and “Big Five.” *Personality and Individual Differences*, 40(6), 1269–1279.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2005.09.022>
- Stenmark, C. K., & Redfearn, R. (2022). The role of sensory processing sensitivity and analytic mind-set in ethical decision-making. *Ethics & Behavior*, 32(4), 344–358.
<https://doi.org/10.1080/10508422.2021.1906247>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019.
https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). (2023). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf
- Teräs, K. & Koivunen, P. (2017). Historiallinen muistitietohaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 193–213). Vastapaino.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tökkäri, V. (2018). Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa J. Toikkanen & I.A. Virtanen (toim.), *Kokemuksen tutkimus VI: Kokemuksen käsite ja käyttö* (s. 64–84). Lapin yliopistokustannus.
- Uitto, M., & Syrjälä, L. (2008). Body, Caring and Power in Teacher-Pupil Relationships: Encounters in former pupils’ memories. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 52(4), 355–371.
<https://doi.org/10.1080/00313830802184517>
- Ukkonen, T. (2006). Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa. Teoksessa O. Fingeroos, R. Haanpää, A.

- Heimo & U-M. Peltonen (toim.), *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä* (s. 175–198). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Van Reyn, C., Koval, P., & Bastian, B. (2022). Sensory Processing Sensitivity and Reactivity to Daily Events. *Social Psychological & Personality Science*, 194855062211193–. <https://doi.org/10.1177/19485506221119357>
- Vuori, J. (2021). Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa J. Vuori (toim.), *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus>
- Weyn, S., Van Leeuwen, K., Pluess, M., Lionetti, F., Goossens, L., Bosmans, G., Van Den Noortgate, W., Debeer, D., Bröhl, A. S., & Bijttebier, P. (2021). Improving the Measurement of Environmental Sensitivity in Children and Adolescents: The Highly Sensitive Child Scale- 21 Item Version. *Assessment*. <https://doi.org/10.1177/1073191120983894>

LIITTEET

Liite 1: Haastattelurunko

1. TEEMA: ERITYISHERKKYYS

Löydätkö itsestäsi seuraavia erityisherkkyyden piirteitä ja miten ne sinulla ilmenevät?

- Syvällinen tiedon prosessointi?
- Kuormittumisalttius?
- Vahva eläytymiskyky?
- Tarkka havainnointikyky?

2. TEEMA: KOKEMUKSET VARHAISKASVATUKSESTA

1. Millaiseen varhaiskasvatusmuotoon/muotoihin olet lapsena osallistunut?
2. Missä määrin/miten erityisherkkyyksesi oman kokemuksesi mukaan ilmeni sinulla jo varhaislapsuudessa?
3. Millaisia asioita/tilanteita muistat omalta varhaiskasvatusajaltasi?
4. Osaisitko kertoa esimerkkejä sellaisista varhaiskasvatustilanteista, joissa olisi ilmennyt aikaisemmin kuvailemiasi erityisherkkyyden piirteitä?
5. Millaisia ajatuksia/toiveita esittäisit tämän päivän varhaiskasvatukselle nyt, omien kokemustesi pohjalta?

Lisäkysymys: Saitko olla varhaiskasvatuksessa oma itsesi? Kuinka tulit kohdatuksi ja ymmärretyksi?

Taustatiedot:

Ikä: alle 25, 25–29, 30–34, 35–39, 40–44, 45–49, 50–54, 55–59, yli 60

Liite 2: Haastattelupyyntö

Hei!

Olen kasvatustieteen maisteriopiskelija Tampereen yliopistosta ja tutkin pro gradu- tutkielmassani *millaisia kokemuksia erityisherkillä aikuisilla on heidän omasta varhaiskasvatusajastaan*. On olemassa näyttöä, että herkillä lapsilla on mahdollisuus hyötyä taitavasta kasvatuksesta ja turvallisesta kasvuympäristöstä jopa muita lapsia enemmän. Toisaalta taas vääränlainen kasvatusta kuormittaa erityisherkkää ja saattaa vaikuttaa pitkälle hänen tulevaisuuteensa. Tutkielmassani olen kiinnostunut kokemusasiantuntijoiden omista varhaiskasvatuskokemuksista, sillä niiden kautta voi saada arvokasta ja konkreettista lisätietoa siitä, kuinka erityisherkkät varhaiskasvatuksen kokevat.

Käytän tutkielmassani erityisherkkyyden kuvaamiseen neljää piirteen taustalla olevaa osa-alueita: 1. vahva emotionaalinen reaktiokyky ja empatia, 2. tarkka havainnointikyky, 3. ärsykkeiden liiallisuus/kuormittumisalttius ja 4. syvälinen tiedon käsittely. Varhaiskasvatuksella tarkoitan esiopetuksessa, päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai avoimena varhaiskasvatus toimintana (kuten esimerkiksi kerho- tai leikkitoimintana) tapahtuvaa, kodin ulkopuolista varhaiskasvatusta.

Tutkielmani aineistonkeruun menetelmänä käytän laadullista, keskustelunomaista teemahaastattelua. Etsinkin nyt vapaaehtoisia henkilöitä yksilöhaastattelua varten. Haastattelu toteutetaan helmikuussa 2023 etäyhteydellä (Teamsin tai Zoom-sovelluksen kautta). Aikaa haastatteluun kuluu maksimissaan yksi tunti. Haastateltava saa haastatteluteemat etukäteen itselleen tutustuttavaksi. Haastattelu videoidaan ja tallennetaan, ja tallenne poistetaan heti, kun haastattelun sisältö on purettu kirjoitettuun muotoon. Käsittelen tutkittavien tietoja laatimani tietosuojailmoituksen mukaisesti (linkki tietosuojailmoitukseen) ja siten, että haastateltava ei ole tutkielmassa tunnistettavissa. Tutkielmaani osallistumisen voi keskeyttää missä tahansa tutkielman teon vaiheessa ilmoittamalla siitä minulle.

Mikäli haluat osallistua tutkielmaani, olethan minuun yhteydessä sähköpostitse. Haastateltavaksi sopii jokainen, joka kokee olevansa erityisherkkä (tunnistaa itsessään aikaisemmin mainitsemani erityisherkkyyden piirteitä) ja on lapsena osallistunut kodin ulkopuoliseen varhaiskasvatukseen. Kaikki yhteydenotot ovat tutkielmani kannalta arvokkaita! Vastaan mielelläni myös lisäkysymyksiin.

Ystävällisin terveisin,

Tiina Nykänen

tiina.nykanen@tuni.fi